

**TC.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
FİNANSMAN BİLİM DALI**

**TÜRK KOBİLERİNİN KÜRESEL KRİZDEN ETKİLENME
DERECELERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Faruk GÜVEN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nevzat AYPEK**

Ankara – 2011

**TC.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
FİNANSMAN BİLİM DALI**

**TÜRK KOBİLERİNİN KÜRESEL KRİZDEN ETKİLENME
DERECELERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Faruk GÜVEN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nevzat AYPEK**

Ankara – 2011

Faruk GÜVEN tarafından hazırlanan “TÜRK KOBİLERİNİN KÜRESEL KRİZDEN ETKİLENME DERECELERİ” başlıklı bu çalışma, 26.04.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı, Finansman Bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Nevzat AYPEK

.....

Prof. Dr. Ünsal BAN

.....

Doç. Dr. Kürşat YALÇINER

ÖNSÖZ

Bu çalışma, günümüzde önemi giderek artan ve ülke ekonomisindeki payları oldukça fazla olan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin, 2007 yılında ABD’de ortaya çıkan ve Küresel Finans Krizi olarak adlandırılan krizden etkilenme derecelerinin tespitine yönelik hazırlanmıştır.

Kriz dönemlerinde KOBİ’lerin süreci etkin bir şekilde yönetmeleri ve kriz dönemlerini en az zararla atlatabilmeleri ülke ekonomisi açısından hayati bir öneme sahiptir.

Ülkemizde ki işletmelerin %99,9’unun KOBİ niteliğinde olduğu düşünüldüğünde, yaşanan krizlerin ülke ekonomisi için öncelikle KOBİ’ler üzerinde bir takım sorunlara yol açacağı aşikardır. Bu nedenle, yaşanan krizlerin KOBİ’ler üzerindeki etkilerinin tespiti önem kazanmaktadır.

Tüm bunlara dayanarak, tezin amacına yönelik olarak tespitler yapılmış ve KOBİ’lerin Küresel Finansal Kriz’den ne derecede etkilendikleri tespit edilmeye çalışmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VIII
GRAFİKLER LİSTESİ	IX

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETME TANIMLARI

1.1. KOBİ TANIMLAMASINDA KULLANILAN KRİTERLER VE KOBİ TANIMLARI	
1.1.1. Nicel Ölçütler	2
1.1.2. Nitel Ölçütler	3
1.1.3. Çeşitli Ülkelerdeki KOBİ Tanımlamaları	4
1.1.4. Türkiye'deki KOBİ Tanımlamaları	7
1.1.4.1 Önceki Dönemlerde Yapılan KOBİ Tanımlamaları	7
1.1.4.2 Mevcut KOBİ Tanımı	9
1.2. KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN EKONOMİDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	11
1.2.1. KOBİ'lerin Ülke Ekonomilerindeki Yeri ve Önemi	12
1.2.2. KOBİ'lerin Ülkemizdeki Yeri ve Önemi	14
1.3. KOBİ'LERİN SORUNLARI	22
1.3.1. KOBİ'lerin Sahip Olduğu Avantajlar ve Dezavantajlar	22
1.3.2. Genel Olarak KOBİ'lerin Sorunları	24
1.3.2.1. Yönetim Sorunları	25
1.3.2.2. Üretim ve Teknoloji Sorunları	26
1.3.2.3. Pazarlama Sorunları	28
1.3.2.4. Finansman Sorunları	29
1.3.2.4.1. Özsermaye Sorunları	31
1.3.2.4.2. İşletme Sermayesi İhtiyacı	31
1.3.2.4.3. Teminat Bulma Sorunları	32

1.3.2.4.4. Sermaye Piyasasından Fon Bulmada Karşılaşılan Sorunlar	33
1.3.3. Diğer Sorunlar	35

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK SİSTEMLER VE EKONOMİK KRİZLER

2.1. GENEL OLARAK EKONOMİK SİSTEMLER	36
2.2. EKONOMİK KRİZLERİN TANIMLARI, NEDENLERİ VE SINIFLANDIRILMASI	
2.2.1. Ekonomik Kriz Kavramı	38
2.2.2. Krizlerin Nedenleri	39
2.2.3. Krizlerin Sınıflandırılması	40
2.2.3.1. Bankacılık Krizi	41
2.2.3.2. Para (Döviz) Krizi	43
2.2.3.3. Finansal Kriz	45
2.2.4. Dünya’da ki Ekonomik Krizler	46
2.2.4.1. 1980 Öncesi Krizler	46
2.2.4.2. 1980 Sonrası Krizler	49
2.2.4.2.1. Meksika Krizi	49
2.2.4.2.2. Arjantin Krizi	50
2.2.4.2.3. Güneydoğu Asya Krizi	52
2.2.5. Türkiye’de Yaşanan Krizler	53
2.2.5.1. 5 Nisan 1994 Krizi	55
2.2.5.2. Kasım 2000 – Şubat 2001 Krizleri	58
2.2.5.3. Küresel Finansal Kriz 2007 (Mortgage Krizi)	64
2.2.5.3.1. Mortgage Krizinin Ortaya Çıkışı ve Yayılması	64
2.2.5.3.2. Krizin Türkiye’ye Etkisi	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KRİZLERİN KOBİLERE ETKİLERİ

3.1. EKONOMİK KRİZLERİN GENEL ANLAMDA ETKİLERİ VE YAŞANAN SORUNLAR	77
3.2. KRİZLERİN İŞLETME FONKSİYONLARINA ETKİLERİ	80
3.2.1. Ekonomik Krizlerin Yönetim Fonksiyonu Üzerindeki Etkileri... ..	81
3.2.2. Ekonomik Krizlerin Üretim Fonksiyonu Üzerindeki Etkileri	81
3.2.3. Ekonomik Krizlerin Pazarlama Fonksiyonu Üzerindeki Etkileri .	82
3.2.4. Ekonomik Krizlerin Finans Fonksiyonu Üzerindeki Etkisi	83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK KOBİLERİNİN KÜRESEL KRİZDEN ETKİLENME DERECELERİNİN TESPİTİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA, İÇ ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ

4.1. İŞLETME YÖNETİCİLERİNİN PROFİLİ	85
4.1.1. İşletme Yöneticilerinin Görevleri	85
4.1.2. İşletme Yöneticilerinin Yaş Durumu	86
4.1.3. İşletme Yöneticilerinin Öğrenim Durumu	86
4.1.4. İşletme Yöneticilerinin Hizmet Süresi	87
4.2. İŞLETMELERİN PROFİLİ	88
4.2.1. İşletmelerin Hukuki Statüleri	88
4.2.2. İşletmelerin Faaliyet Alanları	88
4.2.3. İşletmelerin Personel Sayıları	89
4.3. KRİZ DÖNEMLERİNDE İŞLETMELERİN YAŞAMIŞ OLDUĞU SORUNLAR	89
4.4. İŞLETMELERİN KRİZ DÖNEMİNDEKİ KREDİ KULLANIM ALANLARI.	90
4.5. İŞLETMELERİN KRİZ DÖNEMLERİNDE ETKİNLİK İÇİN ALMASI GEREKEN ÖNLEMLER	91
4.6. İŞLETMELERİN KRİZ DÖNEMLERİNDE BİLANÇO KALEMLERİNDEKİ DEĞİŞİM	92
4.7. İŞLETMELERİN KRİZ DÖNEMİ GELİR TABLOLARINDAKİ DEĞİŞİM.	93

4.8. GENEL DEĞERLENDİRİLME VE SONUÇLAR	94
KAYNAKÇA	97
EK: ANKET	107
TÜRKÇE ÖZET	110
İNGİLİZCE ÖZET	112

KISALTMALAR DİZİNİ

<u>Simgeler</u>	<u>Açıklama</u>
A.B.	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devleti
ATO	Ankara Ticaret Odası
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
IMF	International Money Fund (Uluslar arası Para Fonu)
İSO	İstanbul Sanayi Odası
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries, (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
S&P	Standard and Poors
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YOİKK	Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu

TABLÖLAR LİSTESİ

- Tablo 1. Avrupa Birliğinde KOBİ Tanımı
- Tablo 2. Çalışan Sayısına Göre İmalat Sanayiinde KOBİ Tanımları
- Tablo 3. KOBİ tanımı Yönetmeliğine göre İşletmelerin Sınıflandırılması
- Tablo 4. Avrupa Birliği'nde KOBİ'lerin Payı
- Tablo 5. A.B. İşletmeleri İçin Temel Göstergeler
- Tablo 6. KOBİ'lere hizmet veren kurum ve kuruluşlar
- Tablo 7. Sektör ve çalışan sayılarına göre girişimlerin dağılımı
- Tablo 8. KOBİ'lerin ekonomideki payının yıllar içindeki seyri
- Tablo 9. KOBİ'lerin ekonomideki paylarının seçilmiş ülkeler ile karşılaştırması
- Tablo 10. Sektörlere göre ortalama çalışan sayıları
- Tablo 11. Bankacılık Krizleri
- Tablo 12. Para Krizleri
- Tablo 13. 1994 Yılı Temel Ekonomik Göstergeler
- Tablo 14. Sektörel Büyüme Hızları
- Tablo 15. Çeşitli Ülkelerdeki Büyüme Oranları
- Tablo 16. Hangi sektör GSYH'ya ne kadar katkı yaptı
- Tablo 17. Aylar İtibariyle Bazı Veriler
- Tablo 18. Küresel Kriz Döneminde Takipteki Krediler

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

GRAFİKLER LİSTESİ

- Grafik 1. KOBİ'lerin ana sektör gruplarına göre dağılımı
- Grafik 2. KOBİ'ler tarafından oluşturulan katma değerın sektörlere dağılımı
- Grafik 3. KOBİ'ler tarafından oluşturulan istihdamın sektörlere dağılımı
- Grafik 4. KOBİ'ler tarafından yapılan ihracatın sektörlere dağılımı
- Grafik 5. ABD'de Ev Fiyatlarındaki Yıllık Artış
- Grafik 6. Gelişmiş ve Gelişmekte olan Ülkelerin Büyüme Oranları
- Grafik 7. Türkiye'de ki Büyüme Oranları
- Grafik 8. Türkiye'de İşsizlik Oranları
- Grafik 9. İmalat Sanayi Aylık Kapasite Kullanım Oranları
- Grafik 10. Dış Ticaret Endeksleri
- Grafik 11. İşletme Yöneticisinin Profili
- Grafik 12. İşletme Yöneticileri Görevleri
- Grafik 13. İşletme Yöneticilerinin Yaş Durumu
- Grafik 14. İşletme Yöneticilerinin Öğrenim Durumu
- Grafik 15. İşletme Yöneticilerinin Hizmet Süresi
- Grafik 16. İşletmelerin Hukuki Statüleri
- Grafik 17. İşletmelerin Faaliyet Alanları
- Grafik 18. İşletmelerin Personel Sayıları
- Grafik 19. Kriz Dönemlerinde Yaşanan Zorluklar
- Grafik 20. Kriz Dönemindeki Kredi Kullanıp Kullanmadıkları
- Grafik 21. Kriz Dönemindeki Kredi Kullanım Alanları
- Grafik 22. Etkinlik Açısından Alması Gereken Önlemler
- Grafik 23. Kriz Dönemlerinde Bilanço Kalemlerindeki Değişim
- Grafik 24. Kriz Dönemi Gelir Tablolarındaki Değişim

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETME TANIMLARI

Türkiye Ekonomisinde gerek firma sayısı gerek istihdam gerekse üretim açısından çok önemli bir yere sahip olan KOBİ'ler, ülkelerin kalkınma seviyesi ve sektörler arasındaki farklılıklar nedeniyle farklı tanımlamalarla ifade edilmektedir. İngiltere ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde küçük işletme olarak nitelendirilen bir birim, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere orta büyüklükte işletme olarak kabul edilmektedir.

Bu açıdan bakıldığında KOBİ tanımı ile ilgili olarak söz birliği sağlanamasa da farklı kaynaklarda yer alan bir tanımlamaya göre ; "KOBİ'ler bağımsız bir kişi tarafından işletilen, sahip olunan ve üretim yaptığı alanda lider konumunda olmayan ve kredi, personel, stok seviyeleri, üretim servis pazarlama, satış gibi kritik kararların firmada görevli uzmanların yardımı olmaksızın bir veya iki kişi tarafından alındığı işletmeler" (Vercan, 2001:145) olarak nitelendirilmiştir.

Farklı KOBİ tanımlamaları kullanması ve KOBİ tanımlamasında birlik olmaması nedeniyle, çözüm olarak, 2003 yılı AB Katılım Ortaklığı Belgesinde Avrupa Birliği (AB) ölçütleri doğrultusunda tek bir tanım yapılması yer almıştır. 18.11.2005 tarihli, "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik" ile AB ölçütlerine uygun biçimde tanım yapılmıştır. Bu tanıma göre ise, Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme: "İki yüz elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı ya da mali bilançosu yirmi beş milyon Yeni Türk Lirasını aşmayan ve bu yönetmelikte mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ve kısaca KOBİ olarak adlandırılan ekonomik birimlerdir".

1.1 KOBİ TANIMLAMASINDA KULLANILAN KRİTERLER VE KOBİ TANIMLARI

KOBİ tanımlamalarında kullanılan kriterler çok farklı şekiller alabilmekte ise de bu kriterler; nicel ve nitel olarak iki temel ölçüte ayrılmaktadır. Nicel yaklaşımın önemli gerekçesi; KOBİ'lerin nitel ölçütlere dayandırılması halinde açık, objektif ve belirgin bir sınıflandırmanın mümkün olamayacağındadır. Nitel ölçütlere gerekçe olarak ülke şartları göz önünde bulundurulmakta ve girişimcilerin sahip olduğu özellikler vurgulanmaktadır.(Müftüoğlu, 2007:43) Her iki ölçütün bir arada kullanılarak yapılan tanımlamalar daha çerçeveli daha mantıklı olabilmektedir.

1.1.1 Nicel Ölçütler

Türkiye’de yapılan tanımlarda genelde çalışan sayısı ve işletme cirosu dikkate alınmakta, nitel ölçütlere yer verilmemektedir. İşletmelerin büyüklüklerini niceliksel (sayısal) olarak belirlemede en tanınmış ve yaygın olarak kullanılan ölçütler başlıca şunlardır: (Müftüoğlu,2007:75)

- Personel Sayısı
- Personele ödenen ücret ve maaşların tutarı
- Kapasite büyüklüğü
- Sabit Varlıkların Değeri
- Kullanılabilir Alan ve Hacim
- İşletmenin Üretim Kapasitesi
- Satış Tutar
- Katma Değer
- Pazar Payı
- Kar Hacmi ve Vergi Tutarı

İşletme büyüklüğünün göstergeleri olan bu ölçütler daha da çeşitlendirilebilmektedir. Bu ölçütlerin içerisinde personel sayısı en kolay

saptanabilen ölçüt olduğundan, en çok kullanılan kriter durumundadır. Ancak nicel ölçütlerin tek başına işletme büyüklüğünü tam olarak belirlemesi oldukça zordur. Tüm bunların yanında her ülke kendi gelişmişlik düzeyine göre farklı nicel ölçütler kullanmakta ve bu ölçütler zaman içerisinde değişikliğe uğrayabilmektedir. Görüldüğü üzere Nicel ölçütlerle küçük işletme tanımının yapılmasının zorluğunu gidermek amacıyla sayısal olarak ifade edilmeyen ve işletmenin niteliğini ön plana çıkaran nitel ölçütlerde kullanılmaktadır. (Müftüoğlu 2007:75)

Mucuk'a göre ise, işletme ölçeğinin sınıflandırılmasında kullanılan nicel (sayısal) kriterlerin içinde de yıllık satış miktarı, yıllık üretim miktarı, öz sermaye miktarı, yatırım miktarı, istihdam derecesi, harcanan enerji miktarı ve kullanılan hammadde miktarı sayılmaktadır (Mucuk, 1998:98)

1.1.2 Nitel Ölçütler

KOBİ'lerin tanımına esas alınabilecek nitel özellikler çok fazla sayıda ve farklı şekillerde belirlenebilmektedir.

İşletmelerde niteliği esas alan ölçütlerin bir kısmını işletme sahibine, bir kısmını da işletmenin kendisine ait özellikler olarak iki grupta toplamak mümkündür. (Müftüoğlu, 2007:76)

İşletme sahibine ait nitel özellikler;

- Bağımsız yönetim
- İşletme sahibinin belirli bir risk üstlenmesi,
- İşletme, maliyet ve yönetim unsurlarının bütünleşmesi,
- İşletme sahibi ile çalışan personel açısından yakın bir ilişki bulunması,
- Yönetimde uzmanlaşmanın az olması,

İşletmelerin kendilerine ait nitel özellikleri;

- Sermaye ve para piyasasına katılamama,
- İşletme sermayesinin tamamen veya büyük bir bölümünün işletme sahibine ait olması,
- Pazar payının sınırlı olması ve pazarlarda daha az etkinlik,
- Hedef pazarın genellikle yöresel olması

Bu özellikler daha da fazla sıralanabilir. Uygulamada nicel kriterler pratik olmaları nedeniyle daha fazla kullanılmaktadır. Ancak nicel ölçütler tek başlarına kullanıldıklarında yanıltıcı olabilirler. Bu nedenle, nicel ölçütler göz önüne alınarak, nitel ölçütler ile birlikte değerlendirilmelidir.

İşletmeleri ölçek bakımından sınıflandırmaya yarayan niteliksel kriterlerden bazıları girişimcinin işletmede fiilen çalışıyor olması, girişimcinin risk üstlenmesi, uzmanlaşma ve işbölümü derecesi, sermayenin sınırlılığı veya finansal yetersizlik, yönetim tekniklerinin uygulanamaması veya yetersizliği, mülkiyetin bağımlılığı, sermaye piyasalarında faaliyet derecesi ve yönetimin bağımlılığı olarak sayılmaktadır. (Civan ve Uğurlu, 2005:2)

1.1.3 Çeşitli Ülkelerdeki KOBİ Tanımlamaları

KOBİ tanımlamasında ülkeler arasında standart bir KOBİ tanımlaması bulunmamaktadır. KOBİ tanımlamaları ile ilgili olarak farklı ülkelerdeki, farklı tanımlamalar aşağıdadır.

- **ABD**'de de çoğu ülkede olduğu gibi KOBİ'ler için geçerli resmi bir tanımlama bulunmamaktadır. ABD'de işletmelerin satış tutarı ve istihdam edilen işçi sayısına göre KOBİ tanımları bulunmaktadır. ABD'de 100'e kadar işçi çalıştıran işletmeler küçük; 1000'e kadar işçi çalıştıran işletmeler de Orta Ölçekli İşletme olarak kabul edilmektedir. Bu sınırlar, bazı durumlarda küçük işletmeler için 500'e; orta ölçekli işletmeler için ise 1500'e kadar artırılabilir. ABD Küçük İşletme Teşkilatı (SBA, Small Business Administration), imalat sektöründe faaliyet alanına göre 500 veya 1000

işçiden az, toptan ticarete en fazla 100 işçi çalıştıran işletmeleri küçük işletme olarak tanımlamaktadır.(www.sba.gov./size)

- **İngiltere**'de Küçük Sanayi İşletmeleri Araştırma Komitesi (Committee of Inquiry on Small Firms) tarafından toplama ticaret, imalat sanayi, inşaat, madencilik, perakende ticaret ve motorlu araç ticareti için çeşitli kıstaslara göre sınıflandırma yapılmaktadır. Sanayi sektöründe işçi sayısı ile ticaret sektöründe ise yıllık satış tutarı ile değerlendirme yapılmaktadır. 1- 19 işçi çalıştıran işletmeler küçük ölçekli, 20-250 işçi çalıştıran işletmeler orta ölçekli işletme olarak tanımlanırken yıllık 200.000 pound satış hacmi ile sınırlandırılmıştır. (Ban ve Yörük, 2003:9)

- **Almanya**'da KOBİ tanımlanmasında genel kabul görmüş ölçütlerden hareket edilmektedir. Nicel ölçütler yanında nitel ölçütler de dikkate alınmaktadır. Dikkate alınan nitel ölçütlerden en çok üzerinde durulanları şunlardır: İşletme ve işletme sahibi arasındaki özdeşleşme, Sermaye piyasasındaki finansman problemleri, İşletme sahibinin, işletmenin her yönünden sorumlusu konumunda bulunması, İşletmenin bağımsız oluşu, söz konusu ölçütlerin tipik KOBİ özellikleri olduğu rahatlıkla fark edilebilmektedir. Bu özelliklerin mevcudiyeti, işletmenin küçüklüğü manasına; bunlardan uzaklaşma ise küçük işletme olmaktan uzaklaşılması manasına gelmektedir. Nicel ölçüt olarak, genel yaklaşıma benzer bir şekilde istihdam edilen işçi sayısı esas alınmakla birlikte, yatırılan sermaye ve yıllık satış tutarı da dikkate alınmaktadır. (Müftüoğlu 1993:47)

- **Fransa**'da Fransa ekonomi ve sosyal komitesi 1-119 işçi çalıştıran işletmeleri küçük ölçekli, 120-500 işçi çalıştıran işletmeleri orta ölçekli işletme sınıfına alırken 50 milyon Fransız Frangı yıllık satış hacmi üst sınırlaması getirmiştir.(Ban ve Yörük, 2003:9)

- **Avrupa Birliği** tanımı çerçevesinde KOBİ'ler; 250 den az sayıda istihdama sahip, hâsılatı 50 Milyon Euro ve bilanço büyüklüğü 43 Milyon Euro'dan küçük, bağımsızlık ölçütlerine sahip işletmelerdir. Bu tanımda yer alan "bağımsızlık ilkesi", Sermayelerinin %25 veya daha fazlası başka bir

işletme tarafından üstlenilmemiş ve sermayesi büyük işletmeler tarafından oluşturulmamış olmasıdır. Avrupa Birliği'nde aşağıda ki tabloda gösterildiği gibi; İşçi sayısı, yıllık ciro, bilanço büyüklüğü ve bağımsızlık derecesi kriterleri esas alınmaktadır. (iibfdergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/mayis2007/14.pdf)

Tablo 1. Avrupa Birliğinde **KOBİ** Tanımı

KOBİ Tanımı	Çalışan Sayısı	Yıllık Ciro	veya	Bilanço
Orta	250'den az	50 milyon Euro'ya kadar		43 milyon Euro'ya kadar
Küçük	50'den az	10 milyon Euro'ya kadar		10 milyon Euro'ya kadar
Çok Küçük	10'dan az	2 milyon Euro'ya kadar		2 milyon Euro'ya kadar

Kaynak: <http://www.usak.org.uk/> - <http://www.deltur.cec.eu.int/>

Eurostat verilerine göre, “AB'deki işletmelerin %89,1'ini mikro işletmeler, %11,3'ünü ise küçük ve orta ölçekli firmalar oluşturmaktadır. Çalışan sayısına göre dağılımda ise büyük şirketlerin payı %33,1, mikro ölçeklilerin %27,8, küçük ve orta ölçeklilerin ise %38,9'dur. Yaratılan katma değerde en büyük pay %40,3 ile 250'den fazla çalışanı olan büyük işletmelere ait iken, mikro işletmelerin payı %20,8, küçük ve orta ölçekli firmaların payı ise %38,9'dur.(Çalışma Bak. 140:7)

Çeşitli ülkeler ve kurumlara göre, imalat sanayiinde çalışan sayısı bakımından KOBİ sınıflandırmaları Tablo'da görülmektedir.

Tablo 2. Çalışan Sayısına Göre İmalat Sanayiinde KOBİ Tanımları

Ülkeler	Küçük İşletme	Orta Boy İşletme
A.B.D.	100-500	1000-1500
Japonya	1-300	-
Almanya	Jan-50	50-500
İtalya	1-200	-
Hindistan	Jan-50	50-100
Güney Kore	1-100	103-300
Kolombiya	1-50	51-100

Kaynak: Dış Ticaret Dergisi

1.1.4 Türkiye’de KOBİ Tanımlamaları

Ülkemizde ilk KOBİ tanımlaması 1923 İzmir İktisat Kongresi’nde özel sektörü desteklemek amacıyla çıkarılan ve 1942’ye kadar yürürlükte kalan Teşviki Sanayi Kanunu’nda yapılmıştır. Bu kanuna göre, 5 işçiden az ve en çok 9 beygirlik muharrik güç çalıştıran iş yerleri “küçük”, bunun üzerindeki işyerleri ise “büyük” işletme olarak kabul edilmiştir.(Aktar, 1990:112)

Bu tarihten sonra bazı yasa ve kurumlara göre birçok KOBİ tanımlaması yapılmıştır. Ancak şu anda mevcut tanımlama 2005 yılında resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2005 / 9617 karar sayılı yönetmelikte belirtildiği gibidir.

1.1.4.1. Önceki Dönemlerde Yapılan Kobi Tanımlamaları

Türk Ticaret Kanunu’na göre “İster gezici olsunlar, ister bir dükkanda veya bir sokağın muayyen yerlerinde sabit bulunsunlar, iktisadi faaliyeti nakdi sermayesinden ziyade bedeni çalışmasına dayanan ve kazancı ancak geçimini sağlamaya yetecek derecede az olan sanat ve ticaret sahipleri tacir değildirler.” Bu tanım ile tacir olabilmesini nitel şartları ortaya konmuştur.

Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu’ nun 5590 sayılı 2. maddesine göre, Makine, cihaz, tezgâh alet ve diğer vasıtalar yardımıyla ham yarı mamul, tam mamul herhangi bir maddenin veya enerjinin vasıf, terkip veya şeklini fiziki veya kimyevi surette az veya çok değiştirerek veya bu hammaddeleri işleyerek kıymetlendirmek suretiyle imal veya istihsal yapanlar ve Yılın fiili çalışma günleri ortalamasına göre, muharrik kuvvet kullananlarda 5, kullanmayanlarda 10 işçi çalıştıran işletmeler Büyük Sanayi işletmesi olarak kabul edilmektedir.

Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Kanunu’nun 507 sayılı 2. maddesine göre Küçük Esnaf ve Sanatkarlar, “İster gezici olsun, ister bir dükkanda veya bir sokağın belli yerinde sabit bulunsunlar, ticareti sermayesi ile birlikte vücut çalışmalarına dayanan ve geliri o yer gelenek ve teamülüne nazaran tacir niteliğini kazanmasını icap ettirmeyecek miktarda sınırlı olan ve bu bakımdan

ticaret sicili ve dolayısıyla ticaret ve sanayi odasına kayıtları gerekmeyen, aynı niteliğe (Sermaye unsuru olsun, olmasın) sahibi olmakla beraber, ayrıca çalıştığı sanat, meslek ve hizmet kolunda bilgi, görgü ve ihtisasını değerlendiren hizmet, meslek ve küçük sanat sahipleriyle bunların yanlarında çalışanlar ve geçimini sınırlı olarak kamyonculuk, otomobilcilik ve şoförlükle temin eden kimseler” olarak tanımlanmıştır.

KOSGEB tanımı (3624 sayılı Kanun)

1-50 işçi çalıştıran imalat sanayi işletmeleri küçük sanayi

51-150 işçi çalıştıran imalat sanayi işletmeleri orta ölçekli sanayi işletmeleridir.

Halkbank tanımı

Teşvik belgeli KOBİ: İşçi sayısı: 1 – 150, 100 Milyar TL'yi aşmayan Sabit Yatırım Tutarı

Normal KOBİ: İşçi sayısı : 1-250 , 400 Milyar TL'yi aşmayan Sabit Yatırım Tutarı

Eximbank tanımı

Kısa vadeli Türk Lirası kredileri kapsamında "Küçük ve Orta Boy İşletmeler İhracat Kredisi için 1-200 işçi çalıştıran imalat sanayi işletmeleri

Hazine Müsteşarlığı tanımı

İmalat sanayiinde faaliyette bulunan ve yasal defter kayıtlarında arsa ve bina hariç, makine ve teçhizat, tesis, taşıt araç ve gereçleri, demirbaşlar vb. toplamının net tutarı 400 milyar Türk Lirasını aşmayan;

1-9 işçi çalıştıran işletmeler çok küçük ölçekli

10-49 işçi çalıştıran işletmeler küçük ölçekli

50-250 işçi çalıştıran işletmeler orta ölçekli işletmelerdir.

En fazla 400 milyar TL. tutarında sabit yatırım harcaması yapan işletmelerin tüm yatırımları KOBİ kapsamında değerlendirilir.

Dış Ticaret Müsteşarlığı tanımı

28 Ocak 2000 tarih ve 23948 sayılı, Resmi Gazetenin 45.sayfasında yayımlanan Tebliğe göre, imalat sanayiinde faaliyet gösteren, 1-200 işçi çalıştıran, gerçek usulde defter tutan, arsa ve bina hariç sabit sermaye tutarı bilanço net değeri itibariyle 2 milyon ABD doları karşılığı TL'yi aşmayan işletmeler

DPT tanımı

1-9 işçi çalıştıran işletmeler çok küçük ölçekli

10-49 işçi çalıştıran işletmeler küçük ölçekli

50-99 işçi çalıştıran işletmeler orta ölçekli işletmelerdir.

KOBİ tanımına ilişkin bu tanımlamaların dışında, çeşitli il ve ilçelerdeki ticaret ve sanayi odaları da farklı işçi ve sermaye miktarları koşullarında farklı tanımlamalar yapmışlardır.

1.1.4.2. Mevcut KOBİ Tanımı

Görüldüğü üzere, 18 Kasım 2005 tarihine kadar KOBİ tanımı konusunda ülkemizde KOBİ'lere hizmet veren tüm sektör ve kurumların üzerinde anlaştığı standart ya da çerçeve bir KOBİ tanımının bulunmadığı aşikardır. AB ile gümrük birliği öncesi ve sonrası ortamdaki KOBİ tanımları kurumdaki farklılıklar gösterdiği gibi aynı kurumda amaca ve zamana göre de farklılıklar görülmektedir.(Sarıaslan, 1996:7) Çok farklı adlar ve tanımlamada, aranan nicel ve nitel koşullara göre farklı KOBİ tanımlarının yarattığı karışıklıkları önlemek için yeniden tanımlanan ve 18 Kasım 2005 yılında 2005 / 9617 karar sayılı yönetmelikte yayımlanarak yürürlüğe giren ulusal KOBİ tanımına aşağıdaki tablo 'da yer verilmektedir.

Tablo 3. KOBİ tanımı Yönetmeliğine göre İşletmelerin Sınıflandırılması

Çalışan Sayısı	Ölçek	Mali Bilanço Değeri (YTL)	Yıllık Net Satış Hasılatı (YTL)
0-9	Mikro	1.000.000	1.000.000
10-49	Küçük	5.000.000	5.000.000
50-249	Orta	25.000.000	25.000.000
≥250	Büyük	≥25.000.000	≥25.000.000

Kaynak: KOBİ Tanımı Yönetmeliği

KOBİ Tanımı; 08/01/1985 tarihli ve 3143 sayılı Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun ek 1'inci maddesine dayanılarak hazırlanan ve 18 Kasım 2005 tarihli 2005/25997 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren KOBİ tanımı 2005/ 9617 karar sayılı yönetmeliğin 4-b maddesine göre şu şekilde yapılmıştır.

“Küçük ve orta büyüklükte işletme (KOBİ): İkiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu yirmi beş milyon Yeni Türk Lirasını aşmayan ve bu Yönetmelikte mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ve kısaca “KOBİ” olarak adlandırılan ekonomik birimleri ifade eder.”

Bu tanımlamada nicel ölçütlerden işçi sayısı ve yıllık net satış hâsılatı kullanılmıştır. Türkiye’de yapılan tanımlarda genelde çalışan sayısının ve işletme cirosunun dikkate alındığı görülmektedir.

KOBİ'ler ayrıca bu yönetmelikle aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır.

a) Mikro işletme: On kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu bir milyon Yeni Türk Lirasını aşmayan çok küçük ölçekli işletmeler,

b) Küçük işletme: Elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu beş milyon Yeni Türk Lirasını aşmayan işletmeler,

c) Orta büyüklükteki işletme: İkiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu yirmibeş milyon Yeni Türk Lirasını aşmayan işletmeler.

1.2 KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN EKONOMİDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin gerek sayıları, gerek sanayi üretimindeki payları ve gerekse milli gelire katkıları bakımından ülke ekonomileri için çok önemli bir yere sahiptir. Tüm bunların yanında KOBİ'ler sadece ekonomi açısından değil aynı zamanda sosyal ve politik açıdan da oldukça önemlidir. Sosyal açıdan başta istihdama katkısıyla sağlıklı bir toplum yapısının oluşmasında düzenleyici bir rol üstlenmektedir.

Günümüzde KOBİ'nin önemini artırdığının önemli göstergelerden biri de hükümetlerin KOBİ'lere tanıdığı teşvikler ve kolaylıklardır.

KOBİ olgusunun ülke ve dünya ekonomilerindeki gelişiminde önemli yere sahip belirlenen bazı faktörler genel başlıklarla şu şekilde sıralanabilir: (Gündoğdu 2003:9)

- Tüketici taleplerini, teknolojik değişimleri ve yenilikleri takip ederek kısa sürede uygulamaya koyma esnekliğine sahip olmaları nedeniyle sanayileşme sürecini hızlandırmaları,
- Ekonomiye canlılık getirmeleri,
- Ekonomide rekabetin vazgeçilmez ekonomik birimleri olmaları,
- Küçük miktarlarda birçok spesifik ürünler üretip, bölgesel ihtiyaçları hızlı bir şekilde karşılamaları,
- Geniş toplum kesimlerinin yaratıcı fikirlerinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmaları.

1.2.1. KOBİ'lerin Ülke Ekonomilerindeki Yeri ve Önemi

KOBİ'lerin hemen hemen tüm dünya'da ülke ekonomilerine katkıları ve ülke kalkınmasındaki payları oldukça büyüktür.

A.B.D.'de KOBİ'ler serbest piyasa ekonomisinin temel taşları olarak kabul edilmekte ve ekonomik dinamizmin temel güçleri olarak görülmektedir.

Japonya'da durum biraz daha farklıdır. Çünkü Japonya'da bu işletmeler, büyük işletmelere düşük maliyetli, yüksek kaliteli ve genellikle yenilik taşıyan parçalar sağlama biçiminde dolaylı bir rol oynamaktadır. Japon kültürünün birlik ve sadakat özelliğinden hareketle parça üreten yan sanayiinin küçük işletmeleri ile toplumsal ve kültürel temele dayalı bir birlik oluşturan Japonya'nın büyük firmaları, Avrupa ve Amerika'nın büyük firmalarına göre önemli bir ölçüde içsel esneklik ve teknik ilerleme gösterirler. (Çalışma Bak. 140:9)

Avrupa Birliği'nde KOBİ'ler toplam istihdam içinde % 66, toplam ticaret cirosu içinde ise % 65 paya sahiptirler. Aşağıda ki Tablo'ya bakıldığında yine benzer bir durumla karşılaşılmaktadır. AB'de 500'den az işçi çalıştıran Orta Ölçekli işletmelerde dahil tamamı KOBİ olarak kabul edildiğinde, toplam istihdamın % 69.2'sini bu işletmelerin sağladığı gibi toplam işletmelerin de % 99.9'unu bu işletmelerin oluşturduğu görülmektedir.(Sanlı 1996:12)

Tablo 4. Avrupa Birliği'nde KOBİ'lerin Payı

İşletmeler	Çalışan Sayısı	İşletme (%)	İstihdam (%)
Mikro İşletmeler	001-009	92.0	28-4
Küçük Ölçekli İşletmeler	010-099	7-4	25-3
Orta Ölçekli İşletmeler	100-499	0.5	15-5
T O P L A M	001-499	99,9	69,2

Kaynak: ŞANLI, Saim, "Türkiye'de ve Dünya'da KOBİ'ler", Dünya Gazetesi, KOBİ Yılı,Özel Ek:16, 2 Temmuz 1996, s.12

KOBİ Gözlemevi Raporu AB Dosyasında, Avrupa Birliği'nde KOBİ'lerin sosyal ve ekonomik yapısını sergileyen ve dönemsel olarak yayımlanan, mikro, küçük, orta ve büyük boy işletmelerin işletme sayısı, işçi sayısı, ortalama işletme büyüklüğü, işletme başına işçi sayısı, işletme başına ciro, ciro içerisinde ihracatın payı, işçi başına katma değer, katma değer içerisinde işçiliğin payları gibi istatistiki verileri gösteren bilgiler aşağıdaki Tabloda yer almaktadır. (Commission the European Communities,2001)

Tablo 5. A.B. İşletmeleri İçin Temel Göstergeler

		KOBİ					
		Mikro	Küçük	Orta	Toplam	BBI	Toplam
İŞLETME SAYISI ('000)	AB	18040	1130	160	19330	38	19370
	AB Dışı	425	45	10	480	2	480
	Toplam	18465	1175	170	19810	40	19850
İŞÇİ SAYISI ('000)	AB	38360	21320	14870	74870	38680	113230
	AB Dışı	970	820	770	2550	1190	3740
	Toplam	39330	22140	15640	77100	39860	116970
ORTALAMA İŞLETME BÜYÜKLÜĞÜ • İşletme başına işçi sayısı • İşletme başına ciro (Milyon Euro)	AB	2	20	90	4	1010	6
	AB Dışı	2	20	90	5	780	8
	Toplam	2	20	90	4	1000	6
	AB	0,2	3	23	0,5	215	1,0
	AB Dışı	0,3	3	16	0,8	135	1,3
	Toplam	0,2	3	23	0,5	215	1,0
CİRO İÇİNDE İHRACATIN PAYI (%)	AB	6	13	16	11	22	16
	AB Dışı	12	14	16	14	20	16
	Toplam	7	13	16	11	22	16
İŞÇİ BAŞINA KATMA DEĞER (1000 EURO)	AB	30	50	95	45	90	60
	AB Dışı	55	50	60	55	85	65
	Toplam	30	50	90	45	90	60
KATMA DEĞER İÇİNDE İŞÇİLİĞİN PAY	AB	40	53	43	45	38	42
	AB Dışı	36	60	52	48	53	50
	Toplam	40	53	43	45	39	42

(*) Mikro İşletme: işçi sayısı <10, küçük işletme: işçi sayısı <49, orta boy işletme: işçi sayısı <249.; BBI: Büyük Boy İşletme Kaynak: Commission the European Communities,2001

Tabloyu incelediğimizde, AB 'de ki yaklaşık 20 milyon işletmenin neredeyse tamamı %99,9'u KOBİ'lerden oluşmaktadır. İstihdamda % 60, işletmelerin katma değer yaratmadaki payları % 50 ila 60'lar, ihracattaki oranları ise yaklaşık % 30'lar seviyesindedir. Bu durum KOBİ'lerin sınırlı

bölgelere ve bölgesel pazarlara hizmet verdiğini, büyük işletmelere göre fazla ihracat yapmadıklarını göstermektedir.

1.2.2. Türkiye’de KOBİ’lerin Ekonomideki Yeri ve Önemi

1980’li yıllarda başta ABD ve İngiltere gibi ülkeler serbest piyasa ekonomisine geçişle KOBİ’lerin önemi artmıştır.

Özellikle, İşsizliğin azaltılması ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasında oynadıkları rolleri, dengeli ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması ve sürdürülmesine yaptıkları olumlu katkıları ve piyasa koşullarında meydana gelen değişmelere hızlı uyum sağlayabilen esnek bir üretim yapısına sahip olmaları, KOBİ’leri günümüz dünyasında daha önemli bir konuma getirmektedir. Taşıdıkları önem dolayısıyla başta gelişmiş ülkeler olmak üzere hemen bütün ülkeler KOBİ’lerin doğması, büyümesi, gelişmesi ve korunması için uygun ortamı hazırlayacak politikalar geliştirmekte ve uygulamaktadır (DPT, 2007: 22).

Öte yandan, 1990’lardaki KOBİ’lere yönelik olarak kurulan Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ile birçok vakıf ve derneklerin başında TOSYÖV ve Sanayici ve İşadamları Dernekleri (SİAD) gibi çok sayıda sivil toplum kuruluşlarının kurulması da Türkiye’de KOBİ’lerin öneminin anlaşıldığını göstermektedir.

Tüm bunların yanında, ülkemizde KOBİ’lere verilen önemin diğer bir kanıtı ise, KOBİ’lere çeşitli yöntemlerle destek veren birçok kuruluşun olmasıdır.

Ülkemizde KOBİ’lere destek veren kurum ve kuruluşlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6. KOBİ'lere Hizmet Veren Kurum ve Kuruluşlar

KURULUŞ	HİZMETİ
San ve Tic. Bak. • Küçük Sanayi Siteleri ve O.S.B. Gen. Müd. • Esnaf ve San. Gen. Müd.	Küçük Esnaf ve Sanatları Geliştirme, OSB'lerin ve Küçük San. Siteli ve Bazı KOBİ Destek.
KOSGEB	KOBİ'lere Yönelik Üretim Pazarlama ve Tekno- loji Destekleri
DTM	İhracata Destek
HAZINE	Yatırıma Destek
İGEME	Eğitim ve Bilgilendirme, İhracat ve Pazarlama
MPM	Üretim, Verimlilik ve Eğitim
HALKBANKASI	Kredi – Finans Destekleri
EXIMBANK	İhracat Kredileri
UGF	Kredilerin Alınmasında Teminat Desteği
TOSYÖV	Eğitim, Bilgilendirme, Örgütlenme
TÜBİTAK	Ar-Ge ve Teknoloji Destekleri
TTGV	Ar-Ge ve Teknoloji Destekleri
TSE	Standartlar, Kalite ve Çevre Yönetim Belgeleri ve Bilgilendirme
İKV	A.B. ile uluslararası işbirliği

Kaynak: DTM Verileri (www.dtm.gov.tr)

TÜİK Yıllık İş İstatistikleri 2009 yılı verilerine göre ülkemizde 250'den az çalışanı olan 3.222.133 girişim bulunmaktadır. Çalışan sayısı bilgisinin yanında satış hâsılatı ve bilanço değerlerini de içerecek şekilde düzenli yayınlanan başka veri bulunmadığından, TÜİK Yıllık Çalışan sayısı 250'den az olmasına rağmen satış hâsılatı veya bilanço kriterleri bakımından KOBİ sayılma eşiğini aşan işletme sayısının toplam işletmelerin çok küçük bir oranı (yaklaşık binde bir) olduğu öngörülmektedir. Bu nedenle, KOBİ sayısı olarak TÜİK İş Kayıtlarındaki 0 - 250 çalışanı bulunan girişim sayısını esas almak mevcut durumda seçilebilecek en iyi alternatif olarak görülmektedir. (KOBİ Stratejisi, KOSGEB, www.kosgeb.gov.tr)

TÜİK Yıllık İş İstatistikleri 2009 yılı verilerine göre tüm girişimlerin sektör ve ölçek bazındaki dağılımı Tablo'da, KOBİ'lerin ana sektör gruplarına göre dağılımı da verilmiştir. Buna göre Türkiye'de toplam işletmelerin % 99,9

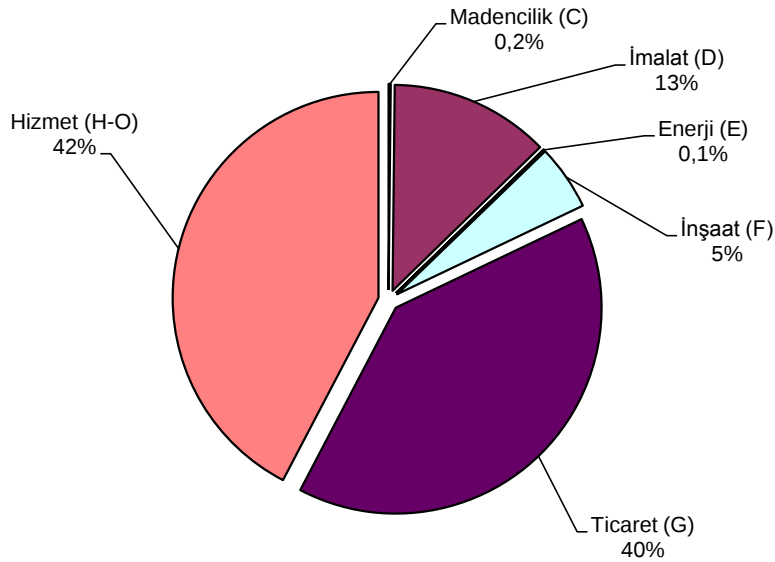
unu KOBİ'ler oluşturmaktadır. 1-9 çalışana sahip mikro ölçekli işletmeler, toplamın % 95,62'sini teşkil etmektedir. KOBİ'lerin %82'si hizmet ve ticaret, %13'ü imalat sektöründe faaliyet göstermektedir. (KOBİ Stratejisi, KOSGEB, www.kosgeb.gov.tr)

Tablo 7. Sektör ve Çalışan Sayılarına Göre Girişimlerin Dağılımı

SEKTÖR		1-9 ÇALIŞANI OLAN GİRİŞİM SAYISI	10-49 ÇALIŞANI OLAN GİRİŞİM SAYISI	50-249 ÇALIŞANI OLAN GİRİŞİM SAYISI	250+ ÇALIŞANI OLAN GİRİŞİM SAYISI	
C	Madencilik ve taşocakçılığı	4.326	994	301	63	
D	İmalat	364.513	33.152	6.827	1.381	
E	Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı	1.545	204	71	47	
F	İnşaat	147.041	16.596	2.000	250	
G	Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı	1.242.625	35.897	2.448	345	
HİZMET	H	Oteller ve lokantalar	253.861	6.939	876	191
	I	Ulaştırma, depolama ve haberleşme	550.884	7.398	714	161
	J	Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	49.642	1.315	123	62
	K	Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	209.366	7.854	1.578	529
	M	Eğitim	8.179	4.185	502	91
	N	Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	42.536	2.817	381	85
	O	Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri	209.665	4.395	383	124
Toplam		3.084.183	121.746	16.204	3.329	
Ölçeklerine göre işletmelerin dağılımı		% 95,62	%3,78	%0,50	%0,10	

Kaynak: TÜİK Yıllık İş İstatistikleri 2009 yılı verileri,

Grafik 1. KOBİ'lerin ana sektör gruplarına göre dağılımı

Kaynak: TÜİK Yıllık İş İstatistikleri 2009 yılı verileri

KOBİ'ler Türkiye'de;

- Toplam istihdamın %78*'ini
- Toplam katma değer %55*'ini
- Toplam satışların %65,5*'ini
- Toplam yatırımların %50*'sini
- Toplam ihracatın %56**'sini oluşturmaktadır.
- KOBİ kredilerinin toplam krediler içindeki payı %23***'tür.

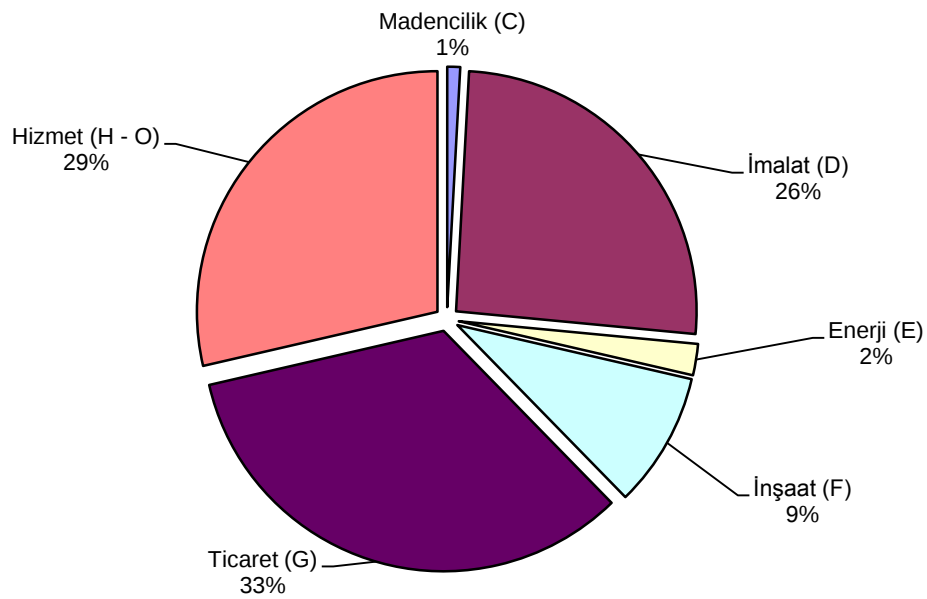
Kaynak: *TÜİK 2008 Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, ** YOİKK çalışmaları kapsamında hesaplanan 2007 TÜİK KOBİ - ihracat istatistikleri, *** BDDK 2010 Eylül verisi

Tablo 8. KOBİ'lerin ekonomideki payının yıllar içindeki seyri

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Toplam istihdam içindeki pay (%)	78,7	79,2	80,6	79,4	78,5	78,0
Toplam katma değer içindeki pay (%)	60,9	56,6	58,5	57,3	56,2	55,2
Toplam satışlar içindeki pay (%)	67,3	69,3	69,4	67,4	67,2	65,5
Toplam yatırım içindeki pay (%)	61,3	57,6	62,0	44,6	44,6	50,0

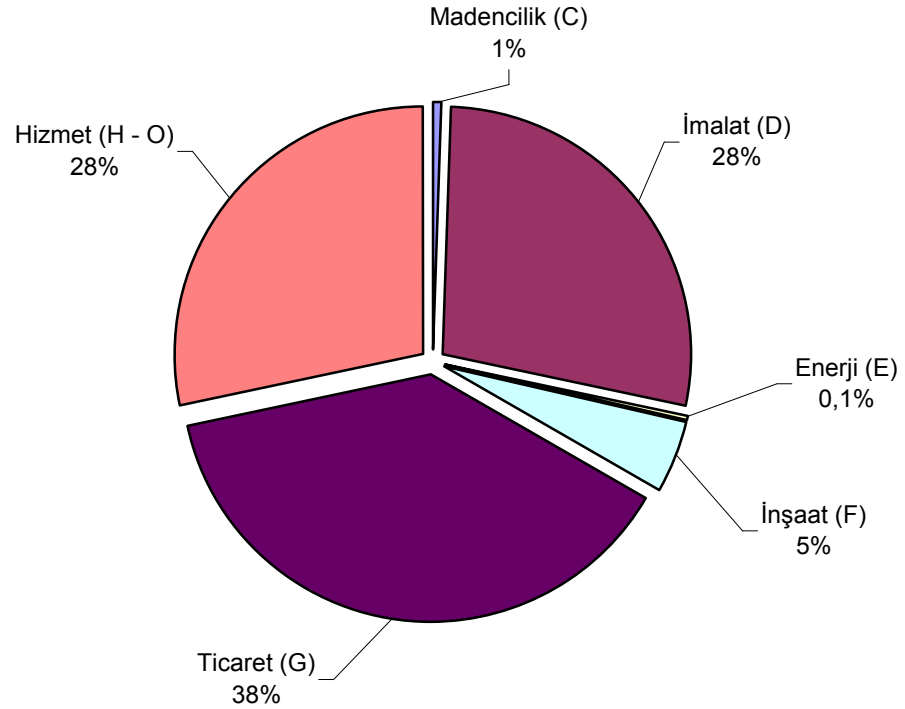
Kaynak: TÜİK 2003 - 2008 Sanayi ve Hizmet İstatistikleri

KOBİ'ler tarafından oluşturulan katma değer, istihdam ve ihracatın sektörlere göre dağılımı sırasıyla verilmiştir. Hizmet sektörü toplam istihdam ve katma değer içinde önemli paya sahipken, toplam ihracattaki payı %3'te kalmaktadır.

Grafik 2. KOBİ'ler tarafından oluşturulan katma değerın sektörlere dağılımı

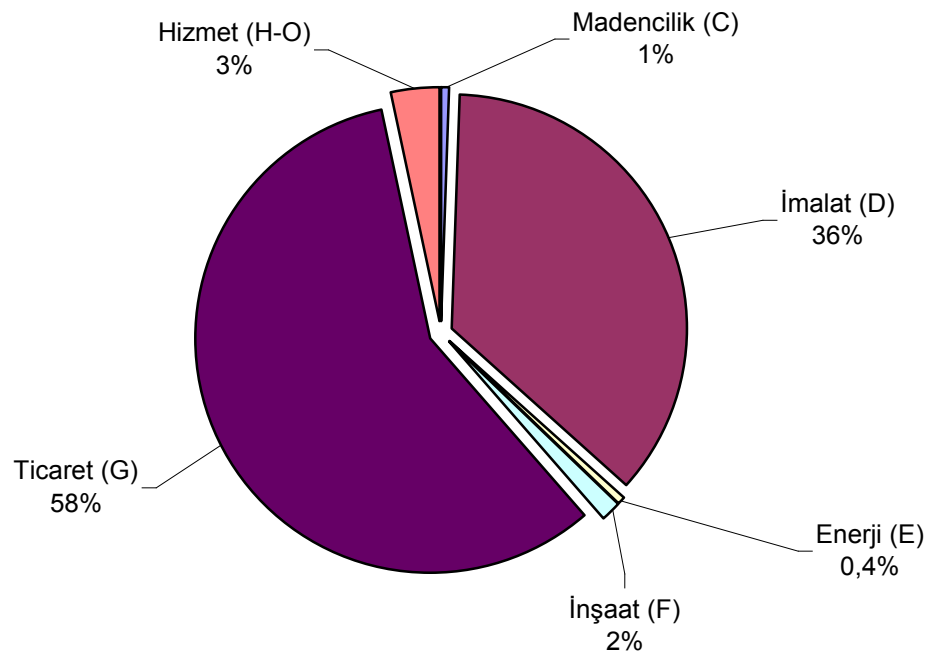
Kaynak: TÜİK 2003 - 2008 Sanayi ve Hizmet İstatistikleri

Grafik 3. KOBİ'ler tarafından oluşturulan istihdamın sektörlere dağılımı

Kaynak: TÜİK 2003 - 2008 Sanayi ve Hizmet İstatistikleri

Grafik 4. KOBİ'ler tarafından yapılan ihracatın sektörlere dağılımı

Kaynak: YOİKK çalışmaları kapsamında 2007 TÜİK ihracat istatistiklerine göre hesaplanmıştır

Türkiye'deki KOBİ'lerin ekonomideki paylarının seçilmiş bazı ülkelerle mukayesesi verilmektedir.

Tablo 9. KOBİ'lerin ekonomideki paylarının seçilmiş ülkeler ile karşılaştırması

Ülke	Tüm işletmeler içindeki payı (%)	Toplam istihdam içindeki payı (%)	Katma değer içindeki payı(%)
A.B.D.	98,9 ^b	57,9 ^b	50 ^g
Hindistan	97,3 ^e	66,9 ^e	
Japonya	98,2 ^b	66 ^b	49,3 ^b
G.Kore	99,9 ^f	87,7 ^f	49,2 ^f
Brezilya	99,9 ^e	67 ^e	
Malezya	99,9 ^e	65,2 ^e	31,2 ^g
AB 27	99,8 ^c	67,4 ^c	57,7 ^c
İngiltere	99,6 ^b	54,1 ^b	51 ^b
Almanya	99,5 ^b	60,4 ^b	53,6 ^b
İtalya	99,9 ^b	81,1 ^b	71,3 ^b
Türkiye	99,9^a	78^a	55^a

Kaynak: a- TÜİK 2009, b- OECD SMEs, Entrepreneurship and Innovation 2010 (Japonya verisi sanayi sektörüne ilişkindir), c- European Business Facts and Figures 2009, d- OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2005, e- International Finance Corporation 2007, f- Small and Medium Business Administration - Korea 2008 (katma değer verisi imalat sektörüne ilişkindir) g- SME Corp Malaysia 2009 (milli gelirdeki pay), g - Journal of International Business and Economics 2008 (milli gelirdeki pay)

KOBİ'ler, dengeli gelir dağılımının tesisindeki olumlu katkıları nedeniyle sosyal kalkınmada da önemli bir işlev görmektedirler. KOBİ'ler,

faaliyet gösterdikleri bölgelerde istihdam ve gelir artışı sağlayarak, büyük şehirlere doğru göçü önlemekte ve bölgede, canlı yaşama ve büyüme potansiyeli yüksek olan yeni işletmelerin doğuşuna ortam hazırlamaktadırlar. Diğer yandan, KOBİ'ler, bölgesel kalkınma süreci içerisinde, ülkenin tüm yaratıcı girişimci potansiyelini ortaya çıkarmakta ve kalifiye eleman yetiştirilmesinde de önemli katkılar sağlamaktadır.

- İşletme büyüklükleri:

TÜİK Yıllık İş İstatistikleri 2009 yılı verilerine göre Türkiye’de işletmelerin % 95,62’si 1 - 9 çalışanı olan “mikro ölçekli” işletmeler, %3,78’i 10 - 49 çalışanı olan “küçük ölçekli işletmeler”, %0,50’si 50 - 249 çalışanı olan “orta ölçekli işletmeler” ve %0,10’u 250 ve daha fazla çalışanı olan “büyük ölçekli işletmeler”dir. KOBİ ölçeğindeki işletmelerin ortalama çalışan sayısı 3 iken büyük ölçekli işletmelerde ortalama çalışan sayısı 735’tir. Tablo’da sektörel bazda KOBİ ve büyük ölçekli işletmelerin ortalama çalışan sayıları verilmektedir.

Tablo 10. Sektörlere göre ortalama çalışan sayıları

SEKTÖR	KOBİ işletmelerin ölçeğindeki ortalama çalışan sayıları	Büyük ölçekli işletmelerin ortalama çalışan sayıları
Madencilik (C)	19	852
İmalat (D)	6	686
Enerji (E)	5	1.342
İnşaat (F)	6	485
Ticaret (G)	2	814
Hizmet (H-O)	2	682

Kaynak: TÜİK 2008 Sanayi ve Hizmet İstatistikleri

Büyük oranda mikro ölçek seviyesinde faaliyet gösteren KOBİ'ler ölçek ekonomisinin avantajlarından yoksundur.

KOBİ'ler özellikle güçlü iş dinamiğine sahip olmaları, istihdam potansiyelleri, bölgesel sosyo-ekonomik dengelerin sağlanması, büyük işletmelerin tekelleşmesini önleyebilmeleri ve rekabet politikaları yoluyla ekonomik dinamizmi artırma imkanları sebebiyle AB'de de artan biçimde desteklenmektedir (Töre 1996, 26).

KOBİ'ler; ülke genelinde ve bölgesel olarak istihdamı geliştirmeleri, talep değişikliklerine daha kolay bir biçimde uyum gösterebilmeleri, büyük ölçekli işletmelerin ara malı ihtiyaçlarını karşılayarak ekonomide yan sanayi oluşturmaları, rekabeti arttırmaları, esnek ve dinamik üretim ve yönetim yapıları ile teknolojik gelişmeyi teşvik etmeleri, sermayeyi tabana yaymaları, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmaları sebebiyle Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahiptir (Alpugan 1994; Müftüoğlu 1998; Sarıaslan 1994).

AB Komisyonu (1994, 189) KOBİ'lerin özellikle ekonomik kalkınmanın, istihdamın, teknolojik gelişmenin ve rekabetin artırılmasındaki fonksiyonlarını vurgulamakta, bu işletmelere yönelik destek program ve politikaları uygulamaktadır. Tezin genelinde incelendiği gibi benzer nitelikli çalışmalar ülke uygulamalarında da görülmektedir. Türkiye'de ise KOBİ'ler özellikle KOSGEB aracılığıyla enformasyon, e-ticaret, AR/GE, finansman, personel eğitimi, ihracat, pazar araştırmaları gibi alanlarda desteklenmektedir (www.kosgeb.org.tr).

1.3 KOBİ'LERİN SORUNLARI

1.3.1 KOBİ'lerin Sahip Olduğu Avantajlar ve Dezavantajlar

KOBİ'lerin ülke ekonomilerindeki büyük önemleriyle birlikte büyük işletmeler karşısında birtakım avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır.

- **KOBİ'lerin Avantajları:**

- Büyük miktarda yatırıma girmeden önce yeni bir fikir veya buluşa pazarın tepkisinin bilinmesinin zorunlu olmasında,
 - Yönetimde çok yakın denetime ihtiyaç hissedilmesinde,
 - Üretilen mal ve hizmetin pazarının sınırlı olmasında,
 - El emeğinin mal ve hizmetin üretilmesinde önemli bir faktör olarak yer almasında,
 - Üretilen mal ve hizmete olan talebin sınırlı olmasında,
 - Kolay bozulabilen malların pazarlama ya da üretilmesinde,
 - Personel ile yakın ilişkilerin gerekli olmasında,
 - Teknik gelişmelere kısa sürede ayak uydurabilme yeteneğine sahip olmasında,
 - Yatırım yapılırken daha çok kendi öz sermayelerine ağırlık verilmesinde,
 - Desteklenmelerinde aynı zamanda ülkedeki işsizliğin azalması anlamına gelmesinde,
 - İş görenlerin kendi bölgeleri veya yaşamak istedikleri bölgelerde kurulmasında,
 - Ülke içindeki farklı bölgelerin kullanılmasında ve çevrenin korunmasında
- Diğer işletmelere göre bir takım avantajları bulunmaktadır. (Serez, 2005:19).

- **KOBİ'lerin Dezavantajları:**

- Çoğunlukla kısa vadeli banka kredileri kullanmaları ve sermaye piyasası araçlarından etkin bir biçimde yararlanamadıklarından, büyük ölçekli işletmelere göre sınırlı sermayeye sahip olmaları,
- Vasıflı çalışan istihdamında yaşanan güçlükler,

- Üretim artışına paralel olarak maliyet düşürücü kazanımlar elde etme olanaklarının sınırlı olması,
- Reklam, satış sonrası hizmetler, kredili satışlar v.b. pazarlama araçlarından yeterince yararlanamamaları,
- Genel yönetim yetersizliği,
- İşletme bünyesinde, mali danışman veya uzman istihdam edilmemesi,
- Finansal planlama yetersizliği,
- Ürün geliştirme eksikliği,
- Küçük ve Orta ölçekli olması sonucu ihale vb. etkinlikleri izleyememesi,
- Mevzuat ve bürokrasi. (Ban ve Yörük, 2003:21)

1.3.2 Genel Olarak KOBİ'lerin Sorunları

Genel olarak değerlendirildiğinde, KOBİ'ler eğitim eksikliği ve profesyonel yönetim anlayışının olmaması nedeniyle, özellikle ülkemizde KOBİ'lerin en çok karşılaştığı sorunlardan bazıları; pazarlama, planlama ve finansman sorunlarıdır. Bu durum KOBİ'leri diğer işletmelere karşı dezavantajlı konuma düşürmektedir.

AB ile Gümrük Birliğine girilmesinden sonra Türk KOBİ'leri, Avrupalı rakipleriyle boy ölçüşebilmek ve ulusal pazardaki fırsatlardan istifade edebilmek için, teknik seviyelerini yükseltmek ve know-how edinmek ihtiyacı ile karşı karşıya kalmışlardır. Her ne kadar son yıllarda hızlı bir ilerleme kaydetmiş olsa da, bilgi ve iletişim teknolojilerine (ICT) olan yatırım miktarı Türkiye'de hâlâ düşük kalmıştır (OECD, 14.01.2007).

Kaynak yetersizliği, küçük ölçekli olmaları, kendi ihtiyaçlarını anlamakta yaşadıkları iç eksiklikler ve kötü işleyen bir piyasa sebebiyle işletmelerin teknoloji ihtiyaçları otomatik olarak bir talep doğurmamış,

teknolojik gelişme için gerekli olabilecek destek politikaları, yine kamusal finansman eksikliği sebebiyle yeterli olamamıştır. Böylece, Türkiye'deki KOBİ'lerin teknolojik gelişimi oldukça yavaş kalmıştır. (Paradoks Dergisi, Yıl:4Sayı:1)

Giderek daha fazla sayıda Türk KOBİ'si teknolojik kapasiteleri arttırmak ve tesis ekipmanlarını modernize etmek istese de gerekli finansman ve kredi elde edilmesinde yaşanan güçlüklerden dolayı istediklerini gerçekleştirmeleri zor olacaktır. Şöyle ki; KOBİ'ler sanayi kesiminde faaliyet gösteren işletmelerin %99,5'ine tekabül etmesine rağmen banka kredilerinin ancak %5'inden az bir bölümü KOBİ'lere verilmektedir (DTM,2007)

Sonuç olarak, KOBİ'ler finansman yetersizlikleri nedeniyle gelişmiş teknolojilere sahip olamamakta, eski teknoloji ile emek yoğun çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da ürettikleri malın kalitesine olumsuz yansımaktadır. Kalitesiz üretim, KOBİ'lerin satış gücünü, dolayısıyla büyük işletmelerle rekabet gücünü engellemektedir. Eski teknolojilerle yapılan üretim ile ihracat yapılması ve uluslararası pazarlarda rekabet olanağı doğmamaktadır. (Paradoks Dergisi, Yıl:4Sayı:1)

1.3.2.1. Yönetim Sorunları

Küçük ve orta ölçekli işletmelerde sahip yöneticilik yaygındır. Bu yöneticilerin çoğunluğunun kendilerine olan aşırı güvenleri nedeniyle çalışanlarına yetki devretmelerinin zorluğu gibi kökleşmiş alışkanlıkları vardır. Sektöründeki teknolojik ilerleme dahil, Ar-Ge faaliyetleri, kâr anlayışı, insan ilişkileri, müşteri ilişkileri, banka ve diğer finansal piyasalarıyla olan ilişkiler yeni bir biçimi, yeni bir davranışı gerektirmektedir. Genel olarak yönetim sorunları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Yönetim ve yönetici sorunları,
- Nitelikli personel bulunamaması,

- İşletme sahiplerinin teknik kökenli olması,
- Örgüt ve örgütlenme sorunu,
- Uzmanlaşma ve formasyon eksikliği,
- İdari, teknik, danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde eksiklik. (Ban ve Yörük, 2003:23)

KOBİ'lerde karar alınırken, büyük ölçekli işletmelere oranla daha az bilimsel teknikler kullanılmakta, buna karşılık daha esnek ve hızlı kararlar alınabilmektedir. Küçük işletmelerde resmi yapılanmaya yeterince önem verilmediği için hangi işleri doğrudan kimler yapacağı ve hangi işe kimlerin görevlendirileceği yönetici tarafından anında karar verildiği için, yöneticinin olmadığı zamanlarda bu işlerin aksamasına neden olmaktadır.

Yönetimle ilgili sorunların bir diğeri de ortaklar arası anlaşmazlıklar gelmektedir. Gerek aile işletmesi, gerekse çok ortaklı şirketlerde ortaklar arası çatışmalar bu işletmelerin dağılmasına ve sonrasında kapanmalarına yol açmaktadır.

1.3.2.2. Üretim ve Teknoloji Sorunları

Üretim sorunu, diğer bütün işletme sorunları ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilidir. Her şeyden önce küçük işletmelerin, hammadde bulma konusunda ciddi zorluklar yaşamaktadır. Hammaddeyi sadece bulmanın fazla bir önemi olmadığı gibi finans zorluğu çeken, maddi güçleri çok sınırlı olan küçük işletmeler için ucuz aynı zamanda kaliteli hammadde bulmaları Türkiye şartlarında pek mümkün değildir.

Bunun sonucu üretim düşük seviyede kalmakta ve ürünler aranan kalitede olmamaktadır. Ürettiği ürünü pazarlayamayan, kar sağlayamayan küçük işletmeler, hammadde piyasasına giremeyecek, hammadde

alamayacak, üretim tekrar düşecektir. Küçük işletmeyi içten içe kemiren bu kör döngü önlem alınmadığı sürece devam edecektir.

Üretimin etkinliğini azaltan, kalitesini düşüren tek etken hammadde değildir. Bunun yanında, yetişmiş eleman eksikliği, yetersiz veya hiç kurumsallaşmamış alt yapı, yetersiz sermaye birikimi, yönetsel ve modern işletme tekniklerinden haberdar olmayan küçük işletme yöneticileri, kalite ve standart eksikliği ile diğer küçük sanayi sorunları, üretimin verim ve etkinliğini azaltmaktadır. Aranılan kalite ve standart ölçülerine sahip olmayan, ürünün bozulmadan ve yeniden pazarlanabilecek şekilde stok edilmesi küçük işletmelerin maddi güçlerini zorlayan diğer bir sorundur. Kaldı ki, mali sorunları güçlerinin çok üzerinde olan bu sektör için, ürünün paraya dönüşmesi üretimin sürekliliği bakımından şart görülmektedir.

KOBİ'ler uzun vadeli ve büyük çaplı alım yapamadıklarından hem malzemenin, istenilen miktarda ve zamanda tedariki noktasında hem de maliyet ve kalite konularında sıkıntılar doğurabilmektedir. Bunun yanında, stoklamaya gidilememesi, hammadde yetersizliği yüzünden düşük kapasiteyle çalışılması ve gelişen teknolojiye gerektiği şekilde ayak uydurulamaması bu konudaki diğer sorunlar arasındadır. (Akgemci, 2001: 26)

Genel olarak baktığımızda üretim ve teknoloji sorunları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Teknolojik yetersizlik,
- Üretim kapasitesi eksikliği,
- Pazar araştırması yapılmaması,
- Ar-ge faaliyetlerinin eksikliği,
- Kapasite belirlenmesindeki yanlışlıklar,
- Hammadde, işletme malzemesi vb. tedarikindeki sorunlar,

- Uluslar arası kalite normlarında ürün üretememe,
- Fason üretim planında karşılaşılan sorunlar,
- Depolama sorunları. (Ban ve Yörük, 2003:23)

1.3.2.3. Pazarlama Sorunları

KOBİ'lerin büyük ölçekli işletmelere oranla düşük kalitede mal üretmesi, ayrıca satış sonrası hizmet verememesi, reklam yapamaması, müşterilerin birçok isteklerini göz ardı ederek üretim ve satış yapmaya zorlamaktadır. Bunların yanında dış pazarlardaki rakiplerin iyi tanınmaması, Pazar araştırması yapamamaları, ihracat işleriyle ilgilenecek eleman istihdam edememeleri, ihracat pazarlama maliyetinin yüksek olması, teknolojik yetersizlik, v.b. nedenlerden dolayı dış pazarlara yönelememektedirler. Böylece üretimlerini iç pazara ve sipariş üzerine yapmak zorunda kalmaktadırlar.

Bilindiği gibi, yeni pazarları araştırmak ve pazara girmek, potansiyel müşteri ve kurumlarla ilişkiye girebilmek ciddi bir organizasyon gerektirmektedir. Böyle bir organizasyon oluşturmada KOBİ'ler ne bir fon, ne de yatırım yapma planlarına sahip değildirler. Dolayısıyla, KOBİ'ler uluslararası pazarlarla ilişkiye geçmek bir yana, ancak yurtiçinde bölgesel veya lokal ihtiyaçlara yönelik üretim ve pazarlama yapabilmektedirler. Bilginin dışında pazarlama sorunlarının büyük çoğunluğunun kökeninde de finansal yetersizlikler yatmaktadır ve işletme yönetiminin bu iki temel fonksiyonu birbiri ile bütünleşik niteliğe sahiptir.

- Pazar, çevre analizi ve erken uyarı sistemlerinden yoksunluk,
- Yeni Pazar kanallarının hazırlanamaması,
- Dağıtım sorunları,
- Potansiyel iç pazarların bulunması, araştırılması ve değerlendirilmesindeki güçlükler,

- Pazar bilgisi eksikliği,
- İhracat pazarlama sorunları,
- Dış Pazarlardaki yoğun rekabet,
- Dış pazarda potansiyel belirleme güçlükleri,
- Dış pazarlama giderlerinin yüksekliği,
- İstenilen standartlar uyamama. (Ban ve Yörük, 2003:24)

1.3.2.4. Finansman Sorunları

KOBİ'ler işletme faaliyetleri sırasında en çok finansman sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar. Ekonomideki esnekliklerine rağmen varlıklarını devam ettirebilmeleri ve büyümeleri için gerekli önemli unsurlardan biri finansmandır. Finansman sorunlarının temelinde KOBİ'lerin öz sermaye yapılarının zayıflığı yattığı düşünülmektedir (İSO, 2001). Bunun yanında, KOBİ'lerin finansal sorunlarını ülkenin genel ekonomik yapısından ayrı düşünmek elbette ki olanaksızdır. Yaşanan krizler KOBİ'leri de önemli ölçüde etkilenmekte ve varlığını devam edemez hale getirmektedir.

Buna rağmen, bağımsız derecelendirme kuruluşları ile bankalar tarafından derecelendirmeye tabi tutulacak olan KOBİ'lerin değerlendirilecek olan özelliklerinin en başında sahip olduğu işletme sermayesi gelmektedir. Nitekim güçlü sermaye yapısına sahip KOBİ'lere verilen kredi maliyetlerinin diğer KOBİ'lere verilen kredilerle karşılaştırıldığında daha düşük olduğu görülmektedir. Faaliyetlerini öncelikli olarak öz kaynaklarıyla finanse etmekte olan KOBİ'ler, diğer finansman araçlarını göreceli olarak daha az tercih etmekte, yetmediği noktadan itibaren ticari bankaları kullanmaktadır (Oktay ve Güney, 2002: 4).

KOBİ'lerin gereksinim duydukları kısa vadeli kaynak için ise finans kuruluşları kendi kaynaklarını kullandırma konusunda fazla istekli davranmamaktadır. Muhtelif Bankaların KOBİ'lere yönelik kısa süreli işletme kredisi çalışmaları olmaktadır. Ancak, bu kredilerde de KOBİ'ler vade, limit,

faiz oranı sorunu yaşamaktadır. En önemli sorunları da bu krediyi alabilmek için kendilerinden istenen teminatlarda oluşturmaktadır. Finans kuruluşları riskli gördükleri işletmeler ile kredi ilişkisine girmek için yüksek teminatlar istemektedir. Bu da işletmeleri kısır döngüye sokmaktadır. Eğer bir işletme kazandıklarını sermayesine ekleyip, taşınmaz edinmemişse kredi alma şansı azalmakta, belki de hiç kalmamaktadır. Ayrıca yaşanan krizlerde finans kuruluşlarının yaptıkları ilk iş, kredi kullanımını durdurmak ve mevcut kredilerin geri çağırılması olmaktadır. Bütün bunlar, KOBİ'lerin finansman sıkıntılarını artırmaktadır. (Paradoks Dergisi, Yıl:4, Sayı:1)

Finansman konusundaki sorunların neler olduğunun TÜİK tarafından incelendiği bir çalışmada, ilk sırayı işletme ihtiyacının hızla artması (%43), ikinci sırayı kredi maliyetinin artması (%26), üçüncü sırayı alacakları zamanında tahsil edememek (%17), dördüncü sırayı ise kredi teminindeki güçlükler (%14) almaktadır. (İSO,2000)

İmalat Sanayinde KOBİ'lerin sorunlarına ilişkin bir çalışmada ise faiz, sürekli ve yüksek enflasyon, ekonomik istikrarsızlık KOBİ'lerin önlerinde en büyük sorun olarak durmaktadır. Orta Ölçekli İşletmelerin %50,8'i kredi maliyetinin yüksekliğini, %41,4'ü ise işletme sermayesindeki artıştan ve bunu karşılayamam sorununu belirtmişlerdir. (İSO,2000)

KOBİ'lerin sorunlarına temelde baktığımızda, her sorunun sonucunda finansman sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Finansman Sorunlarının alt başlıklarında biraz daha detaya girmek sorunların tespiti açısından daha faydalı olacaktır.

Genel olarak baktığımızda finansman sorunları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- İşletme sermayesi ve öz kaynak yetersizliği,
- Yabancı kaynak sağlamada güçlükler ve maliyetlerin yüksekliği, kredibilitenin düşüklüğü,
- Yatırım zamanlamasında yapılan hatalar,

- İşletme sahiplerinin finansal yönetim açısından bilgi noksanlığı ve profesyonel yönetici çalıştırılmaması,
- Teşviklerden yeterince yararlanılamaması,
- Kredi temin edilmesinde karşılaşılan güçlükler,
- Sermaye piyasasından fon elde etmede yaşanan güçlükler. (Ban ve Yörük, 2003:26)

1.3.2.4.1. Özsermaye Sorunu

KOBİ'ler kuruluş aşamasında, başlangıç sermayelerinin ne olacağı bunun hangi yöntemle belirleneceği konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler. Bu bilgilerin hangi kişi ve kuruluşlardan sağlanacağı konusunda da yetersiz kalmaktadırlar. Ayrıca ülkemizde kişi başına düşen milli gelirin düşüklüğü tasarruf eğilimini azaltmakta ve yatırımları finanse edecek sermaye oluşumunu da kısıtlamaktadır. (Ban ve Yörük, 2003:28)

Bir ülkedeki yüksek enflasyonun varlığı da işletmeleri özkaynak yetersizliğine itmekte ve daha büyük tutarlarda sermaye ihtiyacı doğurmaktadır.

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde özsermaye artışı, sınırlı boyutlar içinde kalarak işletmeleri faaliyetlerini sürdürebilmek için borçlanmaya sürüklemektedir. Bu da borç-özkaynak dengesini bozmakta ve giderek özkaynak payı azalmaktadır.

Ayrıca KOBİ'lerde, işletme sahiplerinin bağımsızlık eğiliminin de güçlü olması nedeniyle yeni ortak alarak sermaye artırımına sıcak bakılmamaktadır.

1.3.2.4.2. İşletme Sermayesi Sorunu

KOBİ'lerin faaliyete geçebilmeleri için işletme sermayesi ihtiyacının da karşılanmış olması gerekir. Ancak sınırlı kaynaklara sahip olan KOBİ'lerde yatırım karar ve planlama aşamalarında daha çok sabit yatırımlar dikkate

alınmakta, işletme sermayesi tutarı ihmal edilmektedir. İşletme sermayesi ihtiyacını kendi imkanları ile çözemeyen KOBİ'ler çeşitli kaynaklardan borçlanma yoluna başvurmaktadır.

Ülkelerde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve yüksek enflasyon gibi durumlarda KOBİ'lerde işletme sermayesinin giderek azalmasına ve işletme sermayesi sıkıntısına düşülmektedir. Enflasyon ortamında, girdi maliyetlerini artmakta ve daha fazla miktarda işletme sermayesi ihtiyacı doğmaktadır.(Ban ve Yörük, 2003:29)

Kuruluş aşamasında yeterli işletme sermayesi olan ve aynı zamanda yabancı kaynak bulmada zorlanan KOBİ'ler, pazarda ve genel ekonomik koşullardaki gelişmeler karşısında, işletme sermayesi ihtiyacının ağır sonuçlarına katlanmak zorunda kalmakta ve mevcut kapasitelerini artırma ve modernizasyon için gerekli atılımlarda bulunma konusunda ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

1.3.2.4.3. Teminat Bulma Sorunu

Yeterli sermaye birikimi olmayan küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansman konusunda en önemli sorunlardan birisi kredi ile finansmanda karşılaştıkları sorunlardır. Kredi temini ile ilgili sorunlar:

- Kredi Miktarı,
- Kredi Maliyeti,
- Kredi Vadesi,
- Kredi sağlamada teminat sorunu,
- Kredinin ödemesiz süresine ilişkin sorunlar olarak sıralanabilir. (Ban ve Yörük, 2003:30)

Günümüzde her ne kadar bankalar düşük oranlı faizle kredi imkanı sağlayabilseler de, KOBİ'ler, ağır teminat koşulları, vade süresi ve kredi miktarının yetersizliği, bankalar nezdinde yeterli güvenilirliği sağlayamama

gibi nedenlerle zaman zaman finans kurumlarından yeterli kredi sağlayamamaktadırlar.

Devlet tarafından sağlanan bir takım teşvikler ve kredi kolaylığı KOBİ'lerin kredi temininde bazı kolaylıklar sağlasa da, çoğu KOBİ işletmeleri teminat gösterme konusunda sıkıntılar yaşamaktadırlar. Özellikle bankaların bazı durumlarda kredinin birkaç katı teminat talep etmeleri de bu durumu ağırlaştırmaktadır.

Yine bazı durumlarda teminat ve kefalet koşulları sağlansa bile, sağlanan kaynakların finansman maliyeti yüksek olabilmektedir. KOBİ'lerin finansman konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları, kredi temininde gerekli fizibilite etüdü, finansal plan gibi işlemleri yapamamaları da kredi temininde karşılaşılan sorunlardan bazılarıdır.

1.3.2.4.4. Sermaye Piyasasından Fon Elde Etmede Karşılaşılan Sorunlar

Bir şirketin halka arz yoluyla fon sağlaması ve menkul kıymetler borsasına kote olabilmesi için gerekli koşullar, KOBİ'ler açısından yerine getirilmesi pek mümkün olmayan önemli bir sorundur.

SPK'ya göre ortaklık haklarını temsil eden Menkul Kıymetlerin Ulusal Pazar Kotuna alınabilmesi için istenen koşullar; (İMKB, <http://www.imkb.gov.tr/halkaarz>)

- a) Son 3 yıl ve ilgili ara dönem dahil olmak üzere mali tablolarının bağımsız denetimden geçmiş olması,
- b) Kuruluşundan itibaren en az 3 takvim yılı geçmiş olması, ve son 3 yıllık döneme ilişkin mali tablolarının yayınlanması,
- c) Başvuru tarihinden önceki son 2 yıla ilişkin mali tablolarına göre (halka arz edilen hisse senetlerinin piyasa değerinin en az 45.000.000 TL veya halka arz edilen hisse senetlerinin nominal değerinin ödenmiş veya çıkarılmış sermayeye oranının %35 olması halinde son bir yılda) vergiden önce kar etmiş olması,

- d) Bağımsız denetimden geçmiş son bilançosundaki özsermayesinin en az 16.000.000 -TL olması,
- e) Halka arz edilen hisse senetlerinin piyasa değerinin en az 24.000.000 TL ve nominal değerinin ödenmiş yada çıkarılmış sermayesine oranının en az %25 olması (Bu oranın %25'in altında olması halinde, halka arz edilen hisse senetlerinin piyasa değerinin en az 45.000.000 -TL olması),
- f) Finansman yapısının faaliyetlerini sağlıklı bir biçimde yürütebilecek düzeyde olduğunun Borsa yönetimince tespit ettirilmiş ve kabul edilmiş olması,
- g) Esas sözleşmenin Borsa'da işlem görecekt menkul kıymetlerin devir ve tedavülünü kısıtlayıcı veya senet sahibinin haklarını kullanmasına engel olacak kayıtlar içermemekte olması,
- h) Ortaklığın üretim ve faaliyetlerini etkileyecek önemli hukuki uyuşmazlıkların bulunmaması,
- i) Borsa yönetimince geçerli kabul edilebilecek durumlar dışındaki nedenlerle son bir yıl içinde üretimine 3 aydan fazla ara vermemiş olması, tasfiye veya konkordato istenmemiş olması ve Borsa'ca belirlenen diğer benzeri durumların yaşanmamış olması,
- j) Menkul kıymetlerin, piyasadaki mevcut ve muhtemel tedavül hacmi bakımından Borsa yönetimince önceden belirlenecek kriterlere uygun olması,
- k) Kuruluş ve faaliyet bakımından hukuki durumu ile hisse senetlerinin hukuki durumunun tabi oldukları mevzuata uygun olduğunun belgelenmesi,

Diğer taraftan, ortaklık haklarını temsil eden menkul kıymetlerin Borsa pazarlarında işlem görebilmesi için, hisse senetleri halka arz olunmuş anonim ortaklık statüsü için Sermaye Piyasası Kanunu'nda belirtilen ortak sayısından az olmamak üzere en az 250 gerçek ve tüzel kişiye satıldığıının belgelenmesi şarttır. (www.imkb.gov.tr)

Tüm bu koşulların KOBİ'ler tarafından yerine getirilmesinin pek mümkün olmaması Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin ulusal pazarda sermaye piyasasından fon sağlama olanağını zorlaştırmaktadır.

1.3.3. Diğer Sorunlar

Yukarıda bahsettiğimiz sorunların yanında KOBİ'lerin gerek kanuni gerekse kendilerinden kaynaklanan birtakım sorunları daha vardır. Bunlar çeşitli kaynaklarda aşağıdaki gibi derlenmiştir;

- Yasal sınırlamalar,
- Destekleyici ve yönlendirici politikaların eksikliği,
- Mevzuatın ve yeni gelişmelerin yeterince izlenememesi (bilgi eksikliği)
- Yasal hakların savunulamaması
- Bürokratik işlemler, engeller ve gecikmeler,
- Üniversite-küçük sanayi işbirliğinin geliştirilememesi.(Ban ve Yörük, 2003:25)

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK SİSTEMLER VE EKONOMİK KRİZLER

2.1. GENEL OLARAK EKONOMİK SİSTEMLER

Toplumu oluşturan bireylerin yetenekleri ve aldıkları eğitim ölçüsünde mal ve hizmet üretiminde görev almaları sonucunda oluşan sosyal organizasyona İktisadi Sistem (Ekonomik Sistem) denilmektedir. Bugüne kadar uygulanabilmiş veya uygulaması süren 2 ekonomik sistem, Kapitalist ve Kollektivist Ekonomik Sistem'lerdir. İlkinde makine ve teçhizatın mülkiyeti sermaye sınıfında, ikincisinde mülkiyet işçi sınıfındadır. (Alkin, 2009)

İktisadi sistemler, genel olarak değerlendirildiğinde, kapalı ekonomi sistemleri ve mübadele ekonomisi sistemleri olarak da iki gruba ayırabiliriz.

Kapalı Ekonomik Sistemler: Bu sistemde üreticiler sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak için faaliyet gösterirler. İhtiyaçların basit olması üretimde uygulanan tekniğin de ilkel seviyede kalmasına yol açar. Bir ihtiyaç ekonomisi niteliği sergiler ve ekonomik dengeye kapalı bir grup içerisinde ulaşılmasını hedefler.

Mübadele Ekonomisi Sistemleri: Bu sistemde hedeflenen üretim – tüketim dengesinin bütün toplum içinde yaratılması arzulanır. Başka bir ifadeyle, halk kendi gereksinmesinden daha fazla üretimde bulunarak bu üretim fazlasını dışarıya satarak kendi üretemediği mallarla mübadele edebilir. Bunun sonucunda ise üretimde uzmanlaşma ve işbölümü ortaya çıkmaktadır.

Kapitalist Piyasa Ekonomisi (Kapitalizm): Bireylerin tek tek ya da gruplar halinde toprak ve diğer üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip oldukları ve diledikleri gibi kullanabildikleri bir ekonomik örgütlenme biçimidir. Üretim araçlarının özel mülkiyete konu olabilmesi kapitalizmi diğer

sistemlerden ayrıran bir özelliştir.
(http://www.miibf.com/files/IktisadiSistemlerFinal_2007_.doc)

Kumanda Ekonomisi Sistemi - Kollektivist Ekonomik Sistem (Merkezi Plan Ekonomisi - Sosyalizm): Bu sistemde üretim araçlarının mülkiyeti işçi sınıfındadır. Ekonomik dengenin merkezi bir otorite eliyle ve bir plan aracılığıyla gerçekleştirilmesi arzulanmaktadır.

Karma Ekonomik Sistem: Üretim araçları mülkiyetinin hem özel hem de kamu kesiminde olduğu, başka bir ifadeyle özel sektörün ve devleti üretimde bulunduğu ekonomik sistemdir. Devlet piyasa ekonomisi aksadığında, bölüşümde ve kaynak dağılımında etkinliği sağlamak için müdahale eder. Burada, asli unsur piyasa ekonomisi olmakla birlikte, merkezi planlamanın da yapılması söz konusudur. Bu plan kamu için uyulması zorunlu, özel kesim için yol gösterici nitelik taşır. (TSPAKB, 2009)

2.2. EKONOMİK KRİZLERİN TANIMLARI, NEDENLERİ VE SINIFLANDIRILMASI

Küreselleşme ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanmaktadır (DPT, 1995). Bu tanımdan yola çıkarak ekonomik anlamda küreselleşme ulusların ekonomilerinin bütünleşmesini işletmelerin ve piyasaların entegrasyonunu içermektedir.

Küreselleşmenin ekonomik sisteme yansıması 1970’li yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan finansal serbestleşme programları ile gerçekleşmiştir. Bununla beraber 70’li ve 80’li yıllar dünya genelinde finans sektörünün geliştiği, büyüdüğü ve uluslar arası boyut kazandığı bir dönem olmuştur. (Aktaş ve diğerleri, 2009:9)

Küreselleşmeyle dünya genelinde ekonomilerin birbirine olan bağımlılıkların artmasına neden olmuştur. Bu durum ülkelerin ekonomi politikalarını belirlemedeki bağımsızlıklarını kısıtlamıştır.

Bu süreç, dünyada finansal krizlerin giderek daha sıklıkla ortaya çıkmaya başlamasına ve bir ülkede ortaya çıkan krizin finansal sistem aracılığıyla diğer ülkelere de yayılmasına sebep olmaktadır.

Küreselleşmenin her geçen gün artması, ülkeler arasında işbirliği yapılmasını gerektirmektedir. Aksi takdirde, küreselleşmenin hakim olduğu günümüzde, ülkelerin birbirinden bağımsız olarak kendi ulusal ekonomilerini krizin ekonomik etkilerinden koruyabilmeleri pek mümkün olamayacaktır.

2.2.1. Ekonomik Kriz Kavramı

Ekonomik kriz; her ne sebeple olursa olsun, ekonomik yapıyı bir bütün olarak etkisi altına alarak, iktisadi işleyişi kısmen ya da tamamen değiştiren kapsamlı sorunlara işaret eden bir kavram olarak yaygın bir kullanıma sahiptir.(Aktaş ve diğerleri, 2009:10)

Finansal serbestleşme ve küreselleşme sonucu son dönemlerde yaşanan krizler ağırlıklı olarak küresel kriz diye nitelendirilmektedir. Yani ekonomik krizlerin etki alanı uluslar arası boyuta ulaşmış ve ekonomiyi tahrip etme gücü daha da artmıştır.

Ekonomik kriz, ekonomide genel dengenin bozulması ile ilgilidir. Toplam arz ve toplam talep dengesizliği genellikle talep eksikliği şeklinde olmaktadır. Ekonomik kriz döneminde, bir ekonomide toplam talebin uyardığı üretim düzeyinin, o ekonominin üretim kapasitesinin tam olarak kullanımını sağlayamadığı durumda, milli gelir eksik istihdam düzeyinde gerçekleşecek, istihdam azalacak, faktör ve mal fiyatlarında genel bir düşme eğilimi gözlenecektir (Bulut, 2002:3; Kınaytürk, 2006:5).

Genellikle ani kur artışları, faiz oranlarındaki sıçramalar ve enflasyonun daha üst platolara kayması gibi çoğunlukla finansal göstergelerdeki aşırı yükselişle kendini gösteren krizlerin, nihai olarak

ekonomi üzerinde yarattığı esas tahribat toplam talep ve buna bağlı olarak da toplam üretimin daralması ve işsizlik oranındaki artış şeklindedir. (Aktaş ve diğerleri, 2009:10)

2.2.2. Krizlerin Nedenleri

Finansal Serbestleşmeyle birlikte 1980'li yıllardan itibaren dünya ekonomisinde önemli krizlere sahne olmuştur.

Ağustos 1982'de Meksika'nın dış borç ödemelerini durdurmasıyla başlayan ve birçok gelişmekte olan ülkeyi etkisi altına alan, ödemeler dengesi kaynaklı krizlerin en önemli nedeni petrol şokları oluşturmaktaydı. Buna bağlı olarak, dış ticaret hadlerinde ortaya çıkan aleyhte gelişmeler, gelişmiş ülkelerin faiz oranlarında yaşanan yüksek oranlı artışlar, toplam dünya üretim artışında görülen yavaşlama gibi sorunlar ise, uluslar arası ekonomik ortamdan kaynaklanan dışsal faktörleri oluşturmaktaydı. (Ban ve diğerleri, 2009:10)

1990'lı yıllarda uluslararası finansal sistemde, art arda çok sayıda finansal kriz yaşanmaya başlanmıştır. Avrupa Para Krizi (1992-93), Latin Amerika "Tekila Krizi" (1994-95), Türkiye Krizi (1994), Güney Doğu Asya Krizi (1997-98), Rusya Krizi (1998), Brezilya Krizi (1999), Türkiye Krizi (2001) , Arjantin Krizi (2002, çok sayıdaki finansal krizlerinden sadece bazılarıdır. Uluslararası sermaye hareketlerinin serbest olduğu global bir dünyada finansal krizlerin sayısı, sıklığı ve yıkıcı etkilerinin artması son dönemlerde iktisat yazınında önemli tartışmalara neden olmuştur. Finansal krizlerin piyasa bekleyişlerindeki keyfi değişimlerden mi yoksa ekonominin temel göstergelerindeki zayıflıklardan mı kaynaklandığı en önemli tartışma konularından birisi olmuştur. (Işık ve diğerleri, 2004:46)

Genel olarak yaşanan krizler değerlendirildiğinde, krizlerin nedenleri iki başlık altında toplanabilmesi mümkündür. Bunlardan ilki **makroekonomik dengesizlikler**, ikincisi ise **finansal serbestleştirme uygulamalarıdır**. (Ban ve diğerleri,2009:11)

Makroekonomik dengesizlikler; gelişmekte olan ülkelerde oldukça sık görülen fiyat istikrarsızlığı(enflasyon) büyüme oranındaki dengesizlikler, cari oran açıklıkları gibi sorunlarla birlikte ülkelere göre değişen bazı yapısal özelliklerden oluşmaktadır. Bu tür sorunlarla mücadelede yetersiz kalınması durumunda, ekonomiler kriz ortamına sürüklenirler. Krizler, bazı durumlarda da, krizler uygulanılan istikrar programların iyi hazırlanmaması veya başarılı bir program izlenmemesiyle ortaya çıkar. Tüm bu durumlarda eğer ülke mal ve sermaye dolaşımı konusunda dışa açıklık oranı yüksekse, krizlerin etki alanı genişlemektedir.

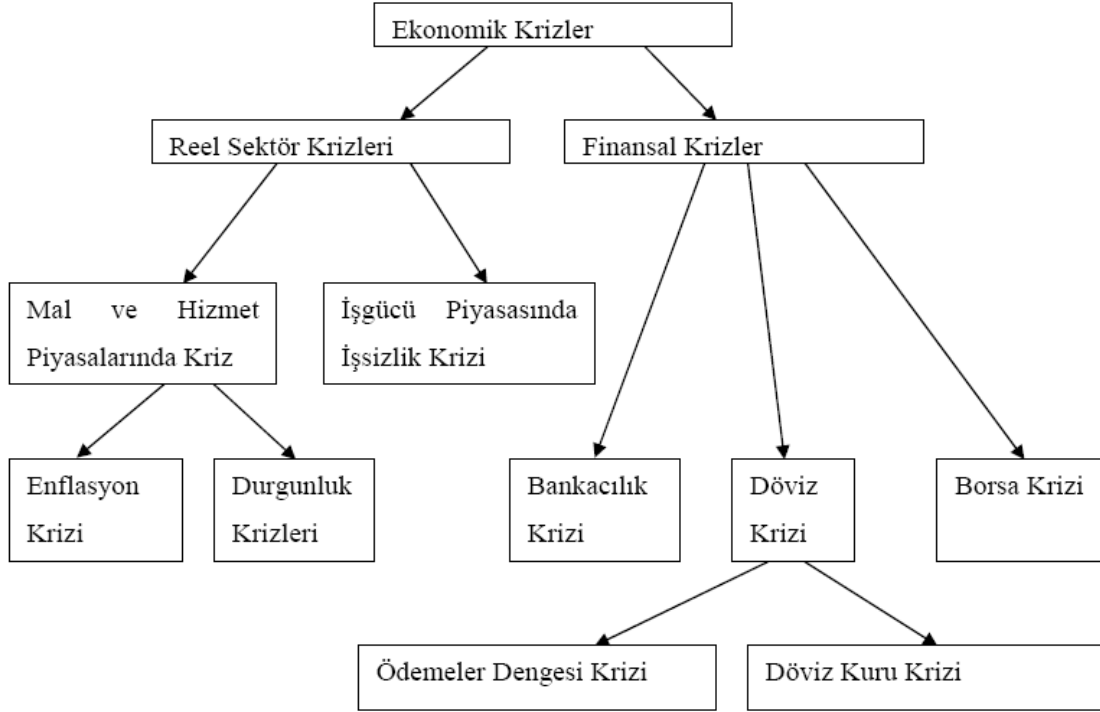
Yaşanan krizlerin diğer bir sebebini de, finansal serbestleşme programlarının sonuçları oluşturmaktadır. Bu programlarının teorik temeli “Neoklasik Genel Denge Analizi” ne dayanmaktadır. Bu analiz, piyasadaki karar birimlerinin piyasa hakkında tam bilgi sahibi olduğu, bütün bilgilerin anında fiyatlara yansıtıldığı, ekonomik birimlerin birbirleriyle serbestçe ilişkilendirildiği ve bireysel kararlardan etkilenmeyen fiyatlar genel seviyesinin veri olduğu, mkemmek bir piyasa işleyişinden söz etmektedir. Bu varsayımlarla, finansal serbestleşme durumunda piyasalar etkin bir şekilde çalışacak ve böylece kaynak tahsisinde etkinlik sağlanacaktır. Ancak bu durumun pek mümkün olmamasıyla serbestleşme programları beklenen sonuçları vermemiştir. (Aktaş ve diğerleri, 2009:12)

Tüm bunlar, finansal piyasaların etkin bir şekilde çalışmadığını ve dolayısıyla bu durumun finansal serbestleşme programlarının başarısız olmalarına sebep olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında kurumsal yetersizlikler ve denetim eksikliği de serbestleşme programlarının krizlere yol aımasının diğer bir sebebi olarak görülmektedir.

2.2.3. Krizlerin Sınıflandırması

Ekonomik krizler, oluşuma şekilleri ve etkileri bakımından incelendiğinde birbirinden farklı bir biçimde gerçekleştikleri görülmektedir. Bu sebeple ekonomik krizler oluşma şekilleri ve ekonomiye etkileri bakımından çeşitli şekilleri sınıflandırılmaktadır.

Şekil 1. Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

Kaynak: www.ismmodasi.org

2.2.3.1. Bankacılık Krizi

Bankacılık krizi; finansal piyasalarda bir ya da birkaç bankanın ödeme güclüğü çekmesi veya iflas etmesi halinde, yeterli güçte ve derinlikte olmayan piyasalarda, durumun tüm bankacılık sektöründe yayılması ve ödemeler sisteminin olumsuz etkilenmesi hatta tamamen durması olarak tanımlanır. (Çolpan, 2008)

Benzer bir tanıma göre ise; Bir bankacılık krizi ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılmaması veya vadesiz mevduatlardaki ani bir çekme talebini karşılayamamaları çerçevesinde likidite sıkıntısına düşmeleri ve arkasından iflas etmeleri durumunu ifade etmektedir (Delice, 2003:61).

Bankacılık krizi bankacılık kesiminde ortaya çıkan bazı özel olaylarla da tanımlanabilir. Buna göre, eğer bankacılık krizinin başlangıcı büyük oranda mevduat çekilmesiyle belirginleşirse, banka mevduatlarındaki hızlı azalma bankacılık krizini nitelemek için kullanılabilir. Bununla birlikte, eğer

bankacılık kesiminin sorunları, bankaların varlık kalitesinde kötüleşmeden, örneğin gayrimenkul fiyatlarındaki düşmeden veya finans dışı kesimdeki iflaslardan kaynaklanıyorsa bu durumda varlık fiyatlarında ani ve önemli değişimler veya iflas eden şirket sayısındaki önemli artışlar bankacılık krizinin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. (Özer, 1999)

Bankacılık krizleri konusunda ortaya çıkan maliyetlerin ülkelere göre karşılaştırılmasında, krizin kısa sürede önlenmesi konusundaki uygulamaların maliyeti dikkate alınmaktadır. Bu tür maliyetler finansal boyuttur ve söz konusu maliyetin hesaplanmasında, vergi mükelleflerinden bankanın hissedarlarına doğru ortaya çıkan gelir transferinin neden olduğu maliyetler de dikkate alınmaktadır. Daha sonra bankacılık krizlerinin sürdüğü dönem boyunca üretimin, genel üretim trendinden ne derece kayba uğradığı veya sapma gösterdiği ortaya konabilmektedir. Hesaplama daha çok krizin neden olduğu üretim kayıplarından ziyade bankacılık krizlerinin neden olduğu üretim kayıpları esas alınmaktadır. Bankacılık krizleri büyük bir çoğunlukla ekonomik konjonktürün daralmasından da kaynaklanabilmektedir. Bankacılık krizleri süresince genel ekonomik dengeye göre tahmin edilen üretimdeki azalış ortaya konabilir ve krizin nedeni olarak da değerlendirilebilir. Bu amaçla kriz döneminde ortaya çıkan üretim kayıplarının tek başına bankacılık sektöründen mi yoksa diğer faktörlerden mi kaynaklandığının iyi analiz edilmesi gerekmektedir. (<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi22/haltintas.pdf>)

Tablo 11. Bankacılık Krizleri

Amerika	1984	Kolombiya	1982
İngiltere	1974	Guyana	1993
Almanya	1977	Hindistan	1991
Japonya	1992	Endonezya	1992
Fransa	1994	İsrail	1983
İsveç	1991	Ürdün	1989
İtalya	1990	Kenya	1993
Kanada	1983	Meksika	1982,1994
İspanya	1977	Mali	1987
Finlandiya	1991	Malezya	1985
Danimarka	1987	Nijerya	1991
Avustralya	1989	Nepal	1988
Güney Kore	1998	Filipinler	1981
Norveç	1997	Yeni Gine	1989
		Senegal	1983
		Güney Afrika	1985
		Sri Lanka	1989
		Tanzanya	1988
		Türkiye	1991,1994
		Uganda	1990
		Uruguay	1981
		Venezüela	1993
Toplam	14		24
1960 Dönemi	0		-
1970 Dönemi	3		-
1980 Dönemi	5		13
1990 Dönemi	6		11

Kaynak: <http://econ.worldbank.org/view.php?id=23456> (18.08.2005)

2.2.3.2. Para (Döviz) Krizi

Para ya da döviz krizi, bir spekülasyon etki sonucunda ülke parasının devalüe edilmesinin gündeme gelmesiyle sonuçlanan kriz türüdür. Para krizinde ulusal paranın değer kaybetmesi söz konusu olmasa bile, uluslararası rezervler önemli ölçüde harcanarak ya da faiz oranları hızla yükseltilerek, ulusal paralar aşırı değer kaybından korunmaya çalışılır. (Aktaş ve diğerleri, 2009:14)

Para krizlerini daha geniş bir çerçeve içerisinde tanımlayacak olursak: Bir para krizi özellikle sabit döviz kuru sistemlerinde piyasa katılımcılarının taleplerini aniden yerel para ile birimlendirilmiş aktiflerden yabancı paralı

aktiflere kaydırmaları sonucu, Merkez Bankasının döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya çıkan krizlerdir. Bir ülke parasının üzerindeki spekülâtif saldırı devalüasyonla veya şiddetli değer kaybı ile sonuçlanırsa veya Merkez Bankası büyük miktarlarda rezerv satmak veya faiz oranlarını önemli oranlarda yükseltmek suretiyle parayı korumaya zorlanırsa bir döviz veya para krizi oluşur (Delice, 2003:59).

Yine, Bankacılık krizlerinde çekilen mevduatların yurtdışı bankalara yönelmesi halinde döviz kuru rejiminin çökmesine yol açarak, para krizine neden olmasına yol açabilir. Bir bankacılık krizinde bankacılık sistemine güveni kaybetmesine ve fon sahiplerinin merkez bankasının krizi önlemede yetersiz kalacağı beklentisine girebilirler. Bu beklenti yabancı yatırımcıların fonlarını yoğunlukta olması halinde bankalarda çekilen mevduatlarını döviz çevirerek yurtdışındaki bankalara yönelmesine sebep olabilir. Bu durumda yaşanan bankacılık krizi bir süre sonra ülke parasından kaçış eğilimi meydana getirerek merkez bankasının müdahalesiyle ülkenin döviz rezervlerinin erimesine sebep olabilir ve kur rejiminin çökmesine yol açarak döviz kuru rejimine dönüşebilir. (Özer, 1999)

Bir para krizinin finansal krizlerden ayrılan kısmı krizin ödemeler dengesinde ortaya çıkmasıdır. Yine, ekonomi üzerindeki etkileri ve dolayısıyla hasılanın azalması, işsizliğin artması ve bankaların çökmesi olarak nitelendiren tanımlarda mevcuttur (Dabrowski, 2002:12; Dahel, 2000:2).

1990'lardan sonra döviz kurlarının ve sermaye akımlarının değişken olduğu bir döneme girilmiştir. Bu değişkenlik bazen aşırı boyutlarda olmakta, hem de tahmin edilemeyen (unpredictable) ve beklenmeyen (unanticipated) zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Yeni sanayileşmekte olan ülkelere yönelik uluslararası sermaye akımlarının temel özelliği de beklenmedik biçimdeki büyük değişkenliklerdir. Uygulamaya bakıldığında bu ülkelere yönelik yabancı sermaye akımlarındaki gelişme ve genişleme (boom) aşamasını, çok şiddetli ve çok ani bir tersine dönüş hareketinin izleyebildiği görülmektedir.

Ayrıca bir ülkede ortaya çıkan krizin etkileri hızlı bir biçimde ve kolayca başka ülkelere de yayılabilmektedir (Seyidoğlu, 2003:4).

Tablo 12. Para Krizleri

FİNLANDIYA	1992	MALEZYA	1997
İTALYA	1993	FİLİPİNLER	1997
NORVEÇ	1992	SİNGAPUR	1997
İSPANYA	1993	GÜNEY KORE	1997
İSVEÇ	1992	TAYVAN	1997
TÜRKİYE	1994	TAYLAND	1997
İNGİLTERE	1992	ARJANTİN	1995
HONG KONG	1997	BREZİLYA	1995
ENDONEZYA	1997	MEKSİKA	1994
JAPONYA	1997	VENEZUELA	1995

Kaynak : Bris, vd., 2002:34

2.2.3.3. Finansal Kriz

Finansal krizler ise: döviz ve hisse senedi piyasaları gibi finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sisteminde bankalara geri dönmeyen (batık) kredilerin aşırı derecede artması sonucunda yaşanan ciddi ekonomik sorunlar olarak kabul edilebilir. (<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi22/haltintas.pdf>)

Finansal krizlerin temel nedeni finansal piyasalardaki aşırı dengesizliklerdir (sıklıkla parasal dengesizlikler). Başka bir ifade ile finansal krizler, reel ekonomi üzerinde büyük yıkıcı etkiler yaratabilen ve piyasaların etkin işleyiş gücünü bozan finansal piyasalardaki çöküşlerdir. (Taylor, 2009)

Finansal krizlerin belirgin bazı karakteristik özellikleri vardır. Finansal krizler, finansal piyasaların etkin bir biçimde işlevlerini yerine getirememesi nedeniyle yarattığı olumsuz etkileri ve özellikle finansal kriz sonrası finansal sisteme yeniden işlerlik kazandırmak amacıyla ortaya çıkan hem mali hem de yarı mali maliyetler nedeniyle, önemli maliyetler yaratırlar. (Çolpan,2008)

Finansal krizlerin bir başka özelliği ise ciddi bir yayılma eğilimi içerisinde olmalarıdır. Bazı finansal piyasalarda birkaç firmayı etkileyecek biçimde ya da küçük fiyat dalgalanmaları şeklinde ortaya çıkmalarına

rağmen, finansal krizler ekonomideki bütün finansal piyasaları hatta başka ülke piyasalarının etkileyecek kadar genişleyebilmektedirler. Bu sorunun asıl sebebi böyle bir sorunla karşılaşan yatırımcıların likiditeyi kesme eğiliminde olmalarıdır. (Özer,1999)

Finansal krizlerin farklı coğrafyalarda ve farklı makroekonomik şartlarda ortaya çıkıyor olması ve dolayısıyla her bir krizin kendine özgü unsurlara sahip olması krizlerin öngörülememesine neden olmakta, ancak krizlerin nedenleri ne olursa olsun şaşırtıcı biçimde sonuçları aynı olmaktadır. Zira, milli gelirin düşmesi sonucu ülke ekonomisi fakirleşmekte, mali piyasalardaki dalgalanmaların artması sonucu da yatırımcılar zarar etmekte ve dolayısıyla işsizlik artmaktadır. (Erdönmez ve Tülay, 1999:1).

2.2.4. Dünya’da ki Ekonomik Krizler

2.2.4.1. 1980 Öncesi Ekonomik Krizler

Dünyadaki krizlere baktığımızda, 1820–1929 yılları arasındaki yüzyılı aşkın dönemde bir sürü kriz meydana gelmiştir. Bu krizler; (Özer,1999)

1825 Krizi: İngiliz sermayedarların ve bankacıların Latin Amerika ülkelerinde giriştikleri hatalı yatırım politikaları sonucu ortaya çıkmıştır. Kredi hacminin daralması İngiliz sanayini sarsmıştır. Krizin etkisiyle ödemeler bilançosu altüst olan İngiltere krizin etkisini ancak 1832’de atlatabilmiştir.

1836 Krizi: Bu krize de İngiliz sermayedar ve bankaların bu kez de ABD’de ülkelerinde giriştikleri hatalı yatırımlar ile ülkede sürdürülen demiryolu inşaatı ile ilgili mali işlemler neden olmuştur. Adı geçen krizin etkileri Fransa, Belçika gibi ülkelere sıçramıştır.

1847 Krizi: İngiltere’de başlayan bu krize demiryolu inşaatı ile ilgili spekülasyonlar neden olmuştur. Kriz İngiltere ile sınırlı kalmamış; etkileri Fransa ve ABD’de de hissedilmiştir. Bu arada İngiltere Merkez Bankası, krizin etkisiyle ulusal para birimi Sterling’in konvertibilitesini geçici olarak askıya almak zorunda kalmıştır.

1857 Krizi: Bu krize parasal faktörler neden olmuştur. Avustralya ve ABD’de bulunan altın madenleri geniş ölçekli spekülâtif hareketlere yol açmış ve zamanın Avrupa ülkeleri ile ABD krizden önemli ölçüde etkilenmiştir

1900 Krizi: Rusya’nın hızlı sanayileşmesi bu ülke ekonomisinde düzensiz ekonomik dalgalanmalara neden olmuş ve kriz ortaya çıkmıştır. Diğer Avrupa ülkelerine de sirayet eden krizin etkileri, ancak Güney Afrika’dan gelen altınlar sayesinde satın alma gücünün artmasıyla hafifletilebilmiştir.

1920 Krizi: Almanya’da çıkmış, oradan İngiltere’ye ve Fransa’ya bulaşmıştır. Hafif geçirilmiştir.

1929 Krizi (Büyük Buhran): Şüphesiz iktisat tarihinin en önemli ve en derin krizi, 1929 krizidir. Avrupa ülkelerinde bazı bankaların mali sıkıntıya girmesi New York Borsası’nda hisse senedi fiyatlarında ani düşüşlere neden olmuş ve ardından da tüm ABD ekonomisini etkisi altına almıştır. Bununla da sınırlı kalmayan kriz, dalga dalga diğer ülkelere yayılmıştır. 1929 Büyük Depresyonu ile borsada yaşanan çöküşün yanı sıra, bankalarda ciddi anlamda iflaslar yaşanmış, toplam tüketim ve yatırımlarda ani düşüşler ortaya çıkmış ve tüm bu gelişmelerin sonucunda yalnızca ABD’de 1929 – 1933 yılları arasında GSYİH yaklaşık 1/3 oranında azalmıştır. 1929 Büyük İktisadi Buhranın özelliği çeşitli dalgalanma tiplerinden hepsinin alçalış dönemine rastlamasıdır. 1929’da 100 olan sınai indeksleri 1932’ a kadar Amerika’da 53,8 e, Almanya’da 53,3 e, Fransa’da 71,6 ya, İngiltere’de 83,5 e ve İtalya’da 66,9 a inmiştir. Toplam dünya ticareti %60 daralmıştır. (Ak İktisat, www.canaktan.org)

1973 Petrol Krizi: Petrol krizi olarak tarihe geçen bu kriz, öncesinde yaşanan savaşlardan dolayı meydana gelmiştir diyebiliriz. 1960 yılında, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı) adıyla petrol fiyatlarının tespiti başta olmak üzere, üyelerinin hepsini ilgilendiren meselelerin birlikte çözümünü sağlayan bir teşkilat kurulmuştur. Petrolün siyasi bir silah olarak kullanılması ve savaşlar sonrasında, petrol fiyatların yükseltilmesine başvurulmuştur. 1973 Ocak ayında varili 2.59 dolar olan Arap petrolü, 1973 Ekiminde 5.11 ve 1974

Ocak ayında da 11.65 dolara çıkmıştır. (Aksu, 1991). Bu, bir yıl içinde dört mislinden fazla bir artış anlamına gelmektedir. Bu fiyat artışları petrol krizine, petrol krizi de başlıca, petrol tüketen ülkelerin ekonomik yüklerinin artmasına, OPEC ülkelerinin ellerinde riskli ve yüksek getirili yatırım alanları arayan fonların toplanmasına ve ülkeler arası gelir dağılımlarının değişmesine neden olmuştur. Petrol krizi ile birlikte işsizlik ve enflasyon rakamlarında da belirgin bir artış gözlenmiştir. Sözelimi; gelişmiş yediler olarak adlandırılan ülkelerin işsizlik oranı ortalaması 1970 yılında %3 iken, 1975 yılında %4.7'ye, 1980 yılında da %5.3'e yükselmiştir. Aynı şekilde 1970-1971 döneminde %5.5 olan tüketici fiyatları endeksi artış oranı da 1973-1974 döneminde %14.4'e çıkmış(U.S Bureau of Labor Statistics, 2008: 13; 2009: 4-5), böylece petrol krizi kapitalist ekonomilerin makro verilerinde belirgin bir kötüleşmeye neden olmuştur. (Acar, 2009)

Petrol krizi olarak adlandırılan 1973 krizinin kapitalist ekonomilerde derin bir etki yaratması, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir güven duyularak uygulanan Keynesyen iktisat uygulamalarının terk edilmesi ve Yeni Liberal yaklaşımların gündeme gelmesi sonucunu doğurmuştur. Böylece bu yeni dönemde; küresel ticaretin serbestleştirilmesi, yabancı sermaye akımlarının önündeki engellerin kaldırılması, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerine yönelik kolaylıkların sağlanması, liberalizasyon ve özelleştirme faaliyetlerine hız verilmesi, devlet hacminin daraltılması, piyasa odaklı ekonomi politikalarının benimsenmesi ve anayasal ekonomik düzenin hayata geçirilmesi gibi politikalar geniş ölçüde kabul görmüştür. (Şahin, 2006: 68-105).

1980–1981 Konut finansmanı şirketleri yetersiz bankacılık düzenlemeler nedeni ile ABD'deki Yarı banka niteliğindeki finansman şirketlerinde (Saving and Loan companies bizdeki geçmiş banker kavramına benzer bir şekilde)önemli finansal krizler yaşanmıştır. Bu süreçte faiz riski alıp (vade uyumsuzluğu ile) kar eden bu kurumlar 1979'da yükselen petrol fiyatları ve enflasyonu indirmek için artırılan kısa vadeli faizlerle tam

anlamıyla ters pozisyonda yakalanmışlardır. Bu firmaların borçlarını ödeyemez hale gelmesi ile oluşan panik havası 125 Milyar Dolar'lık zararlar Amerikan Ekonomisine ciddi bir yük oluşturmuştur. Bu süreçte dönemin FED başkanı piyasaya yeteri güveni ve likiditeyi veremediği için eleştirilmiştir. (Ergenç,2009)

2.2.4.2. 1980 Sonrası Krizler

2.2.4.2.1. Meksika Krizi

Birçok iktisatçıya göre 1994-1995 yıllarında yaşansa da, 21.yüzyılın ilk krizidir. Yaşanan kriz diğer Latin Amerika ülkelerine de sıçrayarak birçok ülkeyi etkilemiş, kriz ekonomi literatürüne “Tekila Krizi” olarak geçmiştir. (Ergenç, 2009)

Krizi açıklamaya yönelik çeşitli yaklaşımlar vardır.

- Bunlardan ilkinе göre, devalüasyon beklenmekteydi ve kamu borcunun ulaştığı boyutla ilgili finansal paniğin bir sonucuydu. Bu tür bir açıklama krizleri açıklamaya yönelik spekülative saldırı yazınıyla ilişkilendirilebilir. Bu modele göre, ülkenin döviz rezervleri, aşırı iç kredi genişlemesi nedeniyle yavaş yavaş azalırsa; eninde sonunda bir stok uyumu nedeniyle kalan rezervler bir spekülative saldırıyla karşı karşıya kalacaktır.

- İkinci açıklamaya göre, kriz büyük oranda beklenmemekteydi. Devalüasyon ve onu izleyen panik ortamı birbiri ile ilişkili değil, birbirinden ayrı olaylardır. Çünkü önce devalüasyon olmakta ve bu da paniğin oluşmasına yardım etmektedir. Bu görüşe göre, Meksika hükümeti, kriz öncesinde yüksek maliyetle borçlandırılabilirdi. Oysa hükümet sonunda sabit kuru devam ettirmenin maliyeti yüksek olduğunun anladı. Ancak hükümetin devalüasyon beklentilerinin değişmesine ve bu gelişme de Meksika kamu kağıtları piyasasında kendi kendini besleyen bir panik oluşmasına neden oldu. Yatırımcılar Meksika'ya borç para vermeyi durdururlarsa Meksika'nın borçlarının geri ödeyemeyeceklerini fark ettiler ve bu beklenti de tüm yatırımcıların fonlarını Meksika'dan çekmeleri ile sonuçlandı. (Özer, 1999)

Meksika krizi, Latin Amerika'daki diğer ülkelerin ekonomilerini de olumsuz etkilemesi "Tekila Etkisi" olarak adlandırılmış ve krizin yayılarak "Tekila Etkisi" halini alarak tüm Latin Amerika'ya yayıldığı öne sürülmüştür. Meksika'da yaşanan ekonomik krizin diğer ülkelere yayılacağı endişeleri zamanla ortadan kalkmış, tekila etkisi nispeten hafif atlatılmıştır. (Çolpan, 2008)

Yabancı kaynakların sürekli olmayışı ve ekonomide tesis edilen istikrarın kalıcılığına olan inancın zayıflamasına bağlı olarak yaşanan finansal kriz, yurt içi tasarruf yetersizliğinin uluslar arası sermaye girişleri ile uzun süre karşılanamayacağına ilişkin önemli bir sonuç vermektedir. Bu krizden çıkarılan bir sonuç ise, ekonomik istikrar sağlanmaksızın yapılan finansal serbestleşmenin doğrudan istikrarsızlığa neden olabileceğidir. Ekonomide makro dengesizliklerin gelişmesi ve döviz kurunun bu durumu dengeleyecek şekilde değer kaybetmesine izin verilmesinden kaynaklanan Meksika Krizi, gelişmekte olan bir ekonomide hızla değişen ekonomik ve politik dinamiklerin sonucu oluşabilecek potansiyel tehlikeler konusunda önemli bir örnek niteliği taşımaktadır. (Aktaş ve diğerleri,2009:17)

2.2.4.2.2. Arjantin Krizi

1990'ların ikinci yarısında tüm dünyayı sarsan Meksika, Asya, Rusya ve Brezilya krizleri, güçlenen doların ülkenin rekabet gücünü azaltması, reel sektörün kronik hale gelen verimsizliği, artan işsizlik ve faiz oranlarının tüketimi daraltması, siyasi çekişmeler gibi faktörlerin etkileriyle ekonomi küçülmeye başladı. 2001 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz ise Arjantin ekonomisini çökertmeyi, ülkeyi moratoryum ilanına kadar götürmüştür. (http://download.garanti.com.tr/garanti_dergisi/01/garanti_dergisi_0801.pdf)

Ekonomik resesyonla birlikte azalan vergi gelirleri ve artan borçlanma maliyetleri neticesinde büyüyen bütçe açığı, IMF kontrolünde uygulanan programı büyümenin azalmasıyla birlikte 1999 yılından itibaren kamuoyu desteğinin kaybetmeye başlamıştır. Kamuoyu desteğinin kaybolmasının en önemli nedeni ise uzun yıllardır uygulanan özelleştirme programı ile sıkı para

ve maliye politikalarının halkın tepkisini çekmeye başlamasıdır. (www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/050107.pdf)

İç ve dış faktörlerin yapısal sorunların çözümüne katkıda bulunmaması ve durumun kötüye gitmesi üzerine Ocak 2001'de IMF, desteğin boyutunu 13,4 milyar dolara çıkarttı. Program temel olarak kamu finansmanı, mali piyasalar, sağlık sistemi, işgücü piyasası ve sosyal güvenlik gibi alanlarda yapısal reformların yapılmasına dayanmakta; fiyat istikrarı ile birlikte sürdürülebilir ekonomik büyüme ve istihdam yaratmayı amaçlamaktaydı. (http://download.garanti.com.tr/garanti_dergisi/01/garanti_dergisi_0801.pdf)

Mussa'ya göre, Arjantin krizinin oluşumunda IMF'nin en önemli hatası kamu maliyesinin disipline edilememesine göz yummak olmuştur. IMF'nin Arjantin'de öncelikleri kur politikasının tavizsiz bir şekilde uygulanabilmesi ve böylece enflasyonun düşük düzeylerde seyrinin devamını sağlamak olmuştur. Bu politika, kamu maliyesindeki aksaklıkların gözden kaçması ve özellikle 1996–1998 yılları arasındaki ekonomik canlanmanın kamu maliyesindeki sorunu perdelemesine izin vermesi sonucunu doğurmuştur. [www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi42/Alpan%20Inan_.doc]

Ülkede yaşanan ekonomik daralma ve sermaye çıkışının sürmesi 2001 yılında ekonomiyi çökme noktasına getirmiştir. Ekonomik daralmanın sürmesi işsizlik oranının %14,6'ya yükselmesine sebep olmuştur, dış borç ise 128 milyar doları aşmıştır. Piyasalarda ekonomi politikalarının sürdürülebilmesi görüşünün hakim olmaya başlaması ciddi bir devalüasyon ve dış borçların ödenemeyeceği beklentisi oluşmuştur. Devalüasyon beklentisi uluslar arası sermayenin ülkeyi terk etmeye başlamasına sebep olmuştur. 2001 yılının ilk altı ayında yaşanan sermaye çıkışı sebebiyle Arjantin'in uluslar arası rezervleri %40 oranında azalmıştır. Yaşanmaya başlanan krizi ekonomi politikası yetkilileri öncelikle dolar kuruna müdahale ederek önlemeye çalışmış, ayrıca dış borçları ödeyebilmek için kısa vadeli borçlanama senetlerini, daha yüksek faizli uzun vadeli bonolar takas etmeye çalışmışlardır. Ancak bu müdahaleler başarısız olmuş, borsa endeksi de hızla düşmeye başlamıştır. S&P, Moody's ve Fitch gibi uluslar arası

derecelendirme kuruluşları bu gelişmeler üzerine Arjantin'in kredi notunu düşürmüştür ve güvensizliğini artırmıştır. (Çolpan,2008)

Yerel para birimi üzerinde başlayan devalüasyon baskısıyla ekonomik kriz oluşmuştur. Sonuçta yerel para birimi dalgalanmaya bırakılmış, yaşanan değer kaybı %400 oranında olmuş, faiz oranları %689 seviyesine kadar çıkmıştır. Krizle birlikte yaşanan gelişmeler para krizi tanımına birebir uymaktadır. (Ergenç,2009)

2.2.4.2.3. Güneydoğu Asya Krizi

Asya kaplanları olarak nitelendirilin ve yirminci yüzyılın som kısmında ekonomileri hızla büyüyen Güneydoğu Asya ülkeleri 1997 Temmuz ayında Tayland' dan başlayarak Malezya, Filipinler, Endonezya ve Güney Kore'yi etkisi altına alan daha sonra dünyanın diğer bölgelerini etkileyen ekonomik krizidir. Başlangıç tarihi her ne kadar 2 Temmuz 1997 olsa da Tayland para birimi Baht'ın devalüe edilmesi olarak ifade edilmesi de, bazı Asya ülkelerinin paralarına karşı spekülatif saldırılar bu tarihten çok daha önce başlamıştır. (Ergenç,2009)

Güneydoğu Asya ülkeleri, sahip oldukları yüksek tasarruf oranları nedeniyle ilave sermayeye ihtiyaçları olmamasına rağmen, 1980'li yılların sonunda para ve sermaye piyasalarını hızla serbestleştirmiştir. Finansal serbestleşmeye, mevcut yüksek ekonomik büyüme hızının ivmesini düşürmemek amacıyla gereksinim duymuştur. 1997 Krizinin yol açtığı gerilemeye karşın, söz konusu ülkeler serbestleşmeden başlangıçta müthiş bir fayda sağlamıştır. Finans sektörünün ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sonucunda, bu ülkelere yüksek oranlı ve sürekli bir yabancı sermaye girişi sağlanmış, buna bağlı olarak da ekonomik büyüme ve dış ticaret alanında yüksek performans kaydedilmiş ve bölgenin dünya ticaretindeki payı hızla artmıştır. (Aktaş ve diğerleri, 2009:17)

Tayland para biriminin serbest dalgalanmaya bırakılmasına bağlı olarak, diğer yabancı fonların bu ülkelere kaçışı, likidite sorunu yaşayan ve borçlu olup da riske karşı korunma tedbiri almayan bölge firmalarının da

dolara yönelmesine neden olmuştur. Spekülatif alanlara kaymış aşırı yatırım, yüksek oranlarda dış borçlanma, cari dengelerdeki sorunlar ve politik belirsizlikler nedeniyle sermaye kaçışlarının giderek finansal paniğe dönüşmesi, ülke paraları üzerindeki baskıları artırarak değer kayıplarını hızlandırmıştır. (Aktaş ve diğerleri, 2009:19)

Sonuç olarak; krizin gelişmesi incelendiğinde ekonomik sarsıntılara uğrayan Güneydoğu Asya ülkelerinde, bazı finansal kurumların borç yükümlülüklerini yerine getirememesi ile başladığı görülmektedir. Ardından ülke piyasalarında yaşanan panikle spekülatif ataklar ve yoğun bir sermaye çıkışı yaşanmış, sabit kur sistemi terk edilmek zorunda kalınmıştır, ülke paraları yüksek oranda devalüe edilmiştir. Sonuçta bir bankacılık krizi olarak başlayan kriz, bir para krizine sebep olarak etkilerini derinleştirmiştir. (Çolpan,2008)

Güneydoğu Asya'nın Latin Amerika'dan en önemli farkı, devletlerin bütçe fazlasına ve düşük enflasyon oranlarına rağmen, şirketlerin borç batağına saplanmış olmalarıdır. Latin Amerika'da sorun talep fazlasından kaynaklanan enflasyon iken, Güneydoğu Asya'da sorun talep yetersizliğidir. İki krizin ortak noktası krize girdikleri dönemde sabit döviz kuru uygulamaları ve finansal serbestleşme programı uygulamalarıdır. Her iki ekonomiye de kontrolsüz biçimde giren yabancı sermaye; öncelikle ekonomik büyümenin finansmanına yöneleceğine, dış ticaret dengesini bozmak ve mali piyasaları tahrip etmek suretiyle her iki ekonominin çek daha fazla finansmana ihtiyacı ile karşı karşıya kalmasına, hatta dış yükümlülüklerini yerine getiremez hale getirmesine neden olmuştur. (Aktaş ve diğerleri, 2009:16-20)

2.2.5. Türkiye'de Yaşanan Krizler

Tarihinde on beş kez krize giren Türkiye ekonomisi, krizle ilk kez 1929 yılında tanışmıştır. 1929'da Amerika'da patlak veren bütün dünyayı etkisi altına alan, en çok sanayileşmiş şehirleri vuran büyük bir ekonomik bunalım başlamış, bu bunalımdan Türkiye ekonomisi ciddi şekilde etkilenmiştir. Bunu İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1944 yılında bütçe açığı takip etmiş ve tüm

dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik dengeler değişmiştir. Bu dönemde Türkiye ilk kez devalüasyonla tanışmıştır. (Ban ve diğerleri, 2010)

1950–1954 yıllarında dış sermayeye açılma ve serbest piyasa ekonomisine geçiş dönemi başlamıştır. 1950'lerin başlarında bütçe açık vermeye başlamış ve daha sonraki yıllarda devam etmiştir. Kore Savaşı, dünya piyasasında hammadde fiyatlarını arttırmıştır. Bunun sonucunda kredili ithalat uygulamasına geçilmiş ve ticari nitelikli dış borçlar ödenemez hale gelmiştir. Ödenemeyen dış borç yükü kamu açıklarını artırmış ve enflasyon artarak Türkiye yeni bir krize girmiştir. 1958'lere gelindiğinde ise Türkiye'nin günü gelmiş 256 milyon dolar tutarında dış borcu bulunmaktaydı. IMF ile bir istikrar programı uygulaması kabul edilerek devalüasyona gidilmişti. 1958 yılında 55.3 milyon dolar olan bütçe açığı 1959'da 266.7 milyon dolara yükselerek dış ticaret açığı büyümüştür. Yine 1959'da Türkiye tarihe, hayat pahalılığında Brezilya'dan sonra dünya ikincisi olarak geçmiştir. (ATO, 2005:1 – Ban ve diğerleri,2009)

1974 yılında petrol fiyatlarının aşırı artarak 4 katına çıkması, Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Petrol fiyatlarındaki artış, ithal edilen sanayi ürünlerinin fiyatlarını da yukarıya doğru tırmandırmıştır. Dönemin hükümetlerinin düşük faizli kredileri kullanmaları sonucu 1970 yılında 1,8 milyar dolar olan borç, 1977 yılında 10 milyar dolara çıkmıştır. 1978 yılında kısa vadeli borçların toplam borç içindeki payı artarak yüzde 52'ye ulaşmış ve 1978'de kriz patlak vermiştir. 1979 ve 1980'de OPEC üyeleri petrol fiyatını ikinci kez yüzde 150 oranında artırmıştır. İşsizlik oranı % 20'lere çıkarken enflasyon oranı da % 63,9'a yükselmiştir. Türkiye'de yoğun ekonomik kriz yaşanmaya başlamıştır. (ATO, 2005:1 – Ban ve diğerleri,2009)

Yıllar itibariyle kamu açıklarındaki artış ve mali piyasalardaki dalgalanma sonucunda faizler yükselirken döviz rezervi azalmıştır. Dış borç stoklarındaki artışla beraber kısa vadeli borçların toplam borçlar içindeki payının artması sonucu ekonomik durgunluk sürecine girilmiştir. Dış ticaret açığı artarak 1990 yılında 9,3 milyar dolara ulaşmış ve Türkiye kendisini bekleyen krizle karşılaşmıştır. 1991 yılındaki körfez krizi, 1991 krizini

tetiklemiştir. Önceki yıllarda olduğu gibi dış borç stoku artmış ve kısa vadeli borçların toplam borçlar içindeki payı artmış ve kaçınılmaz son “Kriz” ile karşılaşmıştır. 1991 yılında, dış borç stoku 8 milyar dolara yakın artış göstermiş ve kısa vadeli borçlardaki artış 4 milyar dolara yaklaşmıştır. Bunun sonucu olarak cari işlemler bilançosu, tarihi bir sıçramayla açığını 2.6 milyar dolara çıkarmıştır. Kriz kısa süreli ancak çok şiddetli olmuş ve 1993 sonlarında başlayıp bir yıl sonra 1994’te patlak vermiştir. (ATO, 2005:1 – Ban ve diğerleri, 2009)

2.2.5.1. 5 Nisan 1994 Krizi

Gelişmekte olan ülkeler 90’lı yıllarda yaşadıkları krizlerden etkilenseler de, aldıkları önlemlerle krizlerin etkilerini büyük ölçüde azaltabilmişlerdir. Ancak Türkiye’de alınan yetersiz tedbirler ve izlenen yanlış politikalar Türk Ekonomisi açısından krizin boyutlarını arttırmıştır.

1990-1994 yılları arasında iç borcun sürekli artış göstermesi nedeniyle devlet, iç borçlanma faiz oranlarını düşürmek ve borçlanma vadesini uzatmak amacıyla 1993 yılı sonunda finansman yöntemini değiştirmiştir. Buna karşın iç borçlanma senetlerine olan talebin azalması ve piyasalardaki fazla likiditenin dövize yönelmesi, istikrarsızlık ve döviz kurlarında aşırı dalgalanmaları beraberinde getirmiştir. 1993’ün son aylarında başlayan kurlardaki hareketlilik 1994’e girildiğinde etkisini arttırarak devam etmiştir. 5 Nisan kararları olarak adlandırılan istikrar paketinde, Hazine, DİBS piyasasını canlandırmak amacıyla iç borçlanma faizlerini arttırmış, borçlanma vadelerini de bir ay veya daha kısa vadelere kaydırmıştır. Bu gelişmeler sonrasında iç borçlanmada karşılaşılan güçlükler Mayıs 1994 sonuna kadar devam etmiştir. Devletin krize karşı almış olduğu bir başka önlem ise; 1993 yılında çıkarılan yasa ile Hazinenin, Merkez Bankasına olan borçlarının kapatılması ve ek bütçe ayrılarak, Hazinenin borçlanabilme imkânının iki katına yükseltilmesidir. Böylece Hazine, Merkez Bankası kaynaklarını kullanmaya başlamıştır. (Alıç ve diğerleri, 2009)

Bir başka açıdan bakarsak, o dönemde Türkiye'nin 500 büyük üretim sanayi kuruluşunun devlete borç vererek elde ettiği kâr 1994'te toplam gelirlerinin % 50'sine ulaşmıştı. 1999'da ise bu oran % 88 oldu. Bu süreç sonucunda Türkiye'nin yalnız iç borcu değil dış borcu da artıyordu, çünkü hükümetin "konvertibilite" adını taktığı kambiyo serbestisi sayesinde yabancı fonlar da bu kârlı işten yararlanabiliyordu. Bunu Türkiye'deki yerli bankalara Hazine bonosu/devlet tahvili yatırımlarını finanse etmek için kredi vermek suretiyle gerçekleştirmeleri halinde Türkiye'nin hem iç, hem de dış borcu artıyordu. Kamu maliyesi kısa sürede bu kolay finansman yöntemine bağımlı hale gelmişti. Borç senetlerinin başlıca müşterileri ise sınırlı sayıda yerli ve yabancı finans kurumuydu. Birkaç yıl içinde devlete istedikleri faizi dikte ettirecek hale gelmeleri kolay oldu. 1993 sonunda istedikleri faiz verilmeyince 1994 başında fonlarını yurt dışına taşıyarak 1994 devalüasyonuna yol açtılar. Devalüasyonla tökezleyen iç borç oyununu yeniden başlatmak için bankalara üç aylık bonolar % 50, yani yıllık bileşik % 406 gibi akıl dışı oranlarda satıldı. Ortaya çıkan bütçe açığı bir ölçüde kamu maliyesinde kemer sıkmayla, esas olarak da devlet bankalarının Hazinesin ikinci kasası olarak kullanılmasıyla karşılandı. Böylece bugün başımıza dert olan "kamu bankalarının görev zararları" hikâyesi başladı. (Ergenç, 2009)

Dolar kuru 1994 Ocağında 15.000 TL iken, 1994 Nisanında 35.000 TL'ye çıkmıştır.

1993 yılında dış ticaret açığı 14,2 milyar dolara, cari işlem açığı ise 6,4 milyar dolara yükselmiş, 1994 yılına gelindiğinde ise kamu bütçesinde 192 trilyon lira açık olduğu tespit edilmiştir. 819 trilyon lira olarak hesaplanan 1994 yılı bütçesinin % 37'si alınan borçların faiziyle birlikte ödenmesine ayrılmıştır. Faiz hadleri Hazine bonolarında %400'ü aşarken TEFE %121, TÜFE %106'ya yani üç haneli rakamlara ulaşmıştır. (Alıç ve diğerleri, 2009)

Tablo 13. 1994 Yılı Temel Ekonomik Göstergeler

<i>TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER</i>	1994
GSMH (Trilyon TL, Cari Fiy.)	3 887,9
BÜYÜME HIZI, GSYİH (%)	-6,0
BÜYÜME HIZI, GSMH (%)	-6,1
NÜFUS (Milyon Kişi)	61,1
İSTİHDAM (Milyon Kişi)	20,4
İHRACAT (Milyar ABD ,FOB)	18,1
İTHALAT (Milyar ABD, CIF)	23,3
CARİ İŞLEMLER DENGESİ (Milyar ABD)	2,6
DIŞ BORÇ/GSMH (Yıl Ortalaması Kuru)	0.45
İÇ BORÇ/GSMH	0.19
DİE Toptan Eşya Fiyat İndeksi (Yıllık % Değişme)	120,7
DİE Tüketici Fiyat İndeksi (Yıllık % Değişme)	106,3

Kaynakça: <http://www.dpt.gov.tr/Portal.aspx?PortalRef=3>

5 Nisan kararları olarak anılan istikrar tedbirleriyle Türk Lira'sının değeri Dolar karşısında serbest dalgalanmaya merkez bankasından kullanabileceği avans düşürülmüştür. 5 Nisan kararlarının uygulanmaya bırakılmış, enflasyonu hızlı bir biçimde indirebilmek için önlemler alınmıştır, kamu harcama ve yatırımlarında büyük düşüşler gerçekleştirilmiştir. Bankalardan yaşanan mevduat kaçışının önlenmesi için mevduatlara sınırsız devlet garantisi getirilmiştir, hükümetin başlamasıyla Türk Lirası büyük değer kaybı yaşamış olsa da yıl içerisinde bir miktar değer kaybetmiştir. (Çolpan, 2009)

Kriz sonucunda 1994 yılında Türk ekonomisinde GSYİH %5 oranında küçülmüş, enflasyon oranı ise %106'ya yükselmiştir. 5 Nisan kararları etkisiyle enflasyon oranı %88 e gerilemiştir. Yaşanan spekülatif atakların sırasında bankalar arası piyasada gecelik faiz oranı %1000'lere çıkması bankacılık sektörünü sarsmıştır. Üç özel banka yükümlülüklerini yerine getiremedikleri için kapanmıştır. IMF ile imzalanan 1994 yılındaki 343 milyon

ve 1995 yılında imzalanan 684 milyon dolarlık yardım alınmıştır. Alınan borçlar sayesinde GSMH ancak %3 oranında artmıştır. Makroekonomik göstergelerin kötüleşmesi, yurtiçi ekonomik politikalarda yapılan önemli yanlışlıklar krizi kaçınılmaz kılmıştır. (Özer, 1999)

5 Nisan 1994 tarihli ekonomik istikrar programında alınan önlemlerle, enflasyonun makul düzeylere indirilmesi amaçlanmış, ihracat artışına ithalat daralmasının eşlik etmesi sağlanmış, cari işlemler dengesi pozitif bir dengeye dönüşmüştür. Bu önlem paketiyle birlikte yüksek faiz artışları teşvik edilmiştir. GSMH'de % 8,1'lik büyümeye karşın fiyat artışları bu yılda yeniden istikrar programı öncesindeki düzeyine dönmüştür. Bunun nedenleri kısaca şöyle sıralanabilir: (Alıç ve diğerleri, 2009)

- 1) Piyasadaki aşırı likiditeyi düşürmeye yönelik para politikası uygulanamamıştır. Hazine Merkez Bankası'ndan doğrudan para kullanmaya devam etmiştir.
- 2) Siyasal iktidara duyulan güvensizlik uygulanan istikrar programının uzun ömürlü olmayacağını sinyallerini vermiştir.

Bu açıklamalar doğrultusunda, 5 Nisan 1994 kararları, çerçevesi tam belirlenmeden, siyasal ve yapısal sorunlar giderilmeden uygulamaya konulmuş ve başarısız sonuçlar alınmış bir ekonomik istikrar programı örneğidir. Bu da sonraki istikrar önlemlerine olan inançsızlığı da beraberinde getirmiştir.

2.2.5.2. Kasım 2000 – Şubat 2001 Krizleri

Türkiye 1980'li yıllarda girdiği liberalizasyon sürecinin etkisi ve çeşitli göstergelerde ki olumsuz artışlar nedeniyle krizlerle bu yıllarda tekrar karşılaşmıştır. Bu krizlerin çeşitli tanım ve nedenleri şöyle yapılmıştır.

Öztürk'e göre (2004, 49) kriz nedeni olarak, yanlış ekonomi politikaları, devletin ekonomideki baskın rolü, mali piyasaların kırılgan yapısı, ekonominin çarpıklığı, ekonominin dışa bağımlılığı ve dünya çapındaki sermaye birikimi faktörleri gösterilmektedir.

2000’li yıllarda dünya genel ekonomik gidişatında düzelme yaşanırken, 1999 yılında ülkemizde GSMH % -6,1 belirlendi. Süreç içerisindeki etkin olmayan ekonomi politikaları ve IMF ile yapılan 17. “Stand-by” anlaşmasının öngörümü yetersizliği 22 Kasım 2000 krizinin yaşanmasına neden oldu (Kazgan, 2004, 237).

Krizin nedeni olarak, sermaye girişleri ve piyasada olumlu hava etkisi ile sürdürülmeye çalışılan ekonomik politikaların kötüleşmesi ve uygulanan ekonomi politikasının eksiklik ve olumsuz yönleri gösterilmektedir (Alper, 2001:54).

Ülke yaşadığı, kronikleşmiş ekonomik sorunlarına ve dolayısı ile yaşanan krizlere çözüm maksadı ile 1 Ocak 2000 tarihinde yeni bir program uygulamaya koymuştur. Başlangıçta faiz oranları hızla düşmüş, üretim ve yurtiçi talep hızla artmaya başlamış, enflasyon yavaşlama eğilimine girmiştir. Ancak enflasyon oranının yine de programda öngörülenini üzerinde seyretmesi, yurtiçi talebin hızla genişlemesi, enerji fiyatlarındaki artışlar ve TL’nin aşırı değerlenmesi, programda beklenenin üstünde dış ödeme açıklarına neden olmuştur. Bütün bu gelişmeler kur rejiminin sürdürülebilirliği ve CiB fazlasının finansmanı konusunda iç ve dış çevrelerde ciddi endişelerin oluşmasına ve güven kaybına neden olmuştur (Seyidoğlu, 2003, 149).

Türkiye’de 2000-2001 krizine müsait zemini hazırlayan öğeler şu şekilde özetlenebilir.

- Aşırı değerli TL
- Cari işlemler açığının kritik sınırın üzerinde seyretmesi
- Sermayeden yoksun mali sektör
- Açık pozisyonlar
- Kamu bankaların görev zararları
- Bütün bunların sonucu olarak, özellikle mali sektörün taşıdığı kur ve faiz riskinin artması (Ergenç, 2009)

90'lı yılların sonunda ki yüksek enflasyon karşısında önlem amacıyla dönemin koalisyon hükümetinin kararıyla enflasyonla mücadele programı ortaya konmuş, ancak başarılı olunamamıştır. Bu politikaların yanında, günümüzde de yoğun tartışmalara yol açan özelleştirme politikaları devreye sokulmuştur.

Bu politikalar kısmen başarılı olsa da, enflasyon oranları %100 seviyelerine çıkmış, dış borç açığı önlenemez boyutlara ulaşmış ve ekonomik büyüme % -6,1'lere kadar gerilemiştir.

Bu süreçten sonra 2001 yılı başlarına doğru ekonomi biraz düzelme eğiliminde olsa da, bu durum faiz oranlarına yansımamıştır. Bu ortamda 19 Şubatta Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Bülent Ecevit arasında yaşanan tartışma derhal iktidardaki hükümetin ve programın bozulacağı düşüncesini beraberinde getirmiştir. Durulan kriz yeniden canlanmıştır. 21 Şubatta %5000'e ulaşan gecelik faiz oranları kaydedilmiştir. Zaten birinci krizde büyük ölçüde zayıflamış olan bankacılık sistemi, bankalar arası ödemeler sisteminin durmasından dolayı bir çöküşle karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik risklerin artması sonucunda 2001 yılı Şubat ayında uygulanmakta olan sabit döviz kuru uygulamasından vazgeçilerek dalgalı döviz kuru sistemine geçilmiştir.

Bunun sonucunda Merkez Bankası verilerine göre Türk lirası bir gecede %39 dolayında değer kaybetmiştir. Örneğin, 21 Şubat 2001'de 1 ABD \$ = 688.696 TL'den 22 Şubat 2001'de 1 ABD \$ = 962.499 TL'ye fırlamıştır. (www.tcmb.gov.tr) Bu gelişmeler sonrasında, benzer olumsuz durum genel ekonomik verilere de yansımıştır.

Kasım ve Şubat krizlerinin yol açtığı belirsizlik ortamı GSMH' de ve sektörel büyüme hızlarında düşüşleri beraberinde getirmiştir. Tablo'dan görüleceği gibi, bir önceki yılın aynı dönemine göre 2001 yılının ilk çeyreğinde sanayi sektörü ve hizmetler sektörü sırasıyla %1,3 ve %3,1 oranında gerilerken, GSYİH ve GSMH' de %1,9 ve % 4,2'lik düşüşler kaydedilmiştir. (www.tuik.gov.tr)

Tablo 14. Sektörel Büyüme Hızları (%)

	Yıllık			2000				2001
	1998	1999	2000	I	II	III	IV	I
Tarım	8.4	-5.0	4.1	1.8	2.3	1.9	12.2	8.9
Sanayi	2.0	-5.0	5.6	2.8	4.0	9.8	5.5	-1.3
İmalat	1.2	-5.7	5.9	2.5	3.8	10.9	6.1	-0.9
Hizmetler	2.4	-4.5	8.7	7.4	8.3	9.7	8.9	-3.1
İnşaat	0.7	-12.5	5.8	-1.3	4.3	11.1	6.7	-7.4
Ticaret	1.4	-6.3	11.6	10.1	11.0	13.0	11.6	-3.8
Ulaştırma	2.9	-2.4	5.1	5.1	5.1	4.2	6.1	-2.7
İthalat Vergisi	-1.0	-5.7	27.3	32.9	28.3	26.4	22.5	-10.6
GSYİH	3.1	-4.7	7.2	5.6	6.4	7.8	8.3	-1.9
GSMH	3.9	-6.1	6.1	4.2	4.9	7.2	7.6	-4.2

Kaynak: DPT, Ekonomik Gelişmeler, Haziran 2001

Sektörel büyümede, GSYİH ve GSMH' deki daralmaların yanı sıra yaşanan Kasım ve Şubat krizleri toplam yurt-içi talepte bir önceki döneme göre %10,5 dolayında bir düşüşü beraberinde getirmiştir. Krizler tüketim ve yatırım kararlarının ertelenmesine yol açmış ve 2000 yılında %6,4 oranında artan özel tüketim 2001 yılının ilk çeyreğinde % 3,4 dolayında gerilemiştir. Özel ve kamu sabit sermaye yatırımlarında da sırasıyla %5,8 ve %12,6'lık bir azalma gözlenmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2001). 1994'ün ilk üç ayının sonunda GSYİH, tüketim ve yatırımlardaki ani çöküşün doğrudan etkisi işsizlik oranlarında görülmüştür. Toplam işsiz sayısı 2000 yılının son üç ayında 1.366.000 iken yaklaşık 443.000 dolayında artarak 2001 yılının ilk üç aylık dönemi sonunda 1.809.000'e ulaşmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2001).

Diğer taraftan, enflasyon oranındaki hızlı yükselmeler de Türkiye'nin ne kadar ciddi bir ekonomik kriz içerisinde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Şubat Krizi'nden sonra Mart ve Nisan aylarında Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE) ve Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) aylık artış hızları yüksek değerlere ulaşmıştır. TEFE' de 2001 Mart ve Nisan aylarında %10,1 ve %14,4'lük bir artış kaydedilirken, aynı aylar itibariyle TÜFE' deki artış oranları %6,1 ve %10,3 olarak gerçekleşmiştir. TEFE ve TÜFE' de 12 aylık artış oranları ise, Haziran 2001'de sırasıyla %61,8 ve %56,1'dir. Bu oranlar Ağustos 2000'den sonra kaydedilen en yüksek TEFE ve TÜFE oranlarıdır. (<http://ekutup.dpt.gov.tr>)

2001 yılı Türkiye ekonomisi GSMH sabit fiyatlarla %9,4, dolar bazında ise %26,6 oranında küçülmüştür. Aynı zamanda 2001 yılında 17,4 milyar dolarlık dış ticaret açığı ortaya çıkmıştır. İthalatta ise %25,7'lik bir düşüş yaşanmıştır. (<http://ekutup.dpt.gov.tr>)

Genel anlamda bakıldığında krizin etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

* Kriz en önemli sonuçlarından birisini, sermaye hareketlerinde göstermiştir. 1999'un 3. çeyreğinden krize kadar Türkiye'ye giren kümülatif net portföy yatırımı 8 milyar dolar civarında iken, Kasım ayında 5 milyar dolarlık sermaye çıkışı yaşanmıştır (Ekinci ve Ertürk, 2004:10). Ancak doğrudan yatırımlar ve uzun vadeli sermaye hareketlerinde düşüş yaşanmamıştır (Emir ve Daştan, 2003:55),

* Krizden en çok etkilenen kesimin başında belki de bankalar gelmektedir. Bu konuda yapılan bir çalışmada, krizden, ticaret bankalarının verimlilik ve etkinliklerinin ciddi biçimde etkilendiği tespit edilmiştir. Verimliliğin azalma nedeni, etkin sınırı oluşturan bankalar dahil sektörün tümünde görülen performans gerilemesidir. Aynı çalışmada, 2002 ve 2003 yıllarında ise ticari bankacılık sektörünün verimliliklerinin artarak kriz öncesi seviyeyi yakaladığı tespit edilmiştir (Bastı, 2005:79). Bu olumsuzluklardan bankalar da ciddi şekilde etkilenmiş ve bankaların yükümlülüklerini yerine getirme durumları zorlaşmış, ve sorunlu bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta

Fonu'na devri söz konusu olmuştur. Ancak bankaların yeniden yapılandırılması, zaten zor durumda olan ekonominin üzerine büyük bir yük daha eklemiştir. 2000 ve 2001 yıllarındaki krizlerde bankaların yeniden sermayelendirilmesinin ekonomiye maliyeti GSMH'nin yaklaşık %32'si seviyesindedir. Bu oran diğer ülkelerle karşılaştırıldığında yüksek seviyelerde olduğu gözlemlenmektedir (Erdönmez, 2002:73).

* Bu olumsuz gelişmeler neticesinde bankalar, çözümü, verdikleri kredileri azaltmakta ve varlıklarını, krizle birlikte cazip hale gelen daha risksiz ve yüksek getirili varlıklara bağlamakta bulmuşlardır (İşcan, 2003:85),

* Gerek mali sistemde ve gerekse reel sektördeki sıkıntılar, ekonominin göstergelerinde kendini göstermiştir. Kriz nedeni ile 2001 yılında Türkiye ekonomisi, %9,4 küçülme ile tarihinin en büyük küçülmesini yaşamıştır. Bu küçülmenin en önemli etkisi işsizlik oranının %12'ye çıkması ile istihdam alanında kendini göstermiştir. Kullanılabilir gelir dolar bazında %28 düşerken reel ücretler 1997 yılına göre %70 azalmıştır (Beyazıt ve Diğerleri, 2003:371). Kriz etkisini talepte de göstermiş ve 2001 yılında dayanıklı tüketim harcamaları %30,4, hizmetler %9,3, yarı dayanıklı ve dayanıksız tüketim malları harcamaları %9 ve gıda harcamaları %3,6 oranında azalmıştır. Buna paralel olarak tüketici kredileri Aralık 2000 tarihinden itibaren Aralık 2001 tarihine kadar çok ciddi bir düşüşe geçmiştir. Özellikle taşıt kredilerindeki düşüş çok keskin olmuştur (TCMB, 2005: 16-20),

* Krizin belki de tek olumlu etkisi ihracat üzerinde görülmüştür. 2000 yılında 27,8 milyar dolar olarak gerçekleşen ihracat rakamı, 2001 yılı sonu itibariyle 31,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu artış %13'lük bir artışa karşılık gelmektedir (www.tuik.gov.tr),

* Krizin sosyal açıdan da birçok olumsuz etkisi olmuştur. Bu anlamda krizle birlikte işsizlik oranı artmış, buna paralel olarak da özellikle özel sektör reel ücretleri azalmış (Koyuncu ve Şenses, 2004:24), ücretli çalışanlar iş değiştirmek, zorunlu olarak izne ayrılmak durumlarında kalmışlardır. Bunun yanında insanlar birikimlerini nakde cevirmiş, varlıklarını satmış ve eğitim-

sağlık gibi harcamalardan tasarrufa gitmişlerdir (Güvenç ve Şenyapılı, 2003:46). Krizin toplum üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik olarak yapılan bir çalışmada, krizden öğretmen, emekli, işçi ve memur gibi sabit gelirli kesimin, esnaf-tüccar gibi değişken gelir düzeyindeki insanlara göre daha az etkilendiği gözlemlenmiştir. Aynı çalışmada, araştırma kapsamındaki serbest meslek mensuplarının işlerini kaybetme oranının, %34,6 gibi çok yüksek seviyelerde gerçekleştiği tespit edilmiştir (Kaya, 2002:218).

* 2001 krizi nedeni ile Türkiye Ekonomisi % 9,4 küçülme ile tarihinin en büyük küçülmesini yaşamıştır. Bu küçülmenin en önemli etkisi işsizlik oranının % 12'ye çıkması ile istihdam alanında kendini göstermiştir. Reel ücretler 1997 yılına göre %70 azalmıştır (Beyazıt ve Diğerleri, 2003, 371).

* Bu iki kriz sonucunda; ekonomi yüzde 8,5-9 oranında daralmış, ulusal gelir 51 milyar dolar azalmış, kişi başına gelir 725 dolar gerilemiş, 19 banka kapanmış, 1,5 milyon kişi işsiz kalmış, yüzde 30'lara düşen enflasyon yüzde 70'i aşmış, hazinenin faiz ödemeleri yüzde 101 artmış, iç borç stoku 2000 yılının 4 katına ulaşmıştır. (Karaçor,2006:388)

2.2.5.3 2007 Küresel Kriz (Mortgage Krizi)

2.2.5.3.1 Mortgage Krizinin Ortaya Çıkışı ve Yayılması

2007 yazında ABD'de başlayan ve 2008 Eylül ayında ABD'nin en büyük 4. Yatırım Bankası olan 158 yıllık Lehman Brothers'ın 600 milyar dolar borç ile iflasını açıklayarak batmasıyla etkisi bütün dünyaya yayılmaya başlayan kriz, 1929 Büyük Buhranından sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak tanımlanmaktadır. Bu krizin temel nedenleri olarak, ABD'nin gayrimenkul piyasasında son yıllarda yaşanan aşırı fiyat artışları, geri dönmeyen riskli konut kredileri ve bunlara bağlı olarak çıkartılan finansal yatırım araçlarında buhar olup giden milyar dolarlar gösterilmektedir. (www.ekopolitik.org)

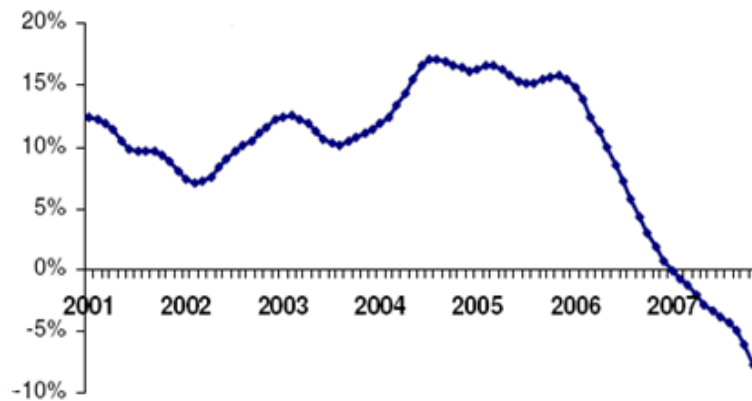
Krizin gelişimini anlamak için öncelikle krizin çıktığı yere yani ABD'ye ve bu sürece nasıl geldiğinin incelememiz gerekir. 2000'li yıllarda ABD finans

sektörü, ödeme gücü düşük olan kişilere eşik altı (sub-prime) olarak adlandırılan mortgage kredileri vermeye başlamıştır. Faiz indirimleri ile başlayan kredi kolaylığı giderek konut kredilerinde ciddi artışlara sebep olmaya başladı.

Buna ek olarak, kullanılan krediler teminat gösterilerek piyasaya yapılan tahvil satışları, yatırım bankaları, hedge fonlar ve çeşitli finans kuruluşları tarafından kullanılarak üretilen yeni türev ürünlerin yardımı ile kredi riskleri bütün mali kesime yayıldı. Bu gelişmeler konut piyasasında fiyatların hızla yükselmesine ve yükselen konut fiyatları ise riskli konut kredilerinin daha fazla artmasına neden oldu. Böylelikle 2004 yılında ABD’de konut sahipliği tarihin en yüksek seviyesine (%96) yükselerek konut fiyatları da rekor seviyelere çıktı. (www.ekopolitik.org)

Aşağıdaki tabloda ABD’de emlak fiyatlarındaki değişimi ölçmek için kullanılan Case Schiller Endeksi’nin 1998-2008 yılları arasındaki değişimi görülmektedir. 1996 yılından itibaren sürekli bir artış trendine giren ABD ev fiyatları 2004 yılında zirve yapmış ve bu tarihten sonra fiyatlar düşüş trendine girmiştir.

Grafik 5. ABD’de Ev Fiyatlarındaki Yıllık Artış (Kaynak: S&P)

Case Schiller Endeksi’ne göre ev fiyatlarının düşmeye başladığı 2006 yılında finansal piyasalarda başlayan durgunluk, 2007 yılında riskli konut kredilerine dayalı yatırım gerçekleştiren finansal kurumlarda, bütün piyasaları endişeye sevk eden gelişmeler yaşanmasına neden oldu ve aynı yılın Şubat-

Mart ayları arasında yüksek riskli konut kredisi (subprime) veren 25'ten fazla kuruluş iflas etti. (www.ekopolitik.org)

Sub-prime mortgage kredilerinin kontrolsüz artışı, bu piyasaya ait menkul kıymet piyasalarını da etkilemiştir. Bu kredilerin çok fazla kullanılması sistem sorun çıkarmaya başlamıştır. Riski yüksek kişilere daha yüksek faiz oranları ile kredi kullanılmıştır, faiz oranlarının yükselmesi ile faiz yükü artmış, faiz ve anapara ödemede aksaklıklar yaşanmaya başlanmıştır. Sup-prime mortgage kredileriyle başlayan kredi krizinin büyüyerek diğer kredi türlerini de etkisi altına alması, mortgage piyasasının tamamını etki altına almıştır. Konut fiyatlarında ki balon artışlar, piyasada asimetrik bilgiye neden olmuş, kredi kullanıcılarının yanlış yönlendirilmesine sebep olmuş ve konut almanın bir yatırım aracı olarak algılanmasına neden olmuştur. Oysaki, ABD hükümetini amacı, düşük gelirli ailelere konut edinme kolaylığı sumaktı. ABD hükümetinin yoğun desteği neticesinde düşük gelirli gruplar konut alım satım yoluyla kar elde etme beklentisi içine girmiştir. Ancak, piyasada dengelerin bozulması kullanılan krediler karşılığında teminat olarak gösterilen konutların değeri düşmüş ve teminat sağlamada güçlükler yaşanmıştır. (Demir ve diğerleri, BDDK,2008:4)

Bir başka sıkıntı ise ürünlerin nakde dönüştürülmesinde yaşanmıştır. Yatırımcıların paralarını geri alma isteği ile piyasalar likidite krizine doğru sürüklenmiştir. Bu noktadan sonra küresel bir çalkantıya dönüşen mortgage krizine karşı merkez bankaları piyasalara para enjekte etmeye başladılar. FED ve Avrupa Merkez Bankası 9-10 Ağustosta piyasaya 246 milyar dolar para enjekte ettiler. Diğer merkez bankaları da para enjeksiyonunu artırmaya başladı ve piyasalara yaklaşık 350 milyar dolar para verildi. (Ünal ve Kaya,2009)

Artık olaylar iyice kontrolden çıkmaya başlamış ve mortgage kredisi veren Indy Mac'ın Temmuz ayında iflas etmesinin ardından 7 Eylül'de batma eşiğine gelen Fannie Mae ve Freddie Mac 200 milyar dolarlık kurtarma paketi ile tamamen devletleştirilmişti. 15 Eylül'de ise Amerika'nın en büyük 4. Yatırım bankası olan 158 yıllık Lehman Brothers 600 milyar dolar borç ile

iflasını açıkladı. Lehman Brothers'ın batışı bütün dünyada deprem etkisi yaratmış ve ABD'nin mortgage krizi küresel finans krizi haline gelmiştir. (www.ekopolitik.org)

Makroekonomik açıdan bakıldığında durum daha da karışıktı. ABD tarihinin en büyük cari açığını veriyordu. Buna karşılık büyük miktarda fon çekiyor ve cari açığını bu şekilde finanse ediyordu. Sistem kabaca şöyle işliyordu: ABD'li şirketler sermayelerini ve teknolojilerini alıp Çin'e gidiyor, orada yatırım yapıp, ucuz Çinli emeğiyle üretime başlıyor, ürettiklerini ağırlıklı ABD ve Avrupa pazarına satıyor, oradan elde ettikleri kazançları da ABD hazine tahvillerine yatırıyorlardı. ABD'nin cari açığını önemli ölçüde Çinli emeği finanse etmiş oluyordu. Ne var ki bu açığın sonsuza kadar gidemeyeceği, bir yerde ABD ekonomisinde bir düzeltme olması gerektiği de biliniyordu. Yani ABD'nin dış dengesi de bir ölçüde balon üzerine oturmuş durumdaydı. Bir yandan böyle balonlar oluşmuşken 2008 yılında petrol, gıda ve metal fiyatları hızla artmaya yöneldi. Bu artışlar mali kesimde zaten oluşmuş kötümser havaya, yeni olumsuz beklentilerin eklenmesine yol açtı. (Mahfi Eğilmez, Radikal)

Bu noktadan sonra derinleşen krizi önlemek için, öncelikle ABD'de Ekim ayında 700 Milyar dolarlık bir kurtarma paketi 150 milyar dolar daha eklenerek kabul edildi. ABD'nin paketini diğer dünya ülkeleri takip etmeye başladı ve şu ana kadar gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ekonomilere kadar dünya üzerinde birçok ülke küresel krize karşı önlem olarak çeşitli paketler açıkladılar. Ödeme güclüğü çeken İzlanda, Ukrayna, Pakistan, Macaristan gibi ülkeler ise çare olarak IMF ile stand by antlaşması yapma yolunu seçtiler. (www.ekopolitik.org)

Tablo 15. Çeşitli Ülkelerdeki Büyüme Oranları

Projeksiyonlar	2007	2008	2009	2010
Dünya	5.2	3.4	0.5	3.0
Gelişmiş Ekonomiler	2.7	1.0	-2.0	1.1
ABD	2.0	1.1	-1.6	1.6
Japonya	2.4	-0.3	-2.6	0.6
Kanada	2.7	0.6	-1.2	1.6
Gelişmekte Olan Ekonomiler	8.3	6.3	3.3	5.0
Çin	13.0	9.0	6.7	8.0
Hindistan	9.3	7.3	5.1	6.5
Brezilya	5.7	5.8	1.8	3.5
Meksika	3.2	1.8	-0.3	2.1
AB	3.1	1.3	-1.8	0.5
Almanya	2.5	1.3	-2.5	0.1
Fransa	2.2	0.8	-1.9	0.7
İngiltere	3.0	0.7	-2.8	0.2
Avrupa Dışı Gelişmiş Ekonomiler	4.6	1.9	-2.4	2.2

Kaynak : IMF

ABD mortgage krizinin temel nedenlerini genel olarak şu başlıklar altında sıralayabiliriz:

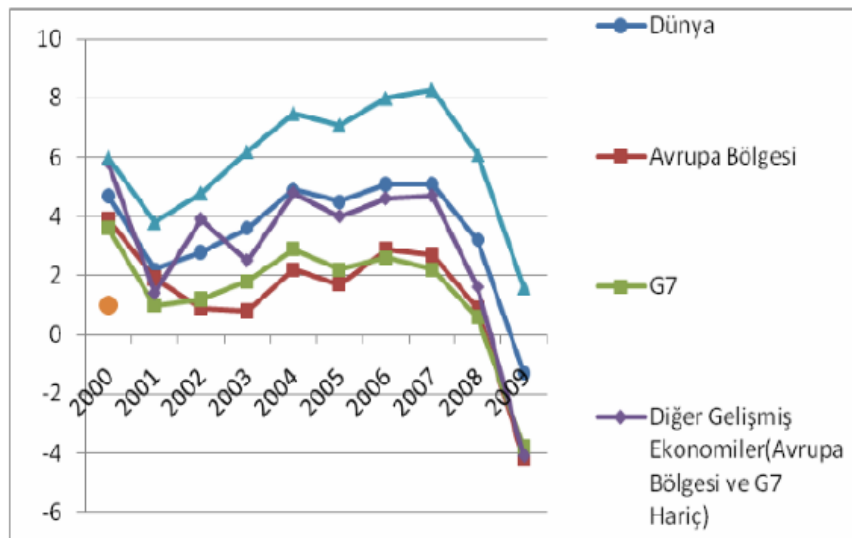
1. Mortgage kredilerinin yapısının bozulması
2. Faiz yapısının uyumsuzlaşması
3. Konut fiyatlarındaki balon artışlar
4. Menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık
5. Kredi türev piyasalarının genişlemesi
6. Kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar (www.fto.org.tr,2010)

2.2.5.3.2 Krizin Türkiye'ye Etkisi

Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülke ekonomilerinin finans kesimleri, krizden büyük zarar görmüşlerdir. Birçok finans devi iflas noktasına gelmiş, bazıları ise Hükümetlerin gerçekleştirdiği dev operasyonlar sonucunda faaliyetlerine devam edebilmişlerdir. Türkiye ise gelişmiş ülkelerde görülen problemlerin benzerlerini yaşamamıştır. Bugün ülkemiz finans kesiminin mali verileri incelendiğinde diğer ülkelere göre oldukça güçlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ülkemiz bankacılık sistemi, 2001 krizi sırasında yaşadığı yapısal dönüşüm sayesinde bugün küresel krizden çok zarar görmemiştir. (Alptekin,2009)

Ancak, söz konusu krizin diğer reel ekonomiler üzerindeki etkileri 2009 yılının ilk çeyreğinde derinleşmiştir. Pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke resesyona girmiş ve ekonomik yavaşlama küresel ölçekte daha da belirginlik kazanmaya başlamıştır. Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler tarafından krize yönelik olarak alınan tüm tedbirlere rağmen, küresel finans krizinin neden olduğu güven kaybı ekonomik aktiviteyi küresel ölçekte yavaşlatarak büyüme oranlarının belirgin bir şekilde azalmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2009)

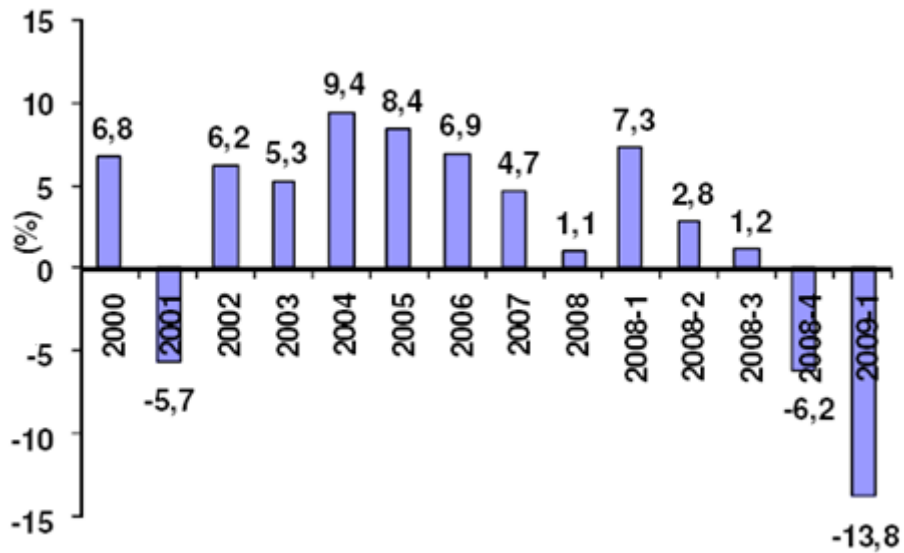
Grafik 6. Gelişmiş ve Gelişmekte olan Ülkelerin Büyüme Oranları

Kaynak: IMF,2009

Yaşanan küresel mali krizin yol açtığı belirsizlik ortamının küresel ölçekte sıkılaştıran finansal koşulların yanı sıra yatırım ve tüketim harcamalarının da azalmasına neden olduğu ve artan tasarruf eğiliminin de etkisiyle iç talepte sert bir daralmaya yol açtığı görülmektedir. Küresel ekonomide artan bu sorunlarla birlikte, Türkiye’de GSYİH büyüme oranları 2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren belirgin bir şekilde yavaşlama eğilimine girmiştir. 2008 yılının son ve 2009 yılının ilk çeyreğinde ise ekonomik faaliyette oldukça sert bir gerileme yaşandığı görülmektedir. (Öztürk ve Gövdere, 2009)

Grafik 7. Türkiye’deki Büyüme Oranları

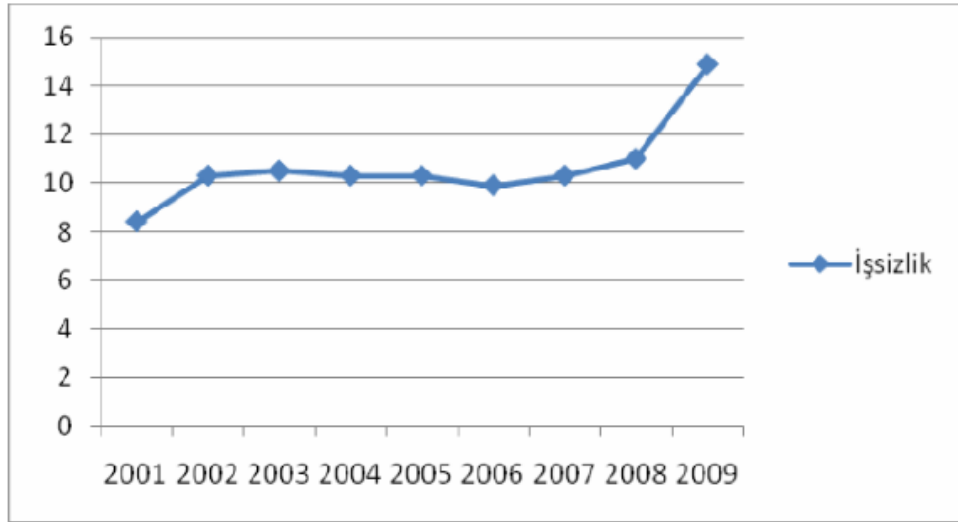
Kaynak: TÜİK

Yaşanan bu küresel krizden en çok etkilenenlerin başında reel sektör gelmektedir ki açıklanan sayısal veriler de bunu destekler niteliktedir. Türkiye, tahminlerin de üstünde olan yüzde 13,8’lik bir ekonomik küçülme yaşamıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2009 yılı birinci dönem gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYH) sonuçlarına göre; GSYH yılın ilk çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine göre sabit fiyatlarla yüzde 13,8 azalarak 24 milyar 518 milyon liradan 21 milyar 145 milyon liraya inmiştir. Yüzde 2,2 düşüş yaşayan cari

fiyatlarla GSYH'de ise 215 milyar 846 milyon liradan 210 milyar 997 milyon liraya gerilemiştir. (www.tuik.gov.tr)

Özellikle 2008 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreği ile 2009 yılının birinci çeyreğinde iktisadi faaliyetlerdeki yavaşlamanın derinleşmesiyle birlikte işgücü piyasasına ilişkin olumsuz çizginin bir önceki döneme göre kötüleşerek devam ettiği ve işsizlik oranlarında sert artışların yaşandığı görülmektedir. Toplam işsizlik oranı ilk çeyrekte yıllık yüzde 4.2 puan yükselerek yüzde 16,1 oranında gerçekleşmiştir. (TCMB,2009)

Grafik 8. Türkiye’de İşsizlik Oranları

Kaynak: TÜİK

Yaşadığımız bu krizden asıl etkilenen kesim reel sektördür. Çünkü ülkemiz özel sektörünün bu krize yüksek miktarda döviz borcuna sahip olarak girmesi ve dış piyasalarda yaşanan talep daralmasının ihracat kapasitesini olumsuz etkilemesinden dolayı, reel sektör bu krizden asıl etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Küresel kriz; imalat sanayi, ticaret, ulaştırma, inşaat gibi sektörlerde de ciddi hasarlara neden olmuştur. Tablo’da sektörlerin 2008 ve 2009 yılı değişimleri ve GSYH’ye katkısı verilmiştir.

Tablo 16. Hangi sektör GSYH'ye ne kadar katkı yaptı (%)

Sektör	2008	2009	GSYH'ye katkısı (puan)
Tarım	8,1	-3,0	-0.1
Madencilik	4,7	2,0	-0.09
İmalat	8,8	-18,5	-4.5
Elekt. gaz üret.	8,3	-6,1	
İnşaat	-3,1	-18,9	-1.0
Ticaret	10,2	-25,4	-3.0
Otel, lokanta	1,3	2,8	0.04
Ulaştırma	8,4	-17,6	-2.5
Mali aracı kurul.	9,3	10,8	1.4
Dolaylı ölç. mali.	8,0	10,7	0.8
Vergi	9,9	-21,2	-1.7

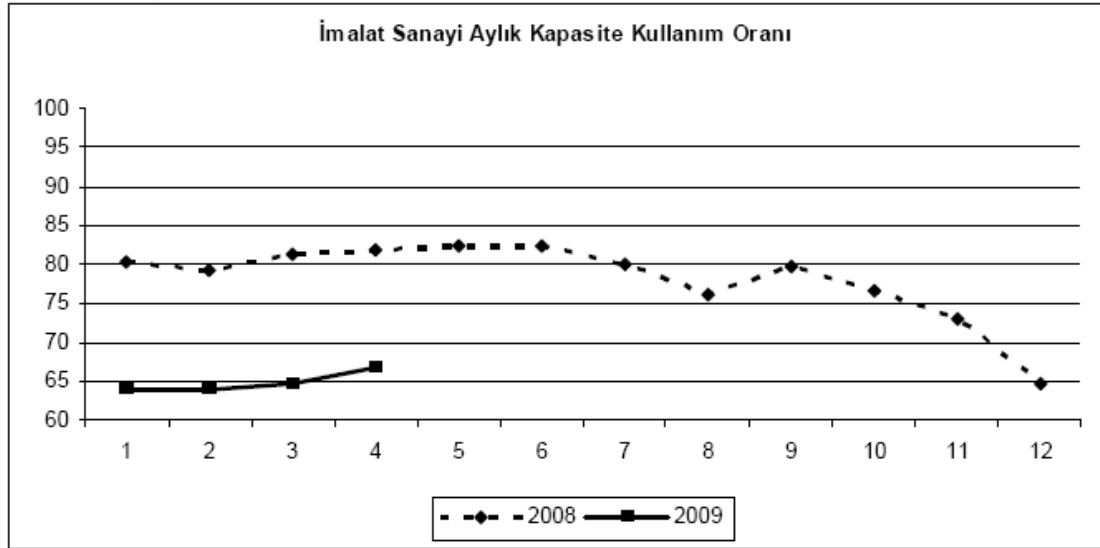
Kaynak: Referans Gazetesi (<http://www.referansgazetesi.com>)**Tablo 17.** Aylar İtibariyle Bazı Veriler

	Kasım 2007	Kasım 2008	Aralık 2007	Aralık 2008	Ocak 2008	Ocak 2009	Şubat 2008	Şubat 2009
Kurumsal olmayan nüfus (000)	69 185	69 943	69 246	70 005	69 346	70 166	69 416	70 236
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	49 511	50 268	49 575	50 339	50 435	51 323	50 500	51 360
İşgücü (000)	23 217	24 310	22 879	24 009	22 388	23 523	22 541	23 582
İstihdam (000)	20 867	21 315	20 443	20 736	19 798	19 873	19 864	19 779
İşsiz (000)	2 350	2 995	2 436	3 274	2 591	3 650	2 677	3 802
İşgücüne katılma oranı (%)	46,9	48,4	46,2	47,7	44,4	45,8	44,6	45,9
İstihdam oranı (%)	42,1	42,4	41,2	41,2	39,3	38,7	39,3	38,5
İşsizlik oranı (%)	10,1	12,3	10,6	13,6	11,6	15,5	11,9	16,1
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12,6	15,4	13,0	17,3	13,7	19,0	14,2	19,8
Genç nüfusta işsizlik oranı ⁽¹⁾ (%)	20,0	23,9	20,6	25,7	21,2	27,9	21,5	28,6

Kaynak: www.kosgeb.gov.tr.

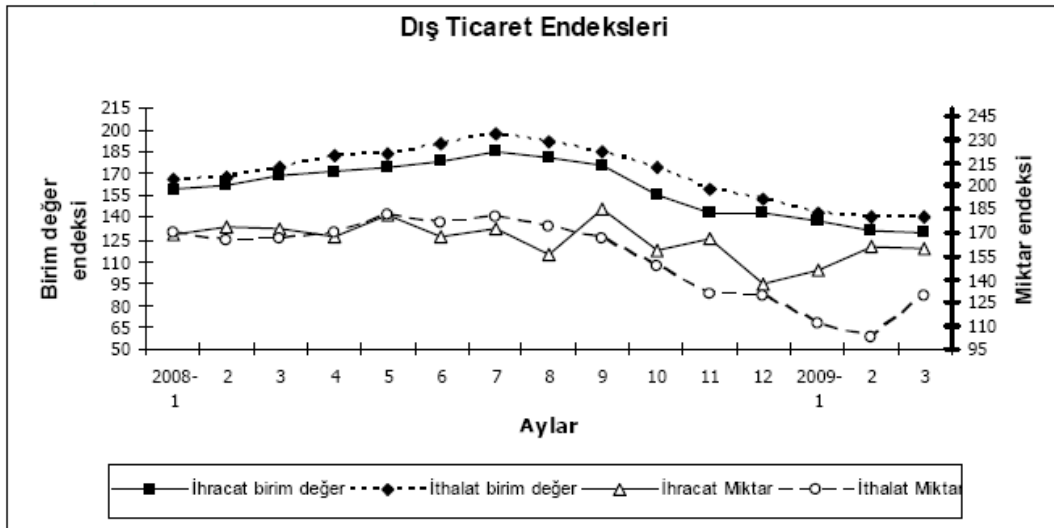
Yukarıdaki tablolardan da görüleceği üzere, işgücüne katılma oranı yıllık bazda artmasına rağmen, işsizlik rakamlarına baktığımızda 2008 ve 2009 yıllarının aynı aylarında artış görülmektedir.

Grafik 9. İmalat Sanayi Aylık Kapasite Kullanım Oranları

2008 Temmuz ayında Küresel Krizin Ülkemizi etkilemeyi başladığı, Son aylarda ise Krizin etkisin azalmaya başladığı gözlenebilmektedir. İşyerlerinde 2009 yılı Nisan ayı üretim miktarı bir önceki aya göre %8,5 artmıştır.

Grafik 10. Dış Ticaret Endeksleri

Dış Ticaret Endeksinde ise, 2009 Ocak-Mart döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre, ihracat birim değer endeksi %18,9, ithalat birim değer endeksi ise %16,7 oranında azalmıştır.

ATO'nun bir araştırmasına göre, zamanında ödenmediği için bankaların takibe aldığı kredilerin, küresel krizin Türkiye ekonomisini doğrudan etkilemeye başladığı Eylül 2008'den bu yana yüzde 81,6 oranında artarak 7,9 milyar liradan 21,1 milyar liraya kadar yükselmiştir. Aynı dönemler itibariyle toplam kredilerdeki artış ise yüzde 33,7 olarak gerçekleşmiştir. Takipteki 21,1 milyar liralık kredinin 4,2 milyar lirasının büyük işletmelere, 6,3 milyar lirasının KOBİ'lere ve 8,1 milyar lirası da tüketicilere aittir. KOBİ'lerin bankalardan kullandığı toplam kredilerin yüzde 24,7 oranında arttığı küresel kriz döneminde, bu işletmelerin batık kredileri ise yüzde 64,5 oranında büyümüştür.

Yine aynı rapora göre, Küresel kriz döneminde tüketicilerin kredi kartı ve tüketici kredisi borçlarından kaynaklanan takipteki borçlarının da önemli artışlar olmuştur. Eylül 2008'den sonra tüketicilerin batık ihtiyaç kredileri yüzde 178,2, batık konut kredileri yüzde 144,1, batık kredi kartı borçları yüzde 98,7 oranında artmıştır. Her 100 liralık kredi kartı borcunun 8,9 lirası, ihtiyaç kredilerinin 4,3 lirası, konut kredilerinin 1,6 lirası, otomobil kredilerinin 8,6 lirası batık hale gelmiştir.

Tablo 18. Küresel Kriz Döneminde Takipteki Krediler **Kaynak:** ATO Basın

	Eylül 2008		Eylül 2010		
	Takipteki Krediler	Takipteki Kredilerin Oranı (%)	Takipteki Krediler	Takipteki Kredilerin Oranı (%)	Değişim (%)
TÜKETİCİ	3.696.331	3,0	8.068.078	4,8	118,3
- İhtiyaç Kredisi	915.533	2,3	2.546.843	4,3	178,2
- Konut	377.406	0,9	921.172	1,6	144,1
- Otomobil	285.006	4,5	389.857	7,6	36,8
- Kredi Kartları	2.118.386	5,9	4.210.206	8,9	98,7
ŞİRKETLER KESİMİ	7.937.078	3,1	13.056.288	3,8	64,5
- KOBİ'ler	3.799.960	4,4	6.249.870	5,8	64,5
- Diğer şirketler	4.137.118	1,4	6.806.418	1,7	64,5
TOPLAM	11.633.409	3,1	21.124.366	4,2	81,6

Tablolardan ve verilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye Ekonomisi Küresel krizden oldukça etkilenmiştir. Özellikle büyüme rakamlarındaki negatif yönlü ilerleme krizden ülkemizin ne kadar etkilendiğinin göstergesidir.

Krizin ülkemizde etkilerini göstermesiyle hükümet bir takım önlemler almış ve alınan bu önlemlerde şüphesiz krizin etkisinin azalmasına ve krizden çıkma yolunda öncü olmuştur.

Aşağıdaki Tabloda hükümetin aldığı önlemler yer almaktadır:

- Vadesi geldiği halde ödenmemiş tüm vergi alacaklarının taksitlendirilmesi
- Türklerin yurtdışındaki paralarının Türkiye'ye getirilmesine yönelik çalışma
- Mevduata güvence verme yetkisinin TMSF'den alınarak Bakanlar Kuruluna devredilmesi
- Hisse senedi alım satımında uygulanan stopaj oranının %0'a indirilmesi
- KOSGEB kanalı ile KOBİ'lere faizsiz kredi sağlanması
- Merkez Bankası döviz mevduat munzam karşılıklarını düşürerek, bankacılık sistemine kaynak sağlanması
- Halkbank aracılığıyla Esnaf ve Sanayiciye yeni imkanlar tanınması
- SSK işveren primlerinde 5 puanlık indirim sağlanması
- Eximbank kredilerinin artması ve sermayenin güçlendirilmesi (www.tisk.org)

Hükümet, bankacılık ve reel kesim arasında tıkanan kredi ilişkilerine yardımcı olmak için Kobilere, KOSGEB ve Halk Bankası tarafından kredi veriliyor olması hükümet tarafından alınmış oldukça yerinde ve güzel bir tedbirdir. Ayrıca Merkez Bankası'nın döviz Mevduat Munzam Karşılıklarını

düşürerek bankacılık sisteminin tekrar kullanımına açtığı yaklaşık 2,5 milyar dolarlık kaynak bankacılık sektörü için oldukça önemlidir.

Fakat ne yazık ki hükümetin bu önlemleri bir paket halinde değil de, parça parça açıklaması alınan önlemlerin kamuoyu tarafından tam olarak görülememesine yol açmaktadır. Buna ek olarak, bütün dünya ülkelerinin krize karşı toplu olarak paketler açıkladıkları bu dönemde, hükümetin sorunlara karşı parça parça çözümler üretmeye çalışması kamuoyunda oluşan paket beklentisini gidermemekte, daha ötesi hükümetin kriz yönetiminde başarılı olmadığı imajını da vermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KRİZLERİN KOBİLERE ETKİLERİ

3.1. EKONOMİK KRİZLERİN GENEL ANLAMDA ETKİLERİ VE YAŞANAN SORUNLAR

İşletmeler ekonomiyle iç içe olduğundan, genel konjonktüre göre her türlü değişimlerden etkilenmektedirler. Bu etkileşim, işletmelerin duruma göre strateji belirleyip, karar almalarına ve ona göre tepki vermelerine neden olur. Tabi ki bu davranışlar işletmeden işletmeye, durumdan duruma göre değişir. Örneğin, enflasyonun yüksek olduğu durumlardaki işletme davranışları ile, enflasyonun düşük olduğu dönemdeki işletme davranışları birbirinden farklıdır ve farklı olmak zorundadır. Yine aynı şekilde, ekonomik durgunluk dönemlerinde ki işletme davranışları ile ekonomik canlılık dönemlerindeki davranışları birbirlerinden farklı olmak zorundadır. Kısacası, işletmeler içinde bulundukları konjonktürel duruma göre karar almak zorundadırlar.

Ekonomilerde yaşanan krizler, farklı sebeplerden kaynaklandıkları için farklı etkileri bulunmaktadır. Kriz sebeplerinin farklı olması, her krizi ayrı değerlendirmeyi gerektirir. Kriz dönemlerinden etkilenen ekonomilerde, değişim kaçınılmazdır.

Krizlerin işletmeler üzerine her zaman olumsuz etkilerinin olmadığı, bazen de işletmelere önemli fırsatlar sunduğu ve işletmelere faydalı olabildiği de görülmektedir. Yeni pazarlara açılma, yeni ürünler üretmek zorunda kalma, işletme yöneticilerinin ortaya çıkan krizleri kullanarak veya onları neden göstererek kendi işletmelerinde küçük veya büyük yapısal ve kültürel değişimler yapmaları, önemli maliyet tasarruflarını kolay ve hızlı bir şekilde uygulamaya koyabilmeleridir. Yine başka bir avantaj ise kriz sonralarında yöneticilerin bilgi tecrübelerinin artmasıdır.

Ekonomik krizler işletmeleri değişik şekillerde etkiler. Temel olarak baktığımızda ekonomik krizlerin işletmeler üzerindeki etkileri aşağıdaki gibi sıralanabilir.(Aktaş ve diğerleri,2009: 46)

a) Ekonomik kriz dönemlerinin en belirgin özelliği talepteki daralmadır. Zaten kriz de buradan çıkmaktadır, çünkü işletmeler ürünlerini satamamakta ve insanların damarlarında dolaşan kana benzeyen nakdi elde edememektedir. Nasıl insanın kalbine damar tıkanıklığı nedeniyle kan gitmeyince kalp krizi geçirirse, nakit yetersizliği de işletmeleri krize sokar ve varlığını tehdit eder. Talep daralması zincirleme bir etki olarak çıkmaktadır. İlk önce tüketicinin alışveriş yapma, başka bir deyişle tüketimde bulunma, motivasyonu azaltmaktadır. “işimi kaybedersem taksitlerimi ödeyemem” , “çocuğumun okul masraflarını karşılayamam” , “kriz havası var biraz bekleyeyim, bunu almanın şimdi sırası değil” , “kenara köşeye biraz para koyayım” gibi düşüncelerle tüketici tüketim konusunda biraz isteksiz davranmaktadır. Tüketicinin azalması ile beraber perakendeciler sıkıntıya girmekte ve toptancılara veya dağıtıcılara daha az sipariş vererek daha az mal çekmektedirler. Bu durum doğal olarak toptancıları ve dağıtıcıları etkilemekte ve onlarda üreticilerden daha az mal talep etmektedir. Üreticiler de daralan talep karşısında üretimlerini azaltmak zorunda kalmaktadırlar. Üretimin azalması, üreticiye girdi sağlayan diğer işletmecileri de etkilemektedir. Bunların ötesinde, işletmelerin ürettikleri veya sattıkları ürün ve sundukları hizmete olan talep azaldığında işletmeler çalışanlarını işten çıkarma yoluna gitmekte, bu durum gelir azalışına sebep olmakta ve talep daralmasını daha da etkilemektedir. Özetleyecek olursak, kriz dönemlerinde piyasadaki talep daralması nedeniyle işletmelerin satışlarında bir gerileme söz konusu olur ve bu gerileme satış gelirinin düşmesine sebep olur.

b) Kriz dönemlerinde iç piyasadaki talep daralması yanında, dış piyasalarda da bir talep daralması söz konusu olabilir. Dış piyasalardaki talep daralması, bu piyasalara ihracat yapan işletmeleri etkiler. 2008 yılında yaşanan ekonomik durgunlukta bu durum da söz konusudur. ABD ve

Avrupa'ya ihracat yapan bu işletmeler bu piyasalardaki talep daralmasının etkisini hissetmektedirler.

c) Kriz dönemlerinde işletmelerin karşılaştıkları diğer bir sorun da tahsilat ve ödeme güçlükleridir. Bu daha çok üretici ve toptancı işletmelerde ortaya çıkan bir sorundur. Tahsilat sıkıntısı çeken müşterinin ödemeyi zamanında yapamaması alacaklı işletmeyi de zora sokar. Ülkemizde ödeme aracı olarak genellikle vadeli çek kullanılmaktadır. Ödeme sıkıntısına giren işletme ya alacaklısını arayarak vade uzatmasını talep etmekte veya ödeme günü banka hesabında yeterli para bulunmadığından çeki karşılıksız çıkmaktadır. Alacaklı işletme de tahsilat yapamadığından ödemelerinde sıkıntıya düşmektedir. Perakendeciler, müşteriler kredi kartı yerine senet karşılığı vadeli satış yaptıklarında aynı sorunla karşılaşabilmektedir. Tahsilat sorunları beraberinde diğer bir problemi de getirmektedir. Tahsilat sorunu yaşayan firmalar hukuki yollara başvurmakta ve bu hem zaman açısından hem de maliyet açısından ilave bir yük getirmektedir.

d) Kriz dönemlerinde bazı işletmeler gelecekte tahsilat sorunu yaşamamak için peşin satışı tercih etmektedir. Bu tür işletmeler nakit parayı görmeden satış yapmamaktadırlar. Böyle bir işletme ile iş yapan diğer işletmeler, mal bedelinin peşin ödeyememe durumunda tedarik sorunu yaşayabilmektedirler. Özellikle, satın alan işletme satışlarını vadeli yapmak zorundaysa sorun daha da katlanarak ortaya çıkmaktadır.

e) Kriz dönemlerinde işletmeleri etkileyen diğer bir sorun da kredi piyasasının daralmasıdır. İşletmeler gerek çalışma sermayelerini, gerekse yatırımlarını finanse edebilmek için banka kredisi kullanmak zorundadırlar. Kriz dönemlerinde belirsizlik önemli ölçüde arttığından ve likidite daraldığından, işletmeler uygun koşullarda kredi bulamayabilirler. Bu durum işletmeleri sıkıntıya düşürebilir. Ödemesini yapmak için tahsilat yapmak durumunda olan işletme tahsilatını yapmazsa banka kredisi çekerek nakit açığını kapatmak durumundadır. İşletmenin banka kredisi de kullanamaması ödemenin yapılamamasına nede olur ki, bu da işletme için en istenmeyen durumlardan birisidir. Nakit açığının finansal kurumlar dışından çok yüksek

bir maliyetle temin edilmesi(tefecinin eline düşme) de işletmenin karlılığını olumsuz yönde etkiler.

İşletmelerde; Kurumsallaşmanın olmaması, “Ben her şeyin doğrusunu bilirim” yaklaşımı, “Malımı veya hizmetimim nasıl olsa satıyorum” inancı, yetkiyi paylaşmama, geleceğe yönelik planlama yapılmaması, sermaye yetersizliği, ortaklık ve işbirliği kültürünün yeterli düzeyde olmaması, sosyal sorumluk anlayışına önem vermemek gibi nedenler, işletmelerin ekonomik krizlere karşı önlem almasını zorlaştırmaktadır. (Aktaş ve diğerleri,2009:49-53)

Tüm bunların yanında işletmelerde; optimum nakit dengesinden daha az nakitle çalışma, alacak tahsilat süresini işletme sermayesi ihtiyacını hesaba katmadan uzatma veya alacak tahsilat süresi ile firma nakit dengesi arasında uyumsuzluk, satışları artırmak amacıyla müşteri istihbaratı yapmaksızın kredili satış tutarını artırmak, optimum stok miktarından daha fazla stokla çalışmak, işletme sermayesinin gereğinden az veya fazla belirlenmesi, iktisadi gelişmelere ters biçimde faaliyet kaldıraç derecesini artırmak, sabit varlıkların kısa vadeli kredilerle finansmanı, işletme içi ve işletme dışı iletişimin yetersiz olması, iş gücünün iyi kullanılamaması, yeterli bir kontrol sistemi oluşturulamaması, iş konusunda risk analizi yapmaksızın kumarvari risk alma, yeni işleri, yeni coğrafi bölgeleri ve yeni ürünleri yeterince incelemeyen yatırım yapma, karlı üretim hatlarının ihmal edilmesi veya bu ürünlerden vazgeçilmesi, iş hayatındaki, ekonomideki ve sektördeki değişiklikleri izleyememe ve gerekli tedbirleri zamanında alamama, üretim kapasitesinin üstünde taahhüd e girme, döviz cinsi varlığı yokken dövizle borçlanmak gibi nedenler işletmelerin yaptığı finansal hatalardandır. (Aktaş ve diğerleri, 2009:54-59)

3.2. KRİZLERİN İŞLETME FONKSİYONLARINA ETKİLERİ

Ekonomik krizlerin KOBİ'lere etkilerinin belirlenmesine yönelik çalışmada, krizlerin etkilerinin işletmenin fonksiyonlarına nasıl yansıdığının tespiti oldukça önemlidir. Bu nedenle, Krizin firmalar üzerindeki etkileri,

yönetim, üretim, pazarlama ve finansman işlevlerine nasıl etkide bulunduğunun tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Ekonomik Krizlerin Yönetim Fonksiyonu Üzerindeki Etkileri

Titiz ve Çarıkçı, krizin yönetim yapıları üzerindeki etkilerini hızlı karar alma zorunluluğu, organizasyon genelinde gerilimin artması, işletmeye karşı güvenin sarsılması ve merkezileşme eğiliminin artması olmak üzere 4 grupta toplamıştır (Titiz ve Çarıkçı, t.y:206). Özdevecioğlu ise, bu konuda, örgüt içi iletişimin bozulması, örgütsel değişim eğiliminin azalması, koordinasyon yetersizliği, görev, yetki ve sorumluluklarda karmaşayı saymıştır (Özdevecioğlu, 2002:99-101).

Yapılan bir araştırmada krizin çalışanlarda psikolojik çöküntü yarattığı tespit edilmiştir. Süreç sonrası çalışanlar, özellikle kalifiye personel alternatif işleri değerlendirecek ve artık firmada kalmak istemeyeceklerdir (Özdevecioğlu,2002,100).

3.2.2. Ekonomik Krizlerin Üretim Fonksiyonu Üzerindeki Etkileri

KOBİ'lerin üretim anlamında krizden etkilenmeleri genelde üretim miktarının azalması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan diğer sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bu konuda yapılan çalışmalar ve bu çalışmaların bulguları şu şekildedir :

- Zehir, Alpkan ve Keskin, işletmelerin kriz dönemlerinde karşılaştıkları üretim ile ilgili sorunları önem sırasına göre, vasıflı eleman eksikliği, tedarik maliyeti ve gecikmeleri, teknolojik değişimleri izleme, esnek üretim yapma zorluğu ve siparişleri karşılamada yaşanan sorunlar olarak sıralamışlardır (Zehir ve diğerleri, 2003:402),
- İSO tarafından yapılan bir araştırmada ise, krizle birlikte üretimi azalan kuruluşların toplam işletmelere oranında küçük ölçekli işletmeler ilk sırada yer alırken, büyük ölçekli işletmeler ikinci sırada ve orta ölçekli işletmelerde son

sırada olduğu, bunun yanında küçük işletmelerin krizle birlikte daha düşük kapasite ile çalıştığı tespit edilmiştir (Güvemli, 2001:59-60),

- Erkoç tarafından yapılan çalışmada ise, krizle birlikte araştırma kapsamındaki işletmelerin %78'inin üretimlerinin %42 oranında azaldığı, %16'sının değişmediği ve %6'sının da krizle birlikte üretimlerinin %18 oranında arttığı tespit edilmiştir (Erkoç, 2001:42). Benzer sonuçlara ulaşan başka çalışmalarda söz konusudur (EBSO, 1999:8 - Şamiloğlu ve diğerleri, 2002:70),

- İSO tarafından 2002 yılı değerlendirmesi amacı ile hazırlanan raporda ise, dönemler itibariyle üretimde azalış 2000 yılının ilk döneminden itibaren arttığı ve bu üretim azalışında küçük işletmelerin birinci, büyük işletmelerin ikinci ve orta ölçekli işletmelerde en sonda kaldığı tespit edilmiştir (İSO, 2003:21).

3.2.3. Ekonomik Krizlerin Pazarlama Fonksiyonu Üzerindeki Etkileri

Kriz dönemlerinde pazarlama sorunları ile ilgili olarak İSO (2003,24) tarafından yapılan çalışmalarda, satışları azalan işletme sıralamasında önceliği yine küçük ölçekli işletmelerin, ikinci sırayı büyük ölçekli işletmelerin ve üçüncü sırayı da orta ölçekli işletmelerin aldığı tespit edilmiştir.

KOBİ'lerin geleneksel pazarlama anlayışı ile hareket etmeleri işlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olur. Küreselleşme ve müşteri isteklerinin sürekli değiştiği zamanlarda geleneksel pazarlama anlayışı rasyonel bir karar değildir. KOBİ'lerin pazarlama sorunları (Kınaytürk, 2006,86);

- Pazar bilgisi eksikliği,
- Pazar, çevre analizi, erken uyarı sisteminden yoksunluk,
- Dış pazardaki yoğun rekabet,
- İstenilen standartlara uymama,
- Tanıtımlarını sağlayacak reklam yapabilme gücünden yoksunluk

- Dil sorunu şeklinde değerlendirilebilecektir.

Kriz süreci içerisinde yaşanan pazarlama sorunları; Pazar araştırmasının maliyeti ve çok zaman alması, iç pazar bulmadaki sorunlar, yurtdışı pazarlara girme konusundaki sıkıntılar sayılabilecektir (Zehir ve Diğerleri, 2003:402)

3.2.4. Ekonomik Krizlerin Finans Fonksiyonu Üzerindeki Etkisi

Ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olan KOBİ'lerin en önemli sorunlarından biri finansman sorunudur.

Genel itibariyle ekonominin refah içinde olduğu dönemlerde, işletmelerin toplam aktiflerinin finansmanında, toplam borç oranının yüksek olması, yaratacağı kaldıraç etkisi ile firma için risk taşımasına rağmen desteklenen bir durum olarak değerlendirilmektedir (Yücel, 2001:94).

Kriz dönemlerinde artan faiz oranının işletmeler üzerinde dolaylı – doğrudan etkileri arasında işletmelerin finansman giderlerinin artması (İşcan, 2003:105), işletme riskinin ve ahlaki riskin yükselmesi (Bilgin ve diğerleri, 2002:55), tüketici kredilerinin kullanımının azalması sayılabilir (TCMB, 2005:20).

Bankaların alacaklarını zamanında tahsil edememeleri ve dolayısı ile bankaların likitidelerinin bozulması, finansman sorunlarıyla karşılaşmaları, açık pozisyonlarının artması ve sermaye kayıplarının yaşanması bunlar arasında sayılmaktadır (İşcan, 2003:100). Bu gelişmeler karşısında verilen krediler azaltılmakta (TCMB, 2005:55), bankaların aktif yapısı bozulmakta, iç ve dış kaynak bulma olanakları sınırlanmakta ve kaynak maliyetleri artmaktadır (İşcan, 2003:78).

Kriz dönemlerinde çek ve senetlerin karşılıksız çıkma – ödenmeme oranları çok artmaktadır. Yine bunun benzeri bir finansman sorunu ise, kaynak temini ile ilgili sorunlardır. Kriz dönemlerinde kaynak temininde finans noktasında sıkıntılar yaşanmaktadır.

İşletmelerin finans yönünü etkileyen bir diğer sebep ise nakit girişinin azalmasından dolayı, nakit çıkışı gerektirecek ödemelerde ister istemez yaşanacak sıkıntılardır.

Kriz dönemlerinde işletmeler satış sıkıntısı çekmemek için genelde indirim politikası uygulurlar. Bazen de artan maliyetler neticesinde fiyat artırımına giderler. Her iki durumda da işletmeler için kriz dönemlerinde finans sıkıntısı çekmeye neden olur.

Bu durumlara, kriz dönemlerinde işletmeleri finans yönünden sıkıntıya sokacak, belki de en önemli nedeni yani, alacakların tahsilatının zorlaşmasını ve likidite sıkıntısını eklemeliyiz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

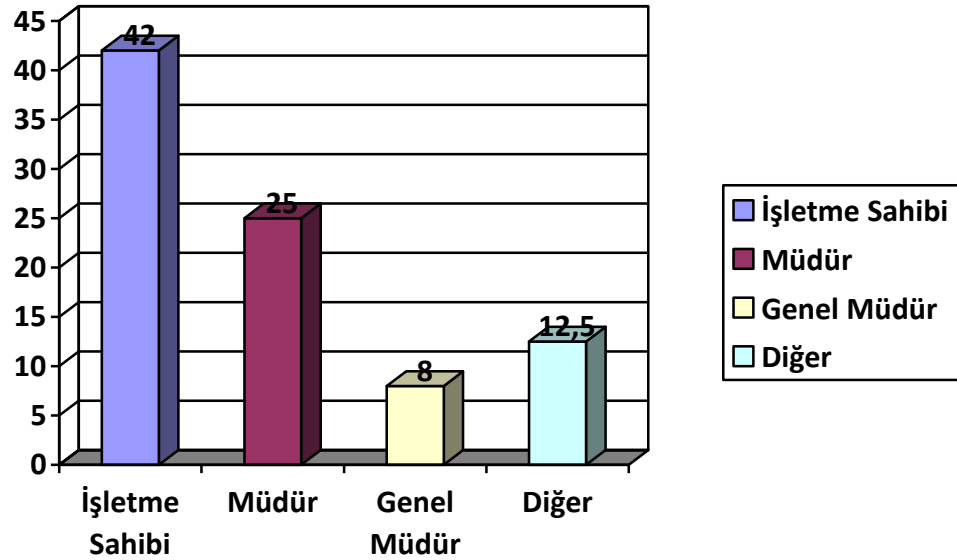
TÜRK KOBİLERİNİN KÜRESEL KRİZDEN ETKİLENME DERECELERİNİN TESPİTİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA, İÇ ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ

KOBİ'lerin Küresel Krizden Etkilenme Derecelerini ölçmek amacıyla, 7 anketör vasıtasıyla, tesadüfi seçim yöntemiyle, KOSGEB tanımlamasına uygun KOBİ niteliğinde ki 300 farklı işletmeyle birebir görüşme yöntemiyle anket yapılmıştır. Yapılan anketlerin sonucu aşağıdadır.

4.1. İŞLETME YÖNETİCİSİNİN PROFİLİ

Yapılan anketlerde ilk olarak İşletme Yöneticisinin Profili sorgulanmıştır. İşletmelerin %42'si işletme sahibi tarafından, %25' i Müdür, %8'i Genel Müdür, %12,5'i de Diğer sıfatıyla anketimize cevap vermiştir.

Grafik 11. İşletme Yöneticisinin Profili

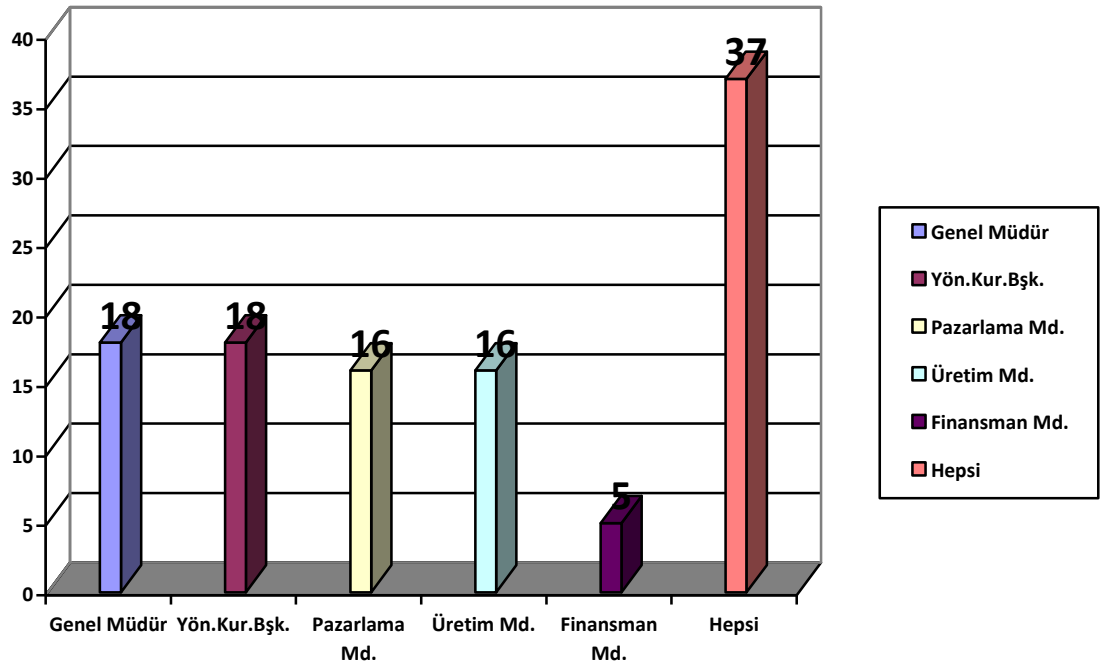

4.1.1. İşletme Yöneticilerinin Görevleri

Yine aynı İşletme Yöneticileri, şirketler bünyesindeki görevleri sorulduğunda %18'i Genel Müdür, %18'i Yönetim Kurulu Başkanı, %16'sı

Pazarlama Müdürü, %16'sı Üretim Müdürü, %5'i Finansman Müdürü ve %37'si ise tüm görevlerde bulunmaktadır.

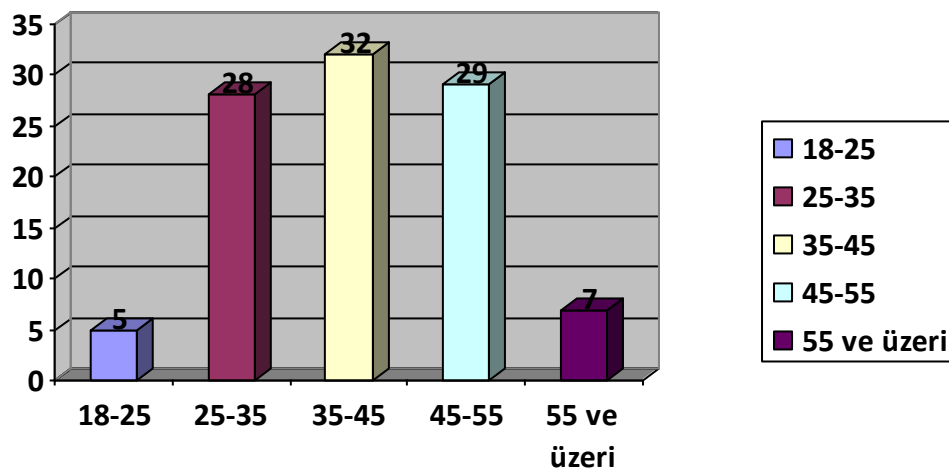
Grafik 12. İşletme Yöneticileri Görevleri

4.1.2. İşletme Yöneticilerinin Yaş Durumu

İşletme Yöneticilerinin Yaş Durumu sorgulandığında, %32'si 35-45, %29'u 45-55, %28'i 25-35, %7'si 55 ve üzeri, %5'i ise 18-25 yaş aralığında bulunmaktadır.

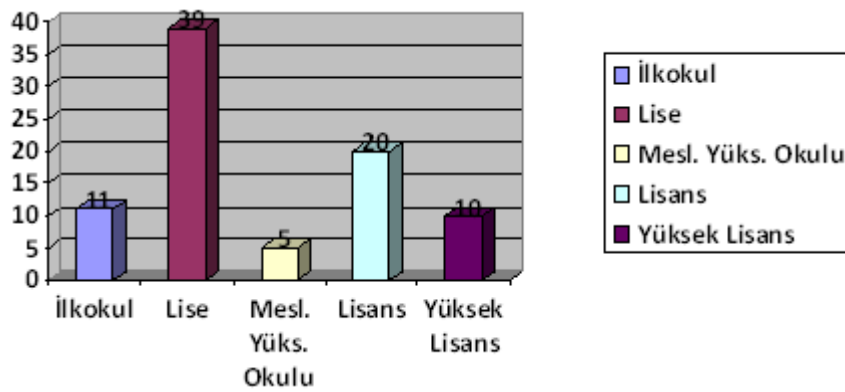
Grafik 13. İşletme Yöneticilerinin Yaş Durumu

4.1.3. İşletme Yöneticilerinin Öğrenim Durumu

Yöneticilerin öğrenim durumu sorgulandığında ise, %39'u Lise, %20'si Lisans, %11'i İlkokul, %10'u Yüksek Lisans, %5'i Ortaokul ve yine %5'i ise Meslek

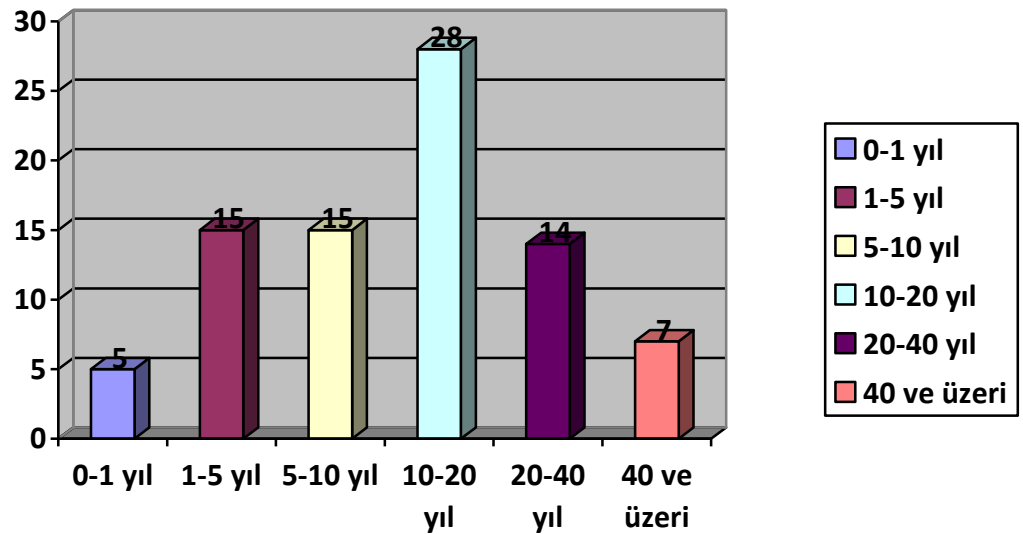
Grafik 14. İşletme Yöneticilerinin Öğrenim Durumu

4.1.4. İşletme Yöneticilerinin Hizmet Süresi

İşletme Yöneticilerinin Hizmet Süresi sorgulandığında, %28'i 10-20 yıl, %15'i 1-5 yıl, %15'i 5-10 yıl, %14'ü 20-40 yıl, %7'si 40 ve üzeri yıl, %5'i 0-1 yıl arasında kendi işletmelerini yönetmektedir.

Grafik 15. İşletme Yöneticilerinin Hizmet Süresi

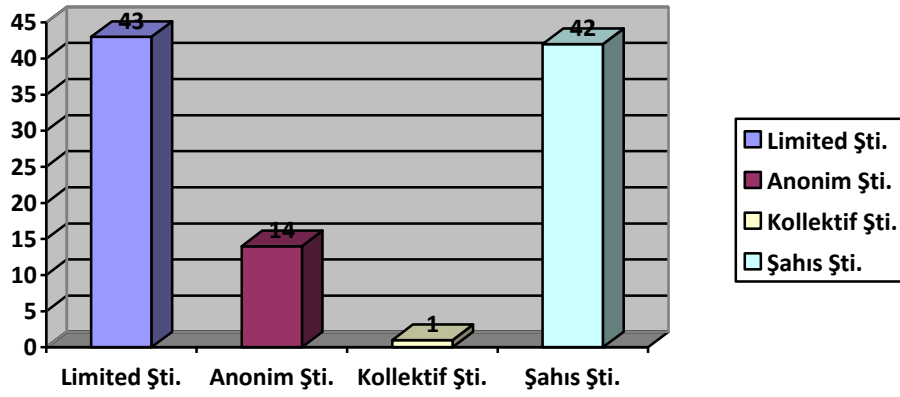

4.2. İŞLETMELERİN PROFİLİ

4.2.1. İşletmelerin Hukuki Statüleri

Yapılan ankette bir diğer soru ise işletmenin hukuki statüsü olmuştur. Ankete katılan İşletmelerin %43'ü Limited, %42'si Şahıs, %14'ü Anonim ve %1' i de Kolektif şirket olarak faaliyet vermektedir.

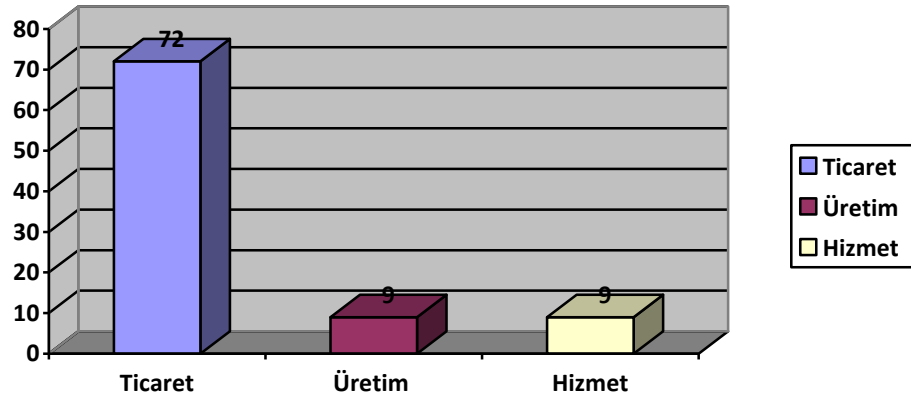
Grafik 16. İşletmelerin Hukuki Statüleri

4.2.2. İşletmelerin Faaliyet Alanları

İşletmelerin faaliyet alanları sorgulandığında, %72'si ticaret, %9'u üretim ve yine %9'u ise Hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir.

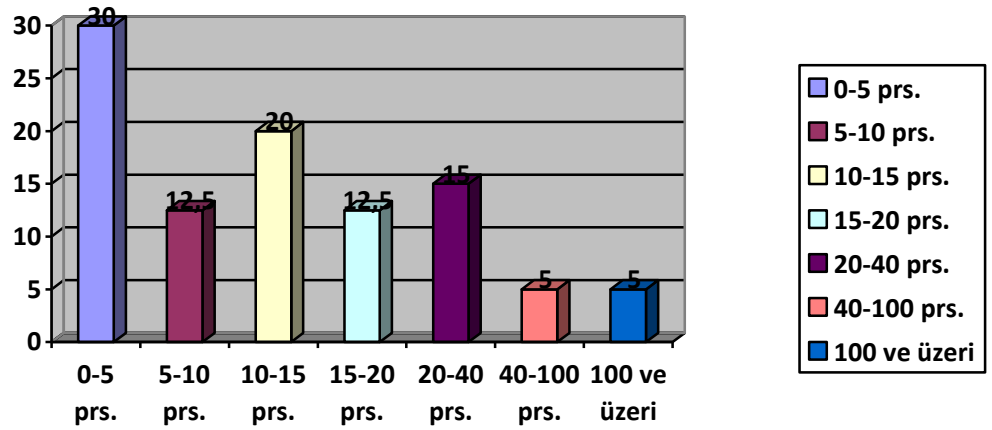
Grafik 17. İşletmelerin Faaliyet Alanları

4.2.3. İşletmelerin Personel Sayıları

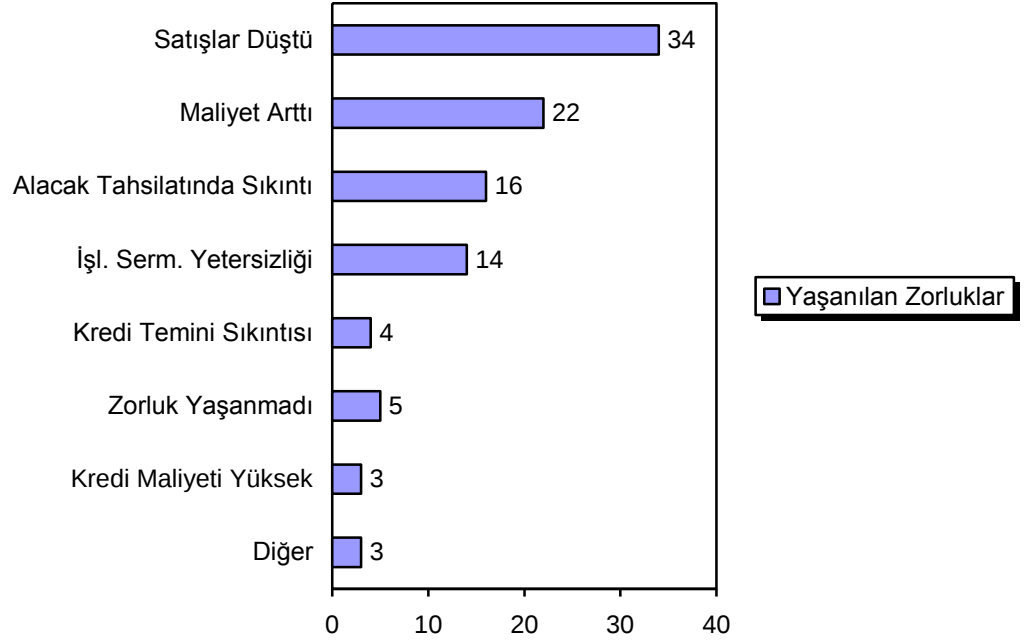
İşletmelerin personel sayılarına baktığımızda ise, işletmelerin %30'u 0 ila 5 personel, %20'si 10 ila 15 personel, %15'i 20 ila 40 personel, %12,5'i 5 ila 10, %12,5'i 15 ila 20, %5'i 40 ila 100, %5'i 100 ila 350 personel çalıştırmaktadır.

Grafik 18. İşletmelerin Personel Sayıları

4.3. KRİZ DÖNEMLERİNDE İŞLETMELERİN YAŞAMIŞ OLDUĞU SORUNLAR

İşletmelerin kriz döneminde yaşadığı zorluklar sorgulandığında ise, % 34'ü Satışların Düştüğünü, % 22'si Maliyetlerin Arttığını, % 16'sı Alacak Tahsilatında sıkıntılar yaşadığını, % 14'ü İşletme Sermayesi Yetersizliği çektiğini, % 4'ü Kredi Temininin de Sıkıntılar çektiğini, %5'i Zorluk Yaşanmadığını, % 3'ü Kredi Maliyetlerinin Yükseldiğini, % 3'ü Diğer sebeplerden zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Grafik 19. Kriz Dönemlerinde Yaşanan Zorluklar

4.4. İŞLETMELERİN KRİZ DÖNEMİNDEKİ KREDİ KULLANIM ALANLARI

İşletmelerin kriz döneminde kredi kullanım alanları sorgulandığında,

% 18'i kredi kullanmadığını,

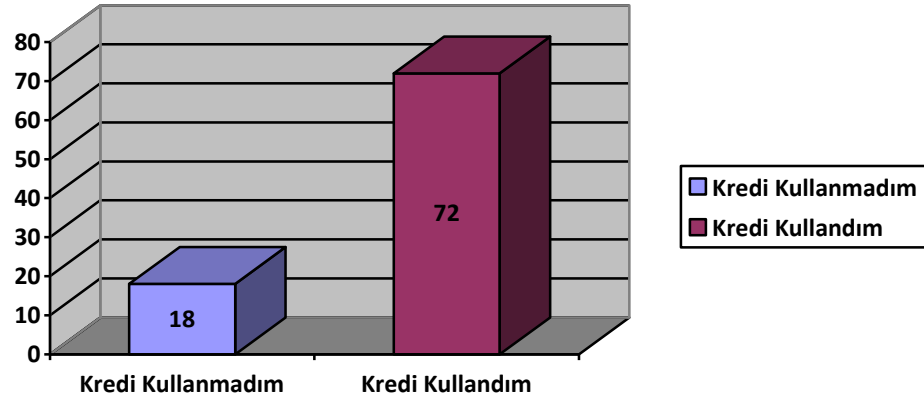
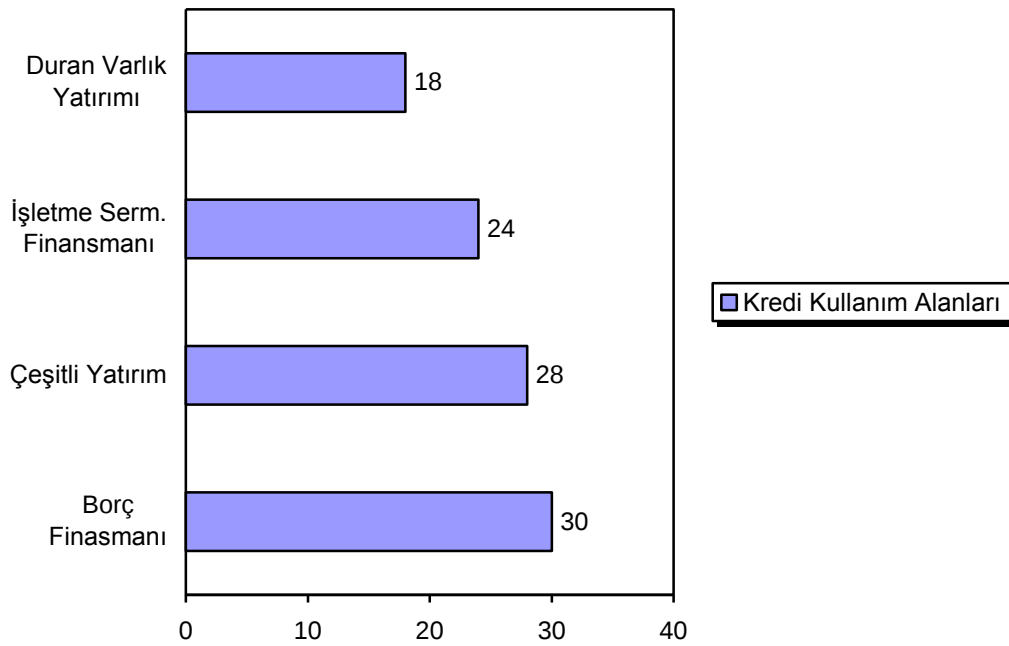
%72'si kredi kullandığını belirtmiştir. Bunların;

%30'u Borç Finansmanı

%28'i Çeşitli Yatırımlar

%24'ü İşletme Sermayesi Yetersizliği

%18'i ise Duran Varlık yatırımı için kredi kullanmışlardır.

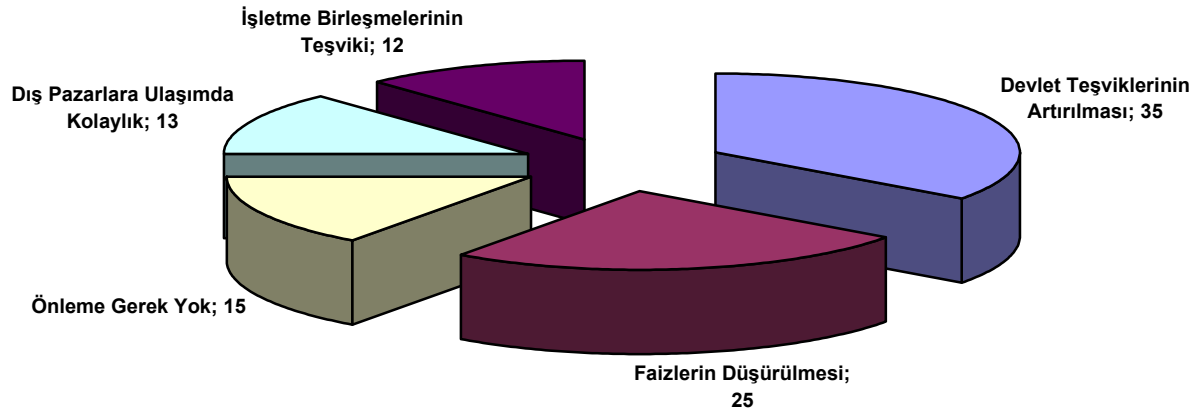
Grafik 20. Kriz Dönemindeki Kredi Kullanıp Kullanmadıkları**Grafik 21.** Kriz Dönemindeki Kredi Kullanım Alanları

4.5. İŞLETMELERİN KRİZ DÖNEMLERİNDE ETKİNLİK AÇISINDAN ALMASI GEREKEN ÖNLEMLER

İşletmelere Kriz döneminde etkinlik açısından hangi önlemlerin alınması gerektiği sorulduğunda; %35'i Devlet Teşviklerinin Artırılmasını, %25'i Faizlerin düşük tutulması gerektiğini, %15'i Önleme gerek olmadığını, %13'ü Dış pazarlara ulaşımında kolaylık sağlanmasını, % 12'si

İşletme Birleşmelerinin önünün açılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Grafik 22. Etkinlik Açısından Alması Gereken Önlemler

4.6. İŞLETMELERİN KRİZ DÖNEMLERİNDE BİLANÇO KALEMLERİNDEKİ DEĞİŞİM

İşletmelerin kriz döneminde Bilanço Kalemlerindeki değişim sorgulandığında;

%75'i İşletme sermayesinin azaldığını, %15'i İşletme Sermayesinin arttığını

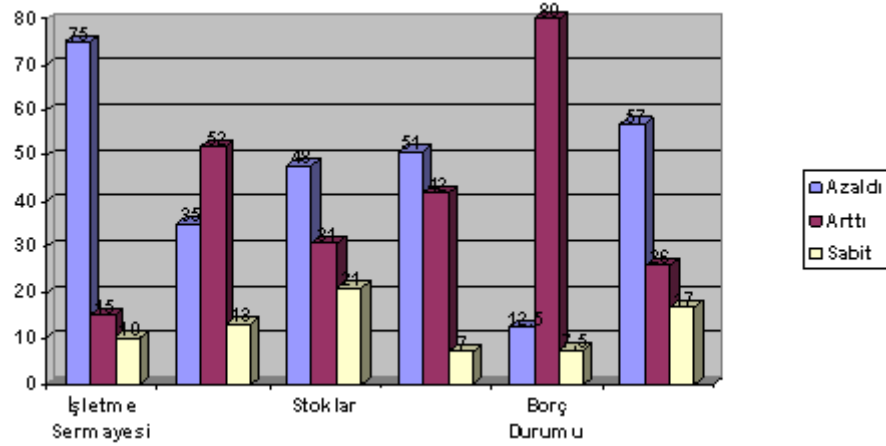
%52 si Ticari alacaklarının arttığını, %35 i Ticari Alacakların azaldığını

%31'i Stokların arttığını, %48'i Stokların azaldığını

%42'si Duran varlıkların arttığını, %51'i Duran Varlıkların azaldığını

%80'i Borç durumunun arttığını, %12,5' i Borç Durumunun azaldığını

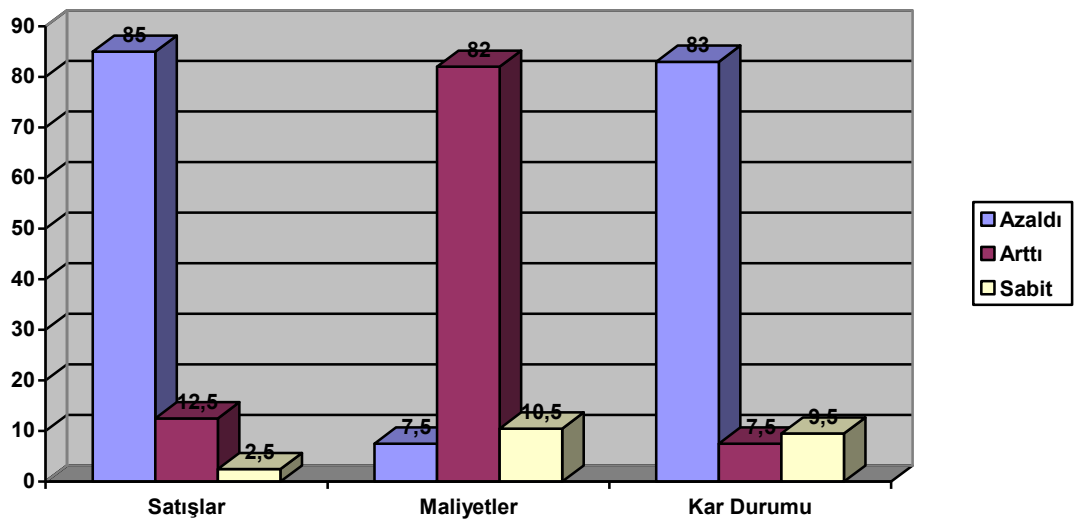
%26'si Özsermayelerinin arttığını, %57'si Özsermayelerinin azaldığını belirtmişlerdir

Grafik 23. Kriz Dönemlerinde Bilanço Kalemlerindeki Değişim

4.7. İŞLETMELERİN KRİZ DÖNEMİ GELİR TABLOLARINDAKİ DEĞİŞİM

İşletmelerin kriz döneminde Gelir Tablosundaki değişim sorgulandığında;

%85'i Satışlarının azaldığını, %12,5'i Satışlarının arttığını
 %82'si Maliyetlerinin arttığını, %15' i Maliyetlerinin azaldığını
 %83'ü Karlarının azaldığını, %7,5'i Karlarının arttığını ve %10'u ise sabit kaldığını belirtmişlerdir.

Grafik 24. Kriz Dönemi Gelir Tablolarındaki Değişim

4.8. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Anket sonuçları bizlere yönetici profilini, yöneticilerin işletmedeki görevlerini, yöneticinin yaş, öğrenim durumu, hizmet süresi gibi bilgilerini, işletmenin hukuki statüsünü, faaliyet alanını, işletmedeki personel sayısını, işletmelerin kriz döneminde yaşadığı zorlukları, kredi kullanan işletmelerin kredi kullanım alanlarını, kriz döneminde etkinlik açısından nelerin yapılabileceğini ve en önemlisi işletmelerin kriz döneminde bilanço ve gelir tablosundaki değişimlerini kısaca krizden ne derecede etkilendiğini göstermektedir.

Ankete göre, kobiler %42 gibi büyük bir oranda işletme sahipleri tarafından yönetildiği, işletme yöneticilerinin %37 si işletmede tek sorumlu olarak çalıştığı, yine İşletme yöneticilerinin %32 sinin 35-45 yaş arasında olduğu ve %39 unun lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. Bu durum bize kobilerimizin genel anlamda kurumsal kimliklerinin olmaması ve profesyonelce yönetilmediğini aynı zamanda yönetimin tek elden yapıldığı için bir takım yönetsel risklere sahip olduğunu göstermektedir.

İşletmelerin hizmet sürelerine bakıldığında dağılımın genel anlamda homojen olduğu görülmektedir. Ancak %22'lik kısmının 20 yıl ve üzerinde hizmet verdiği düşünülürse, işletmelerin uzun vadede kalıcı olamadıklarını söyleyebiliriz.

İşletmelerin %72 si ticaret alanında faaliyet göstermekte olup, %84'ü şahıs ve limited şirket olarak örgütlenmişlerdir. Çalışan personel sayısına bakıldığında ise %30'u 0 ila 5 personel çalıştırmaktadır. Bu durum işletmelerin esnaf şekilde örgütlendiğini, çok ortaklı olmadığını ve bireysel hareket edilerek yönetildiğini göstermektedir.

İşletmelerin kriz döneminde yaşadığı zorluklara bakıldığında, sırasıyla satışların düşmesi, maliyetlerin artması ve alacak tahsilatında sıkıntılar yaşadığı ortaya çıkmıştır. Bu durum kriz döneminin ülkemiz ve kobiler açısından genel anlamda hissedildiğini ve satışlara yansıdığını göstermektedir. %5'lik bir kesim ise krizden etkilenmediğini söylemiştir.

İşletmelerin %72'si kriz döneminde kredi kullanmıştır. Kredi maliyetlerinin genel anlamda düşük olduğu belirtilmiş ve kullanılan kredilerin %30'luk kısmının borç finansmanında kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum Kobilerin borç sahibi olduklarını ve düşük maliyetli faiz ortamından yararlanarak kredi kullandığını ve kullanılan kredinin borç finansmanı, çeşitli yatırım ve işletme sermayesi yetersizliğine karşı kullandığı tespit edilmiştir.

Kriz döneminde Kobilerin %35'i etkinlik açısından devlet teşviklerinin artırılması gerektiğini, %25'i faiz oranlarının düşürülmesi gerektiğini, % 15'i ise hükümetten hiçbir beklentisi olmadığını belirtmişlerdir.

İşletmelerin kriz döneminde bilanço kalemlerindeki değişim incelendiğinde, özellikle %75 gibi büyük bir orandaki Kobinin işletme sermayelerinin azaldığını, %52 oranındaki Kobinin ticari alacaklarının arttığını, %80 oranındaki Kobinin borçlarının arttığını belirtmişlerdir. Bu durum alacak sıkıntısı yaşandığını, işletme sermayesinin yetersiz kaldığını ve bu durumda Kobilerin borç almak durumunda kalmalarına sebep olduğu tespit edilmiştir.

İşletmelerin kriz döneminde gelir tablolarındaki değişimler incelendiğinde, %85 gibi büyük bir kısmı satışlarının düştüğünü, %82'si maliyetlerinin arttığını belirtmişlerdir. Bu durumun neticesinde Kobilerin kar durumuna baktığımızda %83 gibi çok büyük bir kısmı karlarının azaldığını belirtmişlerdir.

Bunların yanında, satışlarının arttığını söyleyen %12 oranındaki Kobi, yine kar durumunun arttığını söyleyen %7,5 oranındaki Kobi, borç durumunun azaldığını söyleyen %12,5 oranındaki Kobi ve kriz döneminde zorluk yaşamadığını söyleyen %5 oranındaki Kobinin krizden etkilendiğini söylemek doğru olmaz.

Tüm bu veriler, küresel krizden Türk Kobilerinin ne kadar etkilendiğini ortaya koymaktadır. Tabi bu tablonun gösterdiği sonucun yanında, bu sonuca etki edecek başka faktörlerde olabilir. Küreselleşme ve Kobilerimizin gelişen teknolojiye tam anlamıyla ayak uyduramaması, büyük şirketlerin pazara

girmesi, rekabetin artması ve Kobilerimizin rekabet edecek fazla imkanlarının bulunmaması gibi faktörlerde Kobilerimizin kriz dönemlerinden etkilenmesine sebep olmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKGEMCİ, T. Kobi'lerin Temel Sorunları Ve Sağlanan Destekler, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Ankara, 2001
- ACAR, İ. , Kamu Müdahalelerine Dönüş: Yeni Dönemin Manifestosu Ne Olacak? Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Ak İktisat, www.canaktan.org
- AKSU, M. Soner, Serbest Bölgeler ve Kıyı Bankacılığı, 1991
- AKTAŞ, R. , MÜFTÜOĞLU, M. T. , DOĞANAY, M., ŞAHİN, A. , BAN, Ü. , PEKKAYA, S. , AKÇAOĞLU, E. , Kriz Ortamında İşletme Yönetimi, Teb Kobi Akademi, 2009
- AKTAR, A. , Kapitalizm, Azgelişmişlik ve Türkiye'de Küçük Sanayi, İstanbul, Afa, No:143, 1990.
- ALIÇ, A.B., AKBOĞA, B., ASLAN, A., KAYABAŞI, G., Küresel Krizin KOBİ'lerin İhracatlarına Etkileri ve KOBİ'lerde Kriz Yönetimi: Eskişehir İli Üzerine Bir Araştırma, XII. Uluslar arası İktisat Öğrencileri Kongresi / 7-8 Mayıs 2009 / Ege Üniversitesi İzmir
- ALKİN, K. , Genel Ekonomi ve Mali Sistem, 2009
- ALPTEKİN, E. , Küresel Krizin Türkiye Ekonomisi ile Sanayisine Yansımaları ve Dipten En Az Zararla Çıkış Yolları, 2009
- ALPUGAN, O. , DEMİR, M. .H. , OKTAV, M. , ÜNER, N. , İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, 2. Baskı, Beta Yayınları Dağıtım A.Ş., İzmir, 1990

- ALTINTAŞ, H. , “Bankacılık Krizleri Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:22, s.39-61, 2004.
- ATO, Ankara Ticaret Odası, “Krizler Tarihi Raporu”, <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=276&l=1>
- ATO Basın, www.atonet.org.tr, 20 Aralık 2010
- BAN, Ü. , YÖRÜK, N. , KOBİ’lerin Finansman Sorunları ve Finansman Sorunlarının Kaynaklarının Belirlenmesine Yönelik Uygulama, Gazi Kitabevi, 2003
- BAN, Ü. , GÜZEL, A. , İLTAŞ, Y. , Küresel Mali Krize Karşı Türk KOBİ’lerinde Davranış Şekilleri ve Değişiklikleri, 2009
- BASTI, E. , “2001 Finansal Krizinin Türkiye Ticari Bankacılık Sektörünün Toplam Faktör Verimliliğine Etkileri”, İktisat-İşletme ve Finans Dergisi, 20-237, s. 63-79, 2005
- BEYAZIT, Z. , ÇENGELCİ, Ö. , DİNDARLAR, İ. , TEPE, F.(2003), “İşletmelerde Kriz Yönetimi ve Bir Vak’a Çalışması”, 11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 22-24 Mayıs, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yayın No:57, Afyon
- BDDK, Strateji Geliştirme Merkezi, ABD Mortgage Krizi, www.bddk.org.tr, 2008
- BİLGİN, M. , KARABULUT, G. , ONGAN, H., “Finansal Krizlerin İşletmelerin Finansal Yapıları Üzerindeki Etkileri”, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2002-41, İstanbul, 2002
- BRIS, A. , KOSKINEN. Y. , PONS, V. , “Corporate Financial Policies and Performance Around Currency Crises”, Stockholm School of Economics Working Papers Series Economic and Finance, (Sayı:467) s.1-48, 2002.

- BULUT, H. “Kriz Ekonomisi ve İstikrar Programları: Teorik Yaklaşımlar ve Dünya’daki Uygulamaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2002.
- CİVAN, M. , UĞURLU, M “Avrupa Birliği Uyum Sürecinde KOBİ’ler: Gaziantep İli Örneği”,http://www1.gantep.edu.tr/~kutuphane/tr/bilimsel_yayin/bilyayin2002., 2005
- COMMISSION THE EUROPEAN COMMUNITİES, http://ec.europa.eu/transport/strategies/doc/2001_white_paper/lb_com_2001_0370_en.pdf, 2001
- ÇALIŞMA BAKANLIĞI, Dış Ticaret Dergisi
- ÇOLPAN, V. , Gelişmekte Olan Ükelere Yönelik Finansal Sermaye Hareketleri ve Krizler (Tez), 2008
- DABROWSKI, M. , “Currency Crises In Emerging Market Economies: Causes, Consequences And Policy Lessons”, Center for Social and Economic Research Case Reports, Sayı:51, s.1-58. , 2002.
- DAHEL, R. , “On the Predictability of Currency Crises: The Use of Indicators in the Case of Arab Countries”, www.arab-api.org/wps0003.pdf (14.10.2005).
- DELİCE, G. , “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:20, s.57-81. 2003.
- DEMİR, F. , KARABIYIK, A. , ERMIŞOĞLU, E. , KÜÇÜK, A. , ABD Mortgage Krizi, BDDK Çalışma Tebliği,2008
- D.E.Ü. İ.İ.B.F.Dergisi, Bir Faktör Analizi Uygulaması, Cilt:19, Sayı:1, s:45-69 Yıl:2004

- DİE, Sanayi İş Yeri Sayımı, 1997.
- DPT, Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler, 2375-ÖİK 440, Ankara, 1995
- DPT, Ekonomik Gelişmeler, www.dpt.gov.tr, Haziran 2001
- DPT, “KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2007–2009)”, Ankara,www.dpt.gov.tr, 2007.
- EGİLMEZ, M., Radikal Gazetesi
- EKİNCİ, N. ve K.ERTURK, “Turkish Currency Crisis Of 2000-1”, Revisited
- EMİR, M. ve A.DASTAN, “Risk Ortamında Uluslararası Finansal Yönelimler ve Türkiye”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 17, s. 48-57, 2003
- ERDÖNMEZ, P., “Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma”, Bankacılar Dergisi, 47, s. 38-55, 2003 <http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi47/pelin.doc>
- ERGENÇ, Y.E. Yüksek Lisans Tezi, Ekonomik Krizlerin Nedenleri ve Çözüm Önerileri, 2009
- ERKOÇ, S. , “KOBİ’lerin Büyüme Yönelimlerinin Büyüme Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi ve Aydın İlinde Yapılan Bir Araştırma”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2006
- GÜNDOĞDU, F. , KOBİ’lerde, Girişimcilik – Yenilikçilik Atatürk Üniversitesi Yayınları No:929, Erzurum, Nisan 2003, s.9
- GÜVEMLİ, O., “Krizin İmalat Sanayine Etkileri İstanbul Sanayi Odası’nın 2001 Yılı İlk Yarısi İçin Durum Tespiti”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, S:12, 2001

- GÜVENÇ, M. ve T.ŞENYAPILI, “İstanbul Emek Pazarında 2001 Krizinin Toplumsal Sonuçları Krize Direniş Biçimleri”, Görüş Dergisi, s.44-48, <http://www.tusiad.org/yayin/gorus/55/9.pdf>, 2003
- IŞIK, S., DUMAN, K., KORKMAZ, A., Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: 2009
- İMKB, <http://www.imkb.gov.tr/halkaarz>
- İSMMMO, www.istanbulsmmmmodasi.org.tr
- İSO, İstanbul Sanayi Odası Ekonomik Durum Tespiti Anket Çalışması Sonuçları, 2000-II Mart 2001, İstanbul.
- İSO, İstanbul Sanayi Odası (2001), “Türkiye’nin Kriz’den Çıkışı: Daha Çok ve Kaliteli Üretim, Daha Çok İhracat”, Yayın No: 2001/9, İstanbul
- İstanbul Sanayi Odası (İSO), (2003), Ekonomik Durum Tespiti Anket Çalışması Sonuçları 2002-II, 1. Baskı, İSO Yayınları, No: 2003/02, İstanbul.
- İŞCAN, A. , “Banka Kredilerindeki Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Krizlerdeki Gelişimi”, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara, <http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE /tezler/AysenIscan.pdf> 04-06-2007, 2003.
- KARAÇOR, Z. , “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 16, Aralık-2006, s. 388
- KAYA, K. , “Ekonomik Krizin Yasama Tarzı Üzerindeki Etkileri (Isparta Örneği)”, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 7-2, s. 207-226, 2002

- KINAYTÜRK, Z. , “1990 Yılından Sonra Yaşanan Ekonomik Krizlerin KOBİ’ler Üzerindeki Etkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2006.
- KOSGEB, www.kosgeb.gov.tr - KOBİ tanımı 2005/ 9617 Karar Sayılı Yönetmelik, KOBİ Stratejisi, KOSGEB, European Business Facts and Figures 2009, International Finance Corporation 2007, Small and Medium Business Administration - Korea 2008, SME Corp Malaysia 2009, Journal of International Business and Economics, 2008
- KOYUNCU, M. ve F.SENSES, “Kısa Donem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri:Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri”, Middle East Technical University Economic Research Center Working Papers in Economics 04/13, 2004
- MUCUK, İsmet,, Modern İşletmecilik, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 1998
- MÜFTÜOĞLU, M. T., Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Kobi’ler, Turhan Kitabevi, 2007
- MÜFTÜOĞLU, M. T. ,Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Sorunlar, Öneriler, Desen Ofset, Ankara, 1993
- OECD SMEs, Entrepreneurship and Innovation 2010, OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2005, www.kosgeb.gov.tr
- OKTAY, E. ve GÜNEY, A. (2002), 21. Yüzyılda KOBİ’ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, 03-04 Ocak 2002, Doğu Akdeniz Üniversitesi, KKTC.
- ÖZDEVECİOĞLU, M. “Krizin İşletmelerin Yönetmel ve Örgütsel Yapıları Ü zerindeki Olumsuz Etkileri ve Kayseri Sanayi İşletmelerinde Yapılan Bir Araştırma”, Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.19, Kayseri, 2002.

- ÖZER, M., Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar, Eskişehir 1999
- ÖZTÜRK, S., GÖVDERE, B., Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri
- PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, (e-dergi), <http://www.paradoks.org>, ISSN 1305-7979, Yıl:4 Sayı:1 (Ocak-2008)
- Referans Gazetesi., 01.07.2009 Tarihli Ekonomi Haberi. http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=125237, 2009
- SANLI, S. , “Türkiye’de ve Dünya’da KOBİ’ler”, Dünya Gazetesi, KOBİ Yılı,Özel Ek:16, 2 Temmuz 1996, s.12
- SARIASLAN, H. , Orta ve Küçük Ölçekli İşletmelerin Finansal Sorunları, TOBB Yayınları, No:281, Ankara,1994
- SARIASLAN, H. , Türkiye Ekonomisi’nde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Ankara, 1996
- SARIASLAN, H. Reel Ekonomide KOBİ’lerin Finansmanı, Ankara: Spk Konferansı, 26 Eylül 2001
- SAYIM, I. DUMAN, K. , KORKMAZ, A. , Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi Cilt:19 , Sayı:1, s:45-69, Yıl:2004,
- SEREZ, M. “AB Sürecinde KOBİ’lerin karşılaştıkları finansman sorunları ve Çanakkale Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005
- SEYİDOĞLU, H. , “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4(2), s.141-156. 2003.

- ŞAHİN, M. , “Küresel Mali Olaylar ve Türk Kamu Maliyesine Etkisi”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2006
- ŞAMİLOĞLU, F. , UYGUN, M. , “Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinde Teknoloji Finansmanı ve Risk Sermayesi Üzerine Konya İlinde Bir Araştırma”, Muhasebe Finansman Dergisi, Cilt 15, 2002.
- TAYLOR, John B. , “The Financial Crisis and The Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong”, NBER Working Paper 14631, January, <http://www.nber.org>, 2009
- TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI, Finansal İstikrar Raporu, Sayı:1, Ağustos, Ankara, 2005
- TİTİZ, İ. ve ÇARIKÇI, İ., “Krizlerin İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Küçük İşletme Yöneticilerinin Kriz Dönemine Yönelik Stratejik Düşünce ve Analizleri”, Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, s.203-218, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/100.pdf>, (10.10.2005)
- TÖRE, N. , “AB’de KOBİ’ler ve Devlet Yardımları”, Görüş Dergisi, Sayı:27, (Eylül-Ekim), s:26-29, 1996.
- TSPAKB, Genel Ekonomi ve Mali Sistem, 2009
- TÜİK 2008 Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2007 KOBİ - ihracat istatistikleri, TÜİK Yıllık İş İstatistikleri 2009 yılı verileri, TÜİK 2003 - 2008 Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, www.tuik.gov.tr
- TÜLAY, B., ERDÖNMEZ, P., “Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar”, Türkiye Bankacılar Birliği Bankacılar Dergisi, Sayı:31, s.1. 1999.
- University Of Utah Department Of Economics, Working Paper No:2004-1, 2004

- ÜNAL; A., KAYA, H., Küresel Kriz ve Türkiye, Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2009.
- VERCAN, R. “Bir KOBİ’nin Doğası ve KOBİ’lerin Bilgisayar Kullanımı”, MPM Anahtar Dergisi, Sayı:145, Ocak 2001
- YILMAZ, Durmuş, 77.Olağan Genel Kurul Toplantısı Açılış Konuşması, TCMB, 14 Nisan 2009, Ankara, <http://www.tcmb.gov.tr>, 2009.
- YÜCEL, H. ,Uluslar arası Pazarlara Açılmada Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Rolü”, İhracatı Geliştirme Merkezi Uzmanlık Tezi, Ankara, 2000
- ZEHİR, C. , ALPKAN, L. , KESKİN, H. , “Kriz Dönemlerinde Kocaeli ve İstanbul Civarındaki İşletmelerin Krizden Etkilenme Düzeyleri ve Stratejik Amaçlarındaki Değişimler”, 11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi 22-24 Mayıs Kocatepe Üniversitesi Yayını, Afyon, 2003.
- www.oecd.org (2007)
- www.sba.gov./size
- www.iibfdergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/mayis2007/14.pdf
- <http://www.usak.org.uk/>
- <http://www.deltur.cec.eu.int/>
- <http://econ.worldbank.org/view.php?id=23456> (18.08.2005)
- http://download.garanti.com.tr/garanti_dergisi/01/garanti_dergisi_0801.pdf
- www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/050107.pdf
- www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi42/Alpan%20Inan_.doc

- <http://ekutup.dpt.gov.tr>
- www.tcmb.gov.tr
- www.ekopolitik.org
- www.standardandpoors.com
- www.fto.org.tr,2010
- www.tisk.org
- <http://econ.worldbank.org/view.php?id=23456> (18.08.2005) 2000.

ANKET

KOBİ'lerin Küresel Krizden Etkilenme Dereceleri

Değerli Katılımcı,

Bu anket, KOBİ'lerin Küresel Kriz'den ne kadar etkilendiklerinin tespiti amacıyla hazırlanmıştır. Anket sonuçları bu konu çerçevesinde değerlendirilecek olup sadece akademik amaçlar için kullanılacaktır. Bu açıdan sorulara vereceğiniz içten yanıtlarınız bu konuda gelişme kaydedilmesi için yol gösterici olacaktır. Anket formlarına kimlik bilgilerinizi içeren bilgilerinizi yazmanıza gerek yoktur.

Soruları yanıtlarken gösterdiğiniz samimiyet ve ayırdığınız zaman için teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Nevzat AYPEK

Faruk GÜVEN

1. Bu işletmede İşletme Yöneticisi;
☐ Genel müdür ☐ Müdür ☐ İşletme sahibi ☐ Ortak ☐ Diğer
2. İşletme sahibinin görevi
☐ Yönetim kurulu başkanı ☐ Genel müdür
☐ Pazarlama ☐ Finansman ☐ Üretim ☐ Hepsi
3. İşletme yöneticisinin yaş durumu:

4. İşletme yöneticisinin öğrenim durumu
☐ Yüksek lisans ☐ Lisans ☐ Meslek Yüksek Okulu
☐ Lise ☐ Ortaokul ☐ İlkokul
5. İşletme yöneticisinin işletmedeki hizmet süresi: ... yılay

6. İşletmenin hukuki statüsü

() Anonim () Limited () Kolektif () Diğer

7. İşletmenin faaliyet alanı

() Üretim (Tarım, İnşaat, Sanayi)

() Ticaret (Toptancı, Yarı Toptancı, Perakendeci)

() Hizmet (Banka, Seyahat, Otel vb.)

8. İşletmede çalışan personel sayısı:

.....

9. Küresel Kriz döneminde ne tür zorluklar yaşadınız? (Önem sırasına göre numaralandırınız)

() Satışlarımız düştü

() Maliyetler arttı

() Kredi temininde zorluklar yaşandı

() Alacak tahsilatında zorluklar yaşandı

() İşletme sermayesi yetersiz kaldı

() Kredi maliyeti yükseldi

() Diğer

.....

.....

.....

10. Kredi kullanım Alanları

() İşletme Sermayesi Finansmanı

() Borç Finansmanı

() Duran Varlık yatırımı

() Çeşitli Yatımlar

() Diğer

.....

11. Kriz döneminde etkinlik açısından hangi önlemler alınmalıydı? (Birden

Fazla Seçenek İşaretlenebilir)

() Faizler düşük tutulabilirdi.

() Dış Pazarlara ulaşımında kolaylık sağlanabilirdi.

() Devlet teşvikleri artırılmalıydı.

() İşletme birleşmeleri öne çıkarılmalıydı.

12. Kriz dönemi Bilanço Kalemlerindeki değişim.

	<u>Arttı</u>	<u>Azaldı</u>	<u>Sabit</u>
İşletme Sermayesi			
Ticari Alacaklar			
Stoklar			
Duran Varlıklar			
Borç / Yükümlülükler			
Özsermaye			

13. Kriz dönemi Gelir Tablosu kalemlerindeki değişim.

	<u>Arttı</u>	<u>Azaldı</u>	<u>Sabit</u>
Satışlar			
Maliyetler			
Faaliyet Kar Oranı			
Olağan Kar			
Net Kar			

ÖZET

GÜVEN Faruk, Türk Kobilerinin Küresel Krizden Etkilenme Dereceleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011

Bu çalışma, küresel krizin, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla yapılmaktadır. Şimdiye kadarki ekonomik krizler, işletmelerin faaliyetlerini etkilediği gibi, küresel kriz olarak adlandırılan yaşanan son ekonomik krizde işletmeler üzerinde etkilerde bulunmuştur. Büyük ölçekli işletmeler krizler karşısında gerek profesyonel anlamda yönetildikleri gerekse yaşadıkları krizler sayesinde öngörülleri daha etkin olabildiğinden KOBİ'lere göre şanslı olsa da, KOBİ niteliğindeki işletmelerin çoğunluğu küreselleşme, rekabet ve çeşitli faktörlerinde etkisiyle kriz dönemlerinde süreci etkin yönetememektedirler. Ülkemizdeki KOBİ'lerin oranı %99'un üzerinde olduğu düşünüldüğünde, ekonomiye katkıları, istihdam üzerindeki rolleri nedeniyle ülke ekonomisinin önemli yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedirler. KOBİ'lerin devamlılığı ülke ekonomisi üzerinde büyük öneme sahiptir.

Bu çerçevede tez çalışmasında, yaşanan küresel krizin KOBİ'lere etkilerinin tespiti, KOBİ'lerin krizden en az düzeyde etkilenmesinin nasıl sağlanabileceği üzerinde çalışılmıştır. Bu bağlamda, ilk olarak, çalışmamıza ışık tutması açısından KOBİ'lerin tanımı üzerinde durulmuştur. Daha sonra KOBİ'lerin sorunları, dünya ve Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi belirtmeye çalışılmıştır. Bunların yanında Dünya'da ve Ülkemizde yaşanan ekonomik krizler anlatılmıştır. Bu krizlerden yararlanılarak Türkiye'deki Kobilerin Krizlerden nasıl etkilendiği anlatılmıştır.

Tezin son bölümde, KOBİ'lerin Küresel krizinden etkilenme derecelerini tespit etmek amacıyla yapılan anket çalışmasına yer verilmiştir. Bu çalışmada İç Anadolu Bölgesinde tamamen tesadüfi olarak seçilmiş iller ile tesadüfi seçimle faaliyet gösteren üç yüz küçük ve orta ölçekli işletmeye yüz yüze görüşme yöntemiyle anket uygulanmıştır.

Anket sonucunda, KOBİ'lerin genelde kriz döneminde borçlandıkları, karlılıklarının azaldığı, satışlarının düştüğü, kriz dönemini başarıyla atlatan firmaların kriz sürecinde daha az stokla çalıştıkları, işletme sermayesi seviyesini yüksek tuttukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler :

1. Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme (KOBİ)
2. Kriz
3. Ekonomik Kriz
4. Küresel Finansal Kriz

ABSTRACT

GÜVEN Faruk, The Effects Of The Global Economic Crisis on Turkish Small and Medium-Sized Enterprises, Master's Thesis, Ankara, 2011

This research has been prepared with a view to reveal the effects of global economic crisis on small and medium-sized enterprises (SME). The economic crisis up to now effected processing activities of the enterprises. Similarly, the last economic crisis which is also known as global crisis had some significant effects on several enterprises. Although large-scale enterprises are more lucky than SMEs because of the fact that they both were managed professionally and had more effective predictions for economic crises, most of the SMEs can not be successful on process management of crisis period due to several factors such as globalization and competition. The SMEs which have the 99% existence rate of all enterprises in our country are agreed as significant constituents of national economy due to their contribution to the employment. The continuation of SMEs has a great significance on national economy.

As stated above, this research is about the determination of the effects of global economic crises on SMEs and how SMEs can get minimum damages of the crises. In this sense, the term of 'SME' was defined and its importance was emphasized at the beginning of this study. Existing problems of SMEs, the place and the importance of SMEs on national economy were stated on the following parts of the study. Besides, some economic crises which broke out in our country and also in the world were explained. In addition, how the SMEs in our country were effected because of the economic crises was stated.

In the last part of the research, a poll is given which was made in order to understand the effects of global economic crises on SMEs. The poll was

conducted by meeting face to face with three hundred small and medium-sized enterprises which have already been working in inner anatolian region with completely random.

As a result of the poll it was understood that since SMEs got into debt generally in crises period, their profitability and sale rates decreased. Furthermore, the enterprises which successfully overcome the crises worked by using fewer stocked goods and had a high level of working capital during the crises period.

Key Words :

1. Small and Medium-Sized Enterprises (SME)
2. Crisis
3. Economical Crisis
4. Global Economic Crisis